

การจัดการชุมชนแออัดประเภทเช่า
กรณีชุมชนวัดช่องลม เขตยานนาวา



นาย พงษ์ศักดิ์ บุญกล่อมจิตร

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชา เศรษฐการ ภาควิชาเศรษฐการ


คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2544

ISBN 974-03-0790-6

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

HOUSING MANAGEMENT OF SLUM IN RENTED LAND
A CASE STUDY OF WAT CHONGLOM COMMUNITY IN YANNAWA DISTRICT



Mr. Pongsak Boonklomjit

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Housing Development in Housing

Department of Housing
Faculty of Architecture
Chulalongkorn University
Academic Year 2001
ISBN 974-03-0790-6

หัวข้อวิทยานิพนธ์	การจัดการชุมชนแออัดประเภทเช่า กรณีชุมชนวัดช่องลม เขตยานนาวา
โดย	นายพงษ์ศักดิ์ บุญกลมจิตร
สาขาวิชา	เคหการ
อาจารย์ที่ปรึกษา	อาจารย์ ดร.กฤษณทิพย์ พานิชภัคดี
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม	อาจารย์ ปรีดี บุรณศิริ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญามหาบัณฑิต

..... คณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.วีระ สัจกุล)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ มานพ พงศทัต)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(อาจารย์ ดร. กฤษณทิพย์ พานิชภัคดี)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(อาจารย์ ปรีดี บุรณศิริ)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ชวลิต นิตยะ)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.บรรณโคภีษฐ์ เมฆวิชัย)

นายพงษ์ศักดิ์ บุญกล่อมจิตร (การจัดการชุมชนแออัดประเภทเช่า กรณีชุมชนวัดช่องลม เขตยานนาวา)(HOUSING MANAGEMENT OF SLUM IN RENTED LAND A CASE STUDY OF WAT CHONGLOM COMMUNITY IN YANNAWA DISTRICT) อ. ที่ปรึกษา : อ.ดร.กฤษณทิพย์ พานิชภัคดี, อ. ที่ปรึกษาร่วม : อ.ปริวีร์ บุรณศิริ , 112 หน้า ISBN 974-03-0790-6.

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะศึกษา การจัดการชุมชนแออัดประเภทเช่าในพื้นที่เขตยานนาวาโดยได้คัดเลือกชุมชนวัดช่องลม ซึ่งเช่าที่ดินของเอกชน ตั้งอยู่บนถนนพระราม 3 มีเนื้อที่ 5 ไร่ 2 งาน มีจำนวนทั้งสิ้น 160 หลังคาเรือน 184ครอบครัว ประชากร 926 คน มีพัฒนาการตั้งแต่ปี 2521มาเป็นกรณีศึกษา โดยศึกษาถึงพัฒนาการและกระบวนการจัดการ รวมถึงปัญหาและข้อจำกัดในการจัดการชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ด้วยวิธีการศึกษาจากข้อมูลเอกสาร การสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการชุมชน รวมทั้งลงสำรวจในพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลรายละเอียดของชุมชน นำเอาข้อมูลที่ได้ทั้งหมดรวบรวม และวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการจัดการของชุมชนวัดช่องลมมีพัฒนาการจากอดีตจนถึงปัจจุบันที่สามารถแบ่งออกเป็น 4 ช่วงดังนี้

ช่วงที่ 1 ปี 2521-2525 เป็นช่วงที่เริ่มก่อตั้งชุมชน ลักษณะการอยู่อาศัยในชุมชนเป็นไปในลักษณะที่ต่างคนต่างอยู่ การจัดการด้านต่างๆเกิดขึ้นน้อยมาก มีเพียงการจัดการด้านกายภาพบางส่วนที่เกิดขึ้นโดยชาวชุมชนเอง และเป็นการจัดการเพื่อแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าเท่านั้น ผลของการจัดการด้านกายภาพในช่วงนี้ยังไม่มีความมาตรฐานเท่าที่ควร เนื่องจากขาดทรัพยากรทางการจัดการที่ครบถ้วน ทั้งในส่วนของเงินและวิธีการ

ช่วงที่ 2 ปี 2526-2530 เป็นช่วงที่มีการจัดตั้งคณะกรรมการชุมชนเป็นชุดแรก และการเลือกตั้งกรรมการชุมชนตามระเบียบของกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีส่วนสำคัญในการรวบรวมชาวชุมชนให้มีส่วนร่วมในการจัดการด้านต่างๆ ในช่วงนี้ ชุมชนวัดช่องลมจึงมีการจัดการด้านกายภาพ ด้านสังคม และด้านเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น ประกอบกับการที่เริ่มมีหน่วยงานภายนอกเข้ามาให้การสนับสนุนชาวชุมชนวัดช่องลม ในการจัดการด้านต่างๆมากขึ้น ทำให้การจัดการด้านต่างๆในช่วงนี้เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นกว่าก่อน แต่ก็ยังมีปัญหาบางส่วนเช่นการกำจัดขยะตักค้างและการบำบัดน้ำเสียที่ยังไม่ได้รับการจัดการ อันเนื่องมาจากขาดทรัพยากรที่สำคัญทางการจัดการ คือ เงินทุน

ช่วงที่ 3 ปี 2531-2535 เป็นช่วงหลังเกิดเหตุการณ์ไฟไหม้ครั้งใหญ่ในชุมชน ทำให้ชาวชุมชนตระหนักถึงความต้องการที่จะจัดการกับปัญหาต่างๆที่ยังไม่ได้รับการแก้ไข เริ่มจากการที่ไปเจรจากับเจ้าของที่ดินให้ชาวชุมชนสามารถอาศัยอยู่ในที่ดินแห่งนี้ต่อ และมีกรรมสิทธิ์ที่ถูกต้องตามกฎหมาย การจัดการด้านต่างๆในช่วงนี้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทั้งด้านกายภาพด้านสังคมและด้านเศรษฐกิจ โดยได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่างๆและการประสานงานจากคณะกรรมการชุมชน ประกอบกับการได้รับเงินทุนและการสนับสนุนทางด้านเทคนิควิธีการจากโครงการวิจัยจากองค์กรภายนอก ทำให้ผลของการจัดการที่เกิดขึ้นในช่วงนี้มีคุณภาพและตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนได้เป็นอย่างดี

ช่วงที่ 4 ปี 2536-ปัจจุบัน เป็นช่วงของการดูแลและรักษาสภาพที่เกิดขึ้นจากการจัดการในช่วงต่างๆที่ผ่านมา ให้มีสภาพที่คงสภาพเดิมโดยชาวชุมชนวัดช่องลมเอง และมีคณะกรรมการชุมชนเป็นผู้ประสานงานกับหน่วยงานภายนอก ทำให้ยังคงมีการจัดการในด้านต่างๆภายในชุมชนอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้สภาพแวดล้อมของชุมชนยังคงมีสภาพที่ดีอยู่

ถึงแม้ว่าจะมีการจัดการด้านต่างๆในแต่ละช่วงที่ผ่านมาก็ตาม จากการศึกษาก็ยังพบปัญหาบางส่วนที่ยังไม่ได้รับการจัดการเนื่องจากกรรมการชุมชนไม่ได้รับความร่วมมือจากผู้อยู่อาศัยบางกลุ่ม โดยเฉพาะกลุ่มผู้ที่มีการศึกษาสูงและมีความรู้กลับไม่ได้ช่วยเหลือในการจัดการชุมชนเลย เนื่องจากให้ความสำคัญกับเรื่องอื่นมากกว่า ปัญหาเรื่องพื้นที่ในชุมชนบางส่วนที่ไม่ได้รับการดูแล เนื่องจากอยู่ไกลจากบริเวณที่ผู้นำชุมชนอาศัยอยู่ ทำให้ชาวชุมชนในพื้นที่เหล่านั้นไม่ยอมมีส่วนร่วมในการจัดการที่เกิดขึ้นในชุมชน และปัญหาเรื่องความมั่นคงในที่อยู่อาศัยในอนาคต ชาวชุมชนส่วนใหญ่ยังคงกลัวการถูกไล่ที่จากเจ้าของที่ดิน ทำให้ไม่มีการพัฒนาที่อยู่อาศัยให้ดีขึ้น มีเพียงการซ่อมแซมรักษาสภาพเท่านั้น

ภาควิชา เคหการ
สาขาวิชา เคหการ
ปีการศึกษา 2544

ลายมือชื่อนิสิต
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

##4174142925 : MAJOR HOUSING

KEYWORD: HOUSING / MANAGEMENT / SLUM / WAT CHONGLOM

PONGSAK BOONKLOMJITR:(HOUSING MANAGEMENT OF SLUM IN RENTED LAND A CASE STUDY OF WAT CHONGLOM COMMUNITY IN YANNAWA DISTRICT)THESIS ADVISOR :
KUNTONTHIP PANICHAPUK Ph.D., THESIS COADVISER : PRE BURANASIRI , [112] pp. ISBN
974-03-0790-6

The study investigates the management of a slum community on rented land in Yannawa. The Wat Chonglom slum community, located on private land on Rama III road, was chosen as case study. The community consisting of 160 households or 926 residents on 5 rais was set up in 1978. The study focuses on the development and management process, the problems and constraints in the management of the slum community. The methods used include, a study of documents, interviews with those concerned with management of the community and a field survey.

The result of the study shows that the development of the management of Wat Chonglom slum community can be divided into 4 phases as follows:

Phase I: During the period 1978-1982 the establishment of community. During this phase there was scarcely any management of the slum and changes to the physical environment were undertaken by the residents only in order to solve immediate problems. The physical conditions of the community at this time were below standard, caused by a lack of management and financial resources, and methodology.

Phase II: During the period 1983-1987 after the first Community Committee was set up. Committee members were elected according to the regulations required by the Bangkok Metropolitan Administration (BMA). This new development played a crucial role in encouraging local people to participate in the management of their own community, resulting in more management of the physical, social and economic aspects of the Wat Chonglom community. Assistance with management from outside private organizations also helped improve the community during this period. However, there remained some problems, such as solid waste disposal and waste water management which remained a problem due to lack of financial resources.

Phase III: The 1988-1992 period marked the aftermath of a disastrous fire in the community. This caused the residents to become aware of the need to deal with the unsolved problems. Through negotiations with the land owner, residents sought permission to continue to secure legitimate ownership rights to their property. A quality management strategy that responded to the needs of the community was the result of assistance from government agencies financial assistance and management support from other NGO's

Phase IV: The period 1993 to the present sees the management of the slum continuing to be in the hands of the residents of Wat Chonglom community, the Community Committee coordinating with outside agencies. The strategy has resulted in a quality environment for the community and the residents.

Despite past success, problems remain due to a lack of sufficient cooperation from various groups within the community. Due to apathy and persistence fears of eviction, many residents continue to be reluctant to maintain or develop their property. As a result the quality of the physical environment remains standard and neglected and rundown in much of the community.

Department Of Housing

Field of study Housing

Academic year 2001

Student's signature.....

Adviser's signature.....

Co-adviser's signature.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่อง“การจัดการชุมชนแออัดประเภทเช่า กรณีชุมชนวัดช่องลม เขตยานนาวา” สำเร็จลงได้ด้วยความสามารถจากหลายท่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวชุมชนวัดช่องลมและคณะกรรมการชุมชน และประธานชุมชน นายสัมฤทธิ์ ทองพัด ที่ให้ความอนุเคราะห์ข้อมูล ในการจัดทำวิทยานิพนธ์ เป็นอย่างดีรวมทั้งการอำนวยความสะดวก ในการบันทึกภาพและเก็บข้อมูลในชุมชน

ขอขอบพระคุณ อาจารย์ปรีดี บุรณศิริ และ อาจารย์ ดร.กฤษณชาติ พานิชภักดิ์ ที่ได้ให้คำปรึกษาในการจัดทำวิทยานิพนธ์ตลอดมา

นอกจากนี้ยังมีผู้ที่มีส่วนช่วยเหลือในการจัดทำวิทยานิพนธ์อื่น ๆ อีก เช่น นางสาวพิมล เจียรกิตติมงคลดี ที่ช่วยเหลือในการพิมพ์วิทยานิพนธ์และเป็นกำลังใจให้ตลอดเวลารวมทั้งเจ้าหน้าที่ ภาควิชาเคหการ ที่อำนวยความสะดวกในการติดต่อประสานงาน

สุดท้ายนี้ขอขอบพระคุณพระเจ้าในการทรงนำตลอดเวลาที่ศึกษา ในระดับปริญญาโทอยู่ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จนสำเร็จการศึกษา

นายพงษ์ศักดิ์ บุญกลมจิตร ผู้
วิจัย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญภาพประกอบ.....	ญ
สารบัญแผนที่ประกอบ.....	ฎ
สารบัญแผนภูมิประกอบ.....	ฏ
สารบัญตารางประกอบ.....	ฐ

บทที่ 1 บทนำ

1.1	ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2	วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	3
1.3	ขอบเขตของการศึกษา.....	3
1.4	คำจำกัดความที่ใช้ในการศึกษา.....	5
1.5	วิธีดำเนินการศึกษา.....	6
1.6	ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	6

บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1	แนวความคิดเรื่องการจัดการ.....	7
2.2	แนวความคิดเรื่องการจัดการสภาพแวดล้อม.....	8
2.3	แนวความคิดเรื่องการจัดการชุมชนแออัด.....	9
2.4	แนวความคิดเรื่องการพัฒนาชุมชนแบบจัดการ.....	12
2.5	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	16

บทที่ 3 ระเบียบวิธีดำเนินการวิจัย

3.1	การศึกษาจากทฤษฎีและเอกสาร.....	20
3.2	การศึกษาจากการสำรวจภาคสนาม.....	20
3.3	การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก.....	21

สารบัญ(ต่อ)

หน้า

3.4	การวิเคราะห์ข้อมูล.....	24
3.5	การสรุปผลการศึกษาและเสนอแนะ.....	24

บทที่ 4 ข้อมูลทั่วไปของ “ชุมชนวัดช่องลม”

4.1	ประวัติความเป็นมาของ “ชุมชนวัดช่องลม”	25
4.2	สภาพทั่วไปของชุมชนวัดช่องลม.....	27
4.2.1	สภาพทางกายภาพ.....	27
4.2.2	สภาพทางสังคม.....	39
4.2.3	สภาพทางเศรษฐกิจ.....	40

บทที่ 5 การจัดการชุมชนวัดช่องลม

5.1	พัฒนาการและกระบวนการของการจัดการ ช่วงที่ 1 ปี 2521-2525.....	41
5.1.1	กระบวนการจัดการชุมชนช่วงที่ 1 ปี 2521-2525.....	44
5.1.2	บทวิเคราะห์กระบวนการจัดการชุมชนช่วงที่ 1 ปี 2521-2525.....	48
5.1.3	ปัญหาและข้อจำกัดในการจัดการชุมชนช่วงที่ 1 ปี 2521-2525.....	50
5.2	พัฒนาการและกระบวนการของการจัดการ ช่วงที่ 2 ปี 2526-2530.....	53
5.2.1	กระบวนการจัดการชุมชนช่วงที่ 2 ปี 2526-2530.....	56
5.2.2	บทวิเคราะห์กระบวนการจัดการชุมชนช่วงที่ 2 ปี 2526-2530.....	58
5.2.3	ปัญหาและข้อจำกัดในการจัดการชุมชนช่วงที่ 2 ปี 2526-2530.....	60
5.3	พัฒนาการและกระบวนการของการจัดการ ช่วงที่ 3 ปี 2531-2535.....	63
5.3.1	กระบวนการจัดการชุมชนช่วงที่ 3 ปี 2531-2535.....	66
5.3.2	บทวิเคราะห์กระบวนการจัดการชุมชนช่วงที่ 3 ปี 2531-2535.....	70
5.3.3	ปัญหาและข้อจำกัดในการจัดการชุมชนช่วงที่ 3 ปี 2531-2535.....	73
5.4	พัฒนาการและกระบวนการของการจัดการ ช่วงที่ 4 ปี 2536-ปัจจุบัน.....	77
5.4.1	กระบวนการจัดการชุมชนช่วงที่ 4 ปี 2536-ปัจจุบัน.....	80
5.4.2	บทวิเคราะห์กระบวนการจัดการชุมชนช่วงที่ 4 ปี 2536-ปัจจุบัน.....	81
5.4.3	ปัญหาและข้อจำกัดในการจัดการชุมชนช่วงที่ 4 ปี 2536-ปัจจุบัน.....	81
5.5	บทวิเคราะห์แสดงความเชื่อมโยงของกระบวนการจัดการแต่ละช่วง.....	85
5.6	พัฒนาการและกระบวนการจัดการชุมชนด้านความมั่นคงในที่อยู่อาศัย.....	90

หน้า

บทที่ 6 สรุปผลการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

6.1	สรุปผลการศึกษา.....	92
6.2	อภิปรายผลการศึกษา.....	95
6.3	ข้อเสนอแนะ.....	97

รายการอ้างอิง.....	98
ภาคผนวก.....	100
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	112



สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญภาพประกอบ

หน้า

ภาพที่ 4-1	แสดงทางเข้าชุมชนทางด้านหน้า.....	32
ภาพที่ 4-2	แสดงทางเข้าชุมชนทางด้านหลัง.....	32
ภาพที่ 4-3	แสดงที่ว่างทางด้านหน้าชุมชน.....	32
ภาพที่ 4-4	แสดงทางเดินเท้าคอนกรีตยกระดับ ด้านหน้าเชื่อมทุกซอย.....	33
ภาพที่ 4-5	แสดงทางเดินเท้าคอนกรีตยกระดับ ซอยที่ 1.....	33
ภาพที่ 4-6	แสดงทางเดินเท้าคอนกรีตยกระดับ ซอยที่ 2.....	33
ภาพที่ 4-7	แสดงสภาพบ้านเรือนบริเวณซอยที่ 3 และ 4.....	34
ภาพที่ 4-8	แสดงสภาพบ้านเรือนบริเวณซอยที่ 1 ที่ ก่อสร้างขึ้นใหม่.....	34
ภาพที่ 4-9	แสดงระบบไฟฟ้าภายในชุมชน.....	35
ภาพที่ 4-10	แสดงหัวดับเพลิงภายในชุมชน.....	35
ภาพที่ 4-11	แสดงระบบท่อประปาภายในชุมชน.....	35
ภาพที่ 4-12	แสดงระบบการระบายน้ำเสียภายในชุมชน.....	36
ภาพที่ 4-13	แสดงระบบป้องกันอัคคีภัยภายในชุมชน.....	36
ภาพที่ 4-14	แสดงระบบรองรับขยะภายในชุมชน.....	36
ภาพที่ 4-15	แสดงศูนย์เด็กปฐมวัยและศูนย์ชุมชน.....	37
ภาพที่ 4-16	แสดงที่ตั้งหอกระจายข่าวและที่ว่างภายในชุมชน.....	37
ภาพที่ 4-17	แสดงที่ตั้งที่ทำกรออมทรัพย์ชุมชนและศูนย์สาธารณสุขชุมชน.....	38
ภาพที่ 4-18	แสดงทางเข้าด้านหลังชุมชน.....	38
ภาพที่ 5-1	แสดงภาพถ่ายทางอากาศบริเวณชุมชนวัดช่องลม ปี 2517.....	42
ภาพที่ 5-2	แสดงภาพถ่ายทางอากาศบริเวณชุมชนวัดช่องลม ปี 2523.....	42
ภาพที่ 5-3	แสดงผังพื้นที่อยู่อาศัย ภายในชุมชน.....	47
ภาพที่ 5-4	แสดงภาพถ่ายทางอากาศบริเวณชุมชนวัดช่องลม ปี 2530.....	54
ภาพที่ 5-5	แสดงภาพถ่ายทางอากาศบริเวณชุมชนวัดช่องลม ปี 2534.....	64
ภาพที่ 5-6	แสดงผังพื้นที่อยู่อาศัยที่ออกแบบโดยการเคหะแห่งชาติ.....	68
ภาพที่ 5-7	แสดงภาพถ่ายทางอากาศบริเวณชุมชนวัดช่องลม ปี 2539.....	78

สารบัญแผนที่ประกอบ

หน้า

แผนที่ 3-1	แสดงบ้านที่ทำการสัมภาษณ์.....	23
แผนที่ 4-1	แสดงที่ตั้งชุมชนวัดช่องลม.....	28
แผนที่ 4-2	แสดงการใช้ที่ดินในชุมชน.....	29
แผนที่ 5-1	แสดงผังชุมชนวัดช่องลม สาธารณูปโภคและสาธารณูปการ ที่เกิดในชุมชน ช่วงที่ 1 ปี 2521-2525.....	43
แผนที่ 5-2	แสดงผังชุมชนวัดช่องลม สาธารณูปโภคและสาธารณูปการ ที่เกิดในชุมชน ช่วงที่ 2 ปี 2526-2530.....	55
แผนที่ 5-3	แสดงผังชุมชนวัดช่องลม สาธารณูปโภคและสาธารณูปการ ที่เกิดในชุมชน ช่วงที่ 3 ปี 2531-2535.....	65
แผนที่ 5-4	แสดงผังชุมชนวัดช่องลม สาธารณูปโภคและสาธารณูปการ ที่เกิดในชุมชน ช่วงที่ 4 ปี 2536-ปัจจุบัน.....	79

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญแผนภูมิประกอบ

หน้า

แผนภูมิที่ 5-1 แสดงปัจจัยที่มีส่วนในการจัดการช่วงที่ 1 ปี 2521-2525.....	52
แผนภูมิที่ 5-2 แสดงปัจจัยที่มีส่วนในการจัดการช่วงที่ 2 ปี 2526-2530.....	62
แผนภูมิที่ 5-3 แสดงปัจจัยที่มีส่วนในการจัดการช่วงที่ 3 ปี 2531-2535.....	76
แผนภูมิที่ 5-4 แสดงปัจจัยที่มีส่วนในการจัดการช่วงที่ 4 ปี 2536-ปัจจุบัน.....	84



สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญตารางประกอบ

ตารางที่ 5-1แสดงกระบวนการจัดการและปัจจัยที่มีส่วน	
ในการจัดการชุมชน ช่วงที่ 1 ปี 2521-2525.....	51
ตารางที่ 5-2แสดงกระบวนการจัดการและปัจจัยที่มีส่วน	
ในการจัดการชุมชน ช่วงที่ 2 ปี 2526-2530.....	61
ตารางที่ 5-3แสดงกระบวนการจัดการและปัจจัยที่มีส่วน	
ในการจัดการชุมชน ช่วงที่ 3 ปี 2530-2535.....	74
ตารางที่ 5-4แสดงกระบวนการจัดการและปัจจัยที่มีส่วน	
ในการจัดการชุมชน ช่วงที่ 4 ปี 2536-ปัจจุบัน.....	83
ตารางที่ 5-5แสดงปัจจัยที่มีผลในการจัดการด้านต่างๆในแต่ละช่วงเวลา.....	89



สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นเมืองหลวงของประเทศและเป็นศูนย์กลางของธุรกิจและการบริการ ทำให้เกิดการเพิ่มขึ้นของประชากรอย่างรวดเร็ว อันจะเห็นได้ชัดเจนจากการเติบโตทางกายภาพของเมืองโดยได้ขยายออกไปในทุกทิศทางจากเขตศูนย์กลางเมือง และการเพิ่มขึ้นของประชากรนี้เอง ทำให้เกิดปัญหาความต้องการในการใช้ที่ดิน เพื่อใช้เป็นสถานที่ประกอบธุรกิจ พาณิชยกรรม อุตสาหกรรม คลังสินค้า และโดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อการพักอาศัย

เขตยานนาวา ซึ่งจัดอยู่ในเขตเมืองชั้นในของกรุงเทพมหานคร มีพื้นที่ 16.66 ตารางกิโลเมตร มีการขยายตัวในลักษณะเช่นเดียวกัน กล่าวคือมีการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร ความต้องการในการใช้ที่ดินเพื่อการพาณิชยกรรม อุตสาหกรรม คลังสินค้า และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในการใช้ที่ดินเพื่อการพักอาศัยเพิ่มมากขึ้น สภาพพื้นที่เดิมของเขตยานนาวา เป็นที่ราบลุ่มริมแม่น้ำเจ้าพระยา ในอดีตเป็นต้นมาพื้นที่เขตยานนาวามีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก โดยในปี 2529 นั้นพื้นที่ส่วนใหญ่ยังเป็นทุ่งโล่ง ที่ว่าง ถึงร้อยละ 57.12 ของพื้นที่เขต รองลงมาคือการใช้ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย ร้อยละ 25.33 ของพื้นที่เขต ตามมาด้วยการใช้ที่ดินเพื่อเป็นคลังสินค้าและอุตสาหกรรมร้อยละ 6.76 และ ร้อยละ 4 ของพื้นที่เขต ส่วนการใช้พื้นที่เพื่อการพาณิชยกรรมมีเพียงร้อยละ 2.85 เท่านั้น ซึ่งถ้าเปรียบเทียบกับการใช้ที่ดินในปี 2539 นั้น พบว่ามีการใช้ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัยเพิ่มมากขึ้น คือใช้พื้นที่เพื่อการอยู่อาศัย ในสัดส่วนร้อยละ 52.51 ของพื้นที่เขตหรือเพิ่มขึ้นร้อยละ 27.18 ของพื้นที่เขต รองลงมาคือการใช้ที่ดินเพื่อคลังสินค้าคิดเป็นร้อยละ 11.64 ของพื้นที่เขต(กรุงเทพมหานคร, กองวางผังเมือง สำนักผังเมือง, 2542:6) จะเห็นได้ว่า การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในอดีตของเขตยานนาวา โดยส่วนใหญ่จะมีการขยายตัวทางด้านการใช้ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย ซึ่งเป็นลักษณะผสมผสานคือมีทั้งบ้านเดี่ยว ทาวน์เฮาส์ และอาคารพาณิชย์ และเนื่องจากเป็นพื้นที่มีการดำเนินการทางพาณิชยกรรม และธุรกิจในด้านต่างๆ ของภาคเอกชน ซึ่งเป็นการขยายตัวมาจากเขตใจกลางเมืองเดิม จึงนับว่าเป็นแหล่งงานที่สำคัญ ทำให้มีการพัฒนาที่อยู่อาศัยเพื่อรองรับที่พักอาศัยของผู้มีรายได้น้อยในรูปแบบของ อพาร์ทเมนท์ บ้านเช่าราคาถูกลง และชุมชนแออัด ประกอบกับแผนการพัฒนาพื้นที่ของกรุงเทพฯ ที่ต้องการให้พื้นที่ของเขตยานนาวาเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาให้เป็นพื้นที่พัฒนาพิเศษเขตเศรษฐกิจใหม่พระราม 3 โดยในพื้นที่เขตยานนาวา จัดให้เป็นพื้นที่เขตพาณิชยกรรมจากกฎกระทรวง ฉบับที่ 414(พ.ศ.2542) ซึ่งออกตามความในพระราชบัญญัติผังเมือง พ.ศ.2518 ทำให้มีการส่งเสริมให้เขตยานนาวาเป็นส่วนหนึ่งของแผนการส่งเสริมให้เป็นพื้นที่ศูนย์กลางทางธุรกิจแห่งใหม่ในอนาคต (กรุงเทพมหานคร, กองวางผังเมือง สำนักผังเมือง, 2542:19)

สำหรับชุมชนแออัดของเขตยานนาวาในปัจจุบันนั้น มีจำนวนชุมชนรวมทั้งสิ้น 35 ชุมชน (กรุงเทพมหานคร, สำนักพัฒนาชุมชน, 2541) ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นชุมชนที่อายุประมาณ 20-30 ปี ส่วนใหญ่จะเป็นชุมชนที่เกิดขึ้นพร้อมกับการขยายตัวของของระบบการคมนาคมในพื้นที่ และเป็นช่วงที่มีการผลักดันชุมชนออกจากเขตพื้นที่ชั้นในของกรุงเทพมหานคร โดยสามารถแบ่งประเภทของชุมชนแออัดออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ คือชุมชนแออัดที่อยู่ในที่ดินของตนเอง ชุมชนแออัดที่เช่าที่ดินปลูกบ้านอยู่อาศัย และชุมชนแออัดที่บุกรุกที่ดินของผู้อื่น ทั้งนี้ในส่วนของชุมชนแออัดที่เช่าที่ดินเพื่อปลูกบ้านนั้นในช่วงแรกจะเป็นการเช่าเพื่อประกอบกิจกรรมทางการเกษตร ส่วนการเช่าเพื่อการอยู่อาศัยนั้นมีปรากฏอย่างชัดเจน ภายหลังปี 2500 โดยผู้เช่าส่วนใหญ่จะเป็นคนที่มีภูมิลำเนาในจังหวัดใกล้เคียง เช่น สมุทรปราการ ปทุมธานี นครนายก เป็นต้น เนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าวนั้นได้มีการปรับปรุงและพัฒนาโครงข่ายถนนในพื้นที่ ประกอบกับพื้นที่ในย่านถนนพระราม 3 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตยานนาวา ซึ่งมีความได้เปรียบในการขนส่งเพราะอยู่ติดกับแม่น้ำเจ้าพระยาและไม่ไกลจากศูนย์กลางทางการค้าของเมืองมากนัก จึงถูกเลือกให้เป็นที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมและคลังสินค้า ทำให้เกิดความต้องการทางด้านแรงงานและพัฒนาไปสู่การเกิดชุมชนแออัด

ทั้งนี้ในส่วนของชุมชนแออัดประเภทเช่าในเขตยานนาวา 18 ชุมชน โดยเป็นชุมชนเช่าที่เอกชน 13 ชุมชน เช่าที่รัฐ 1 ชุมชนและเช่าที่วัด 4 ชุมชน(กรุงเทพมหานคร, สำนักพัฒนาชุมชน, 2541) ภาพรวมการจัดการชุมชนแออัดประเภทเช่าในเขตยานนาวาโดยทั่วไปแล้วมีลักษณะที่สภาพทั่วไปของชุมชนที่ได้รับการพัฒนา กล่าวคือ สภาพของของสิ่งปลูกสร้างได้รับการปรับปรุง ดูแล ให้มีความมั่นคงแข็งแรง มีการลงทุนในที่อยู่อาศัยโดยใช้วัสดุที่มีคุณภาพ มีการจัดตั้งกรรมการชุมชน มีการพัฒนาทางกายภาพของชุมชน เช่นทางเดินคอนกรีต การติดตั้งมิเตอร์น้ำ และมิเตอร์ไฟฟ้า มีเพียงส่วนน้อยที่ยังไม่ได้รับบริการที่เหมาะสม โดยปัญหาที่สำคัญของชุมชนแออัดประเภทเช่าในเขตยานนาวา คือเรื่องความมั่นคงในที่อยู่อาศัย เนื่องจากมีสถานภาพการครอบครองในที่ดินเอกชนเป็นส่วนใหญ่ และมีลักษณะของสัญญาเป็นสัญญาระยะสั้น

สภาพทางเศรษฐกิจและการประกอบอาชีพของผู้คนในชุมชนแออัดประเภทนี้ มีรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวอยู่ระหว่าง 5,000-15,000 บาทต่อเดือนการประกอบอาชีพมีความหลากหลาย อาจกล่าวได้ว่าผู้คนในชุมชนแออัดประเภทนี้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจพอสมควรจึงทำให้สามารถมีเวลาเพื่อรวมตัวกันในการจัดตั้งองค์กรเพื่อการจัดการภายในชุมชน และพึ่งพาอาศัยกันได้

ในกรณีของชุมชนวัดช่องลม ซึ่งถือเป็นชุมชนแออัดประเภทเช่าที่เก่าแก่ชุมชนหนึ่ง โดยมีลักษณะการจัดการมานานโดยสังเกตจากลักษณะทางกายภาพ สังคมและเศรษฐกิจของชุมชนวัดช่องลม ที่มีคุณภาพและมีสภาพแวดล้อมที่ค่อนข้างดี ชุมชนวัดช่องลม มีจำนวนบ้านทั้งสิ้น 160 หลังคาเรือน 184 ครอบครัว ประชากรประมาณ 926 คน(กรุงเทพมหานคร, สำนักงานเขตยานนาวา, 2539) มีการจัดตั้งกรรมการชุมชนตั้งแต่ปลายปี พ.ศ.2529 ซึ่งได้รวบรวมชาวบ้านจัดทำกิจกรรมและพัฒนาชุมชน

ชนร่วมกันและได้เข้าร่วมโครงการวิจัยและพัฒนา โดยได้รับการสนับสนุนเงินทุนจากธนาคาร CITI BANK ในปี 2531 ซึ่งมี ดร.โรเจอร์ ซีคัลและอาจารย์อรรถัย อาจอ่ำ เป็นหัวหน้าโครงการ โดยได้จัดทำโครงการเพื่อพัฒนาชุมชนจำนวน 9 โครงการ(เริ่มปี 2531-2533)ทำให้ชุมชนวัดช่องลมมีการพัฒนาขึ้นเป็นอย่างมาก และจากการที่ชุมชนได้มีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งการให้ความร่วมมือของชาวบ้านทำให้ชุมชนวัดช่องลมได้รับการประกาศเกียรติคุณยกย่องเป็นชุมชนดีเด่นของกรุงเทพมหานครในปี พ.ศ.2533 ด้วยเหตุดังกล่าวทำให้เป็นที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่งในการที่จะเข้าไปศึกษา ถึงรายละเอียดของการจัดการในชุมชนวัดช่องลม

โดยการศึกษา ชุมชนวัดช่องลมในครั้งนี้ มุ่งให้ความสนใจในการศึกษาด้านการจัดการชุมชนแออัดทั้งในส่วนของชาวชุมชนเอง เจ้าของที่ดิน ภาครัฐ รวมทั้งส่วนอื่นๆที่เกี่ยวข้อง โดยศึกษาพัฒนาการและกระบวนการในการจัดการชุมชนแออัด ในชุมชนวัดช่องลมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันว่ามีการจัดการอย่างไรที่ทำให้ชุมชนเป็นชุมชนที่มีคุณภาพ รวมทั้งศึกษาสภาพและปัญหาการอยู่อาศัยในชุมชนวัดช่องลม ทั้งนี้เพื่อเป็นข้อเปรียบเทียบ และข้อเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาทางด้านการจัดการชุมชนแออัดประเภทเดียวกันกับชุมชนวัดช่องลม คือ ชุมชนเช่าที่เอกชนในเขตยานนาวาให้เหมาะสม และสอดคล้องกับสภาพการณ์ที่จะเปลี่ยนไปในอนาคต

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการและกระบวนการการจัดการชุมชนในชุมชนวัดช่องลมในอดีต จนถึงปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาปัญหาและข้อจำกัดทางด้านการจัดการชุมชนแออัดในชุมชนวัดช่องลม

1.3 ขอบเขตของการศึกษา

1.3.1 ด้านพื้นที่ศึกษา

การศึกษาชุมชนแออัดประเภทเช่าในการศึกษาครั้งนี้ จะทำการศึกษาชุมชนวัดช่องลม ซึ่งมีเนื้อที่ 5 ไร่ 2 งาน มีจำนวนทั้งสิ้น 160 หลังคาเรือน 184 ครอบครัว ประชากร 926 คน



แผนที่ 1-1 แสดงขอบเขตพื้นที่ศึกษา ชุมชนวัดช่องลม

1.3.2 ด้านเนื้อหาการศึกษา

เป็นการศึกษาถึงกระบวนการการจัดการชุมชนแออัด ประเภทเช่าบนที่ดินเอกชน ตลอดจนผู้ที่มีส่วนร่วมในการจัดการ วิธีในการจัดการ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการ ตลอดจนปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งใน ด้านกายภาพ ด้านสังคมและเศรษฐกิจ ในระดับชุมชน ทั้งที่เป็นการจัดการโดยชาวชุมชน องค์กรชุมชน เจ้าของที่ดิน หน่วยงานรัฐและเอกชน ที่ส่งผลให้สภาพต่างๆของชุมชนเปลี่ยนแปลงไป ตั้งแต่อดีตจนถึง ปัจจุบัน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1.4 คำจำกัดความที่ใช้ในการศึกษา

“ชุมชนแออัด” (การเคหะแห่งชาติ,2534:2) หมายถึง บริเวณพื้นที่ที่มีสภาพไม่ถูกสุขลักษณะ มีน้ำขัง อับชื้น หรือสกปรก มีอาคารและผู้อยู่อาศัยอยู่อย่างแออัด อันอาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัย ความปลอดภัย หรือเป็นแหล่งที่อาจก่อให้เกิดการกระทำที่ขัดต่อกฎหมาย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ทั้งนี้จำนวนอาคารที่อยู่อาศัยในชุมชนอย่างน้อยต้องไม่ต่ำกว่า 30 หลังคาเรือนต่อพื้นที่หนึ่งไร่ ไม่ว่าจะอยู่ในบริเวณที่ดินของเจ้าของที่ดินรายเดียวกันหรือไม่ก็ตาม

“ชุมชนแออัดประเภทเช่า” ในการศึกษาครั้งนี้หมายถึง ชุมชนแออัดซึ่งเช่าที่ดินของเอกชน เพื่อใช้เป็นที่พักอาศัยในพื้นที่นั้น ๆ โดยมีสัญญาเช่าที่ดินและจ่ายค่าเช่าที่ดินให้แก่เจ้าของที่ดินนั้น ๆ

“การจัดการ” (ปรานี พรรณวิเชียร,2530:15)หมายถึง การประสานประสานทรัพยากรต่างๆที่มีอยู่อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กรนั้นๆ

“การจัดการชุมชนแออัด” (การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญชุมชนแออัด 10 ท่าน,2543)

หมายถึงการที่สมาชิกของชุมชน หน่วยงาน และบุคคลต่างๆที่เกี่ยวข้อง ร่วมกันประสานประสานทรัพยากรต่างๆที่มีอยู่อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้บรรลุความสำเร็จที่พึงประสงค์ของชุมชน คือการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของสมาชิกในชุมชน

ในการดังกล่าว สมาชิกในชุมชนทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว กลุ่มตัวแทนชุมชน จะเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการมีส่วนร่วมกันคิด ร่วมกันวางแผน ร่วมกันตัดสินใจ กำหนดแนวทางและวิธีการปฏิบัติในการบริหารงานชุมชน และร่วมกันทำ โดยการสร้างองค์กรชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหา เสริมสร้างความมั่นคงในการอยู่อาศัย ที่สอดคล้องกับภาวะการด้านที่ดินและที่อยู่อาศัย ทั้งการอยู่อาศัยในที่ดินเดิมหรือการย้ายไปอยู่สถานที่แห่งใหม่ โดยเป็นกระบวนการที่เสริมสร้างความเข้มแข็งและการพึ่งพาตนเองของชุมชน

ส่วนหน่วยงานอื่นๆ ทั้งภาครัฐ องค์กรเอกชน และเจ้าของที่ดินจะมีบทบาทในการช่วยเหลือ ส่งเสริมและสนับสนุนชุมชนแออัดในการแก้ไขปัญหา เรื่องที่อยู่อาศัย เศรษฐกิจ อาชีพ ส่งเสริมการพัฒนารายได้ของครัวเรือน หรือการพัฒนาระบบเศรษฐกิจของชุมชนโดยรวม การพัฒนาสังคม ตลอดจนมีการประสานงาน มีการให้ข้อมูลข่าวสาร ข้อมูลทางวิชาการที่ชาวชุมชนขาดทักษะ ตลอดจนการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น เพื่อให้ผู้มีรายได้น้อยที่อาศัยในชุมชนแออัดมีที่พัก ที่อยู่อาศัยที่เหมาะสม มีสภาพทัดเทียมกับคนทั่วไป มีสิทธิในการใช้บริการต่างๆของรัฐ ตลอดจนป้องกันไม่ให้เกิดหรือขยายตัว ของชุมชนแออัด

1.5 วิธีดำเนินการศึกษา

1. ศึกษาข้อมูล เอกสารวิชาการ งานวิจัยและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการชุมชนแออัด ฯลฯ รวบรวมและศึกษาข้อมูลจากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง เกี่ยวกับพัฒนาการด้านการจัดการของชุมชนวัดช่องลมในอดีตถึงปัจจุบัน
2. สัมภาษณ์ภาคสนามในพื้นที่ศึกษา
3. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกโดยการสัมภาษณ์ ทั้งผู้ที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับชุมชนแออัด บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในที่ดิน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่างๆ
4. วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษา
5. สรุปและนำเสนอผลการศึกษา

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ผลการศึกษาที่ได้นี้ จะเป็นแนวทางที่จะนำไปใช้ในการประกอบการกำหนดนโยบายของหน่วยงานรัฐ ในด้านที่เกี่ยวข้องกับการจัดการชุมชนแออัดประเภทเช่าอื่นๆ ในเขตยานนาวาได้อย่างเหมาะสม
2. ผลการศึกษาที่ได้นี้จะเป็นแนวทางที่สามารถนำไปใช้ หรือเป็นข้อมูลพื้นฐานประกอบการวางแผนพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาของชุมชนแออัดในพื้นที่อื่นๆ ที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวความคิดเรื่องการจัดการ

ปราณี พรณวิเชียร (2530:15) สรุปความหมายของการจัดการไว้ว่า การจัดการ หมายถึง การประสมประสานทรัพยากรต่างๆที่ตนมีอยู่อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์การได้ สำหรับทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการโดยตรง ได้แก่ คน เงิน วัสดุ และการจัดการ

สุเทพ เชาวลิต (2532:3) กล่าวถึงทรัพยากรทางการจัดการที่สำคัญมี 4 ประการ ดังนี้

1. **คน (Man)** เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าและความสำคัญต่อองค์การมากที่สุดเพราะคนมีชีวิตจิตใจ มีเลือดเนื้อ มีวิญญาณ ฉะนั้นใครก็ตามที่เป็นหัวหน้างานจะต้องจัดการเกี่ยวกับคนในองค์การเสียก่อน โดยพยายามที่จะทำให้เขาเหล่านั้นเต็มใจที่จะทำงานอย่างเต็มความรู้ความสามารถ ในเรื่องนี้จะมิวิธาที่ว่าด้วยการจัดการงานบุคคลที่จะอธิบายถึงหลักการใช้คนให้เหมาะสมกับงาน หลักการทำงานมากได้รับผลตอบแทนมาก ทำน้อยได้น้อย และหลักการสร้างความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งหรือเป็นเจ้าขององค์การ

2. **เงิน (Money)** เงินเป็นทรัพยากรทางการจัดการที่สำคัญอีกประการหนึ่ง เมื่อใดที่ขาดเงิน เมื่อนั้นความสำเร็จขององค์การย่อมจะลดลงไป หัวหน้างานหรือผู้บริหารจะต้องรู้จักวิธีการจัดการการเงินเพื่อใช้เงินนั้น เครื่องมือในอันที่จะปฏิบัติงานขององค์การให้บรรลุผลสำเร็จ

3. **วัสดุ (Material)** นี้ก็เป็นทรัพยากรทางการจัดการอีกประการหนึ่งซึ่งรวมไปถึง วัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องจักร อาคารสถานที่ด้วยความพร้อมทางด้านวัสดุก็จะทำให้การจัดการนี้ง่ายขึ้น หัวหน้างานหรือผู้บริหารจะต้องเรียนรู้วิธีการจัดการวัสดุเพื่อประกอบประโยชน์ให้กับองค์การ

4. **วิธีการ (Method)** เป็นทรัพยากรของการจัดการอีกชนิดหนึ่งที่มีลักษณะเป็นนามธรรม ซึ่งหมายถึง ยุทธศาสตร์ กลยุทธ์ เทคนิคและวิธีปฏิบัติที่เหมาะสมที่สุดสำหรับการบรรลุเป้าหมายขององค์การนั้นๆ หัวหน้างานหรือผู้บริหารจึงจำเป็นต้องเป็นนักคิด นักกลยุทธ์หรือนักวางแผนด้วย

สุเทพ เชาวลิต (2532:2) ได้สรุปองค์ประกอบของการจัดการจากคำนิยามของนักวิชาการได้ 4 ประการ ดังนี้คือ

1. **มีลักษณะเป็นกระบวนการมีขั้นตอน** ซึ่งใครก็ตามที่เป็นผู้บริหารหรือหัวหน้างานจะต้องเรียนรู้กระบวนการจัดการเพื่อนำไปบริหารงานของตนเองให้ประสบความสำเร็จ กระบวนการดังกล่าวได้แก่ การวางแผน การจัดคนเข้าทำงาน การอำนวยความสะดวกและการควบคุม

2. **มีลักษณะเป็นเทคนิค** มีรายละเอียด มีข้อมูล มีเหตุมีผล มีหลักการ แนวคิดและทฤษฎีที่สามารถเรียนรู้ได้ไม่ยากนัก

3. **มีลักษณะเป็นเครื่องมือ** สามารถที่จะนำไปใช้ประกอบการทำงานของผู้บริหารหรือหัวหน้างานได้ หมอจำเป็นต้องมีเครื่องมือผ่าตัด หัวหน้างานก็ต้องมีการจัดการเป็นเครื่องมือในการทำงานเช่นกัน

4. **มีทิศทางที่ชัดเจน** ทั้งนี้อาจรวมถึงมีวัตถุประสงค์ เป้าหมายหรือจุดหมายที่ชัดเจน ที่ได้ไม่มีเป้าหมาย ที่นั้นการจัดการก็ไม่เกิดขึ้นเพราะไม่รู้ว่าจะจัดการไปเพื่ออะไร

2.2 แนวความคิดเรื่องการจัดการสภาพแวดล้อม

เฉลิมศักดิ์ วานิชสมบัติ (2526:14) ได้รวบรวมความหมายของการจัดการสิ่งแวดล้อม ดังนี้

1. การจัดการสิ่งแวดล้อมจะหมายถึงการใช้ทรัพยากร (มิใช่การสงวนรักษาหรือการไม่ใช้) ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

2. การจัดการสิ่งแวดล้อมเป็นกระบวนการเพื่อที่จะขจัดข้อขัดแย้งหรือเพื่อประสิทธิภาพในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดผลประโยชน์ที่เหมาะสมและเกิดความเป็นธรรมต่อสังคมส่วนรวมให้มากที่สุด

3. การใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจะต้องอยู่บนรากฐานของการอนุรักษ์ ทั้งนี้เพื่อให้ตอบสนองประโยชน์ได้ในลักษณะต่อเนื่องและยั่งยืนยาว โดยให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้

สรุปได้ว่า การจัดการด้านสิ่งแวดล้อมก็คือ กระบวนการจัดการ แผนงานหรือกิจกรรมในการจัดสรรและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อสนองความต้องการระดับต่างๆของมนุษย์ และเพื่อให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนา คือเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพสิ่งแวดล้อม โดยหลักการใช้ทรัพยากรที่ประหยัด ยั่งยืน และก่อให้เกิดผลเสียหายน้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้

2.3 แนวความคิดเรื่องการจัดการชุมชนแออัด

จากการศึกษาจากเอกสารต่างๆพบว่าแนวความคิดเรื่องการจัดการชุมชนแออัดนั้นมีผู้ศึกษาเรื่องนี้น้อยมาก โดยส่วนใหญ่ที่พบมักจะเป็นเรื่องของ การปรับปรุงชุมชนแออัด ด้วยเหตุนี้จึงไม่สามารถหาคำนิยามของเรื่อง การจัดการชุมชนแออัด ได้จึงต้องใช้วิธีการสัมภาษณ์ จากผู้ที่มีประสบการณ์ในการจัดการชุมชนแออัด เพื่อหาคำจำกัดความของ การจัดการชุมชนแออัด นำมาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาการจัดการ ชุมชนวัดช่องลม

โดยจากการสัมภาษณ์ผู้ที่มีประสบการณ์ในการจัดการชุมชนแออัดทั้ง 10 ท่าน ดังนี้

สรุปลักษณะ คุณประยูร อภิวัฒน์ชวัลย์ (สัมภาษณ์,8 ธันวาคม 2543)

ผู้อำนวยการฝ่ายปรับปรุงชุมชนแออัด การเคหะแห่งชาติ

การจัดการชุมชนแออัด หมายถึง การที่หน่วยงานใดก็ตามเข้าไปดำเนินการแก้ไขปัญหาหรือช่วยเหลือชุมชนแออัด ในเรื่องที่อยู่อาศัย เศรษฐกิจ อาชีพ รายได้ การพัฒนาสังคมให้มีสภาพทัดเทียมกับคนทั่วไป มีสิทธิ์ในการใช้บริการของรัฐต่างๆ เช่น โรงเรียน โรงพยาบาล การคมนาคม ไฟฟ้า น้ำประปา เป็นต้น ตลอดจนการป้องกันไม่ให้เกิดหรือรุกรามของชุมชนแออัด

สัมภาษณ์ครูประทีป อึ้งทรงธรรม(สัมภาษณ์,4 ธันวาคม 2543)

เลขาธิการมูลนิธิดวงประทีป

ความหมายของการจัดการชุมชนแออัด คือ วิธีการที่ทำให้ผู้มีรายได้น้อย ที่อาศัยอยู่ในชุมชนแออัดมีที่พักที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมเพื่อที่จะให้การจัดการมีประสิทธิภาพควรคำนึงถึงความต้องการและ ความจำเป็นของผู้อยู่อาศัย การจัดการชุมชนไม่ควรทำด้านที่อยู่อาศัยอย่างเดียว ควรพิจารณาในด้านอื่นด้วย เช่น เศรษฐกิจ แหล่งงาน สถานศึกษา สถานพยาบาล การคมนาคม ขนส่งสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

สัมภาษณ์ รองศาสตราจารย์มานพ พงศทัต (สัมภาษณ์,20 ธันวาคม 2543)

ภาควิชาเคหการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นิยามการจัดการชุมชนของผู้มีรายได้น้อยหรือชุมชนแออัด หมายถึง การวางแผน การกำหนดแนวทางการปฏิบัติ วิธีการ เพื่อความต้องการของผู้อาศัยในชุมชน ในเรื่องของปัจจัย 4 เป็นเบื้องต้นตามความจำเป็นขั้นพื้นฐานแก่ผู้มีรายได้น้อยหรือชุมชนแออัดให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

สัมภาษณ์ อาจารย์ ปัทมา หรุ่นรักรวิทย์ (สัมภาษณ์,18 ธันวาคม 2543)

ผู้ทำงานเรื่องที่อยู่อาศัยของชุมชนแออัด

ความหมายของการจัดการชุมชนแออัดหมายถึง การจัดการชุมชนโดยผู้มีรายได้น้อยโดยชาวชุมชนแออัด เพราะชาวชุมชนเองจะเป็นผู้ที่รู้ปัญหาดีที่สุด ซึ่งแต่ละปัญหานั้นขึ้นอยู่กับสถานการณ์และเวลา ลักษณะของปัญหานั้นขึ้นอยู่กับสถานะการณ์ในช่วงนั้นๆ เพราะฉะนั้นการจัดการชุมชนน่าจะเป็นการจัดการโดยหน่วยชุมชนนั้นๆตามแต่ละภาวะการณ์ที่เกิดขึ้น

สัมภาษณ์ คุณ อภิญญา จันทรพา (สัมภาษณ์,21 ธันวาคม 2543)

กลุ่มเพื่อนร่วมงาน(องค์กรเอกชน)

นิยาม การจัดการชุมชนผู้มีรายได้น้อยหรือชุมชนแออัดหมายถึงการจัดการระบบขององค์กรชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็งเพียงพอที่จะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน

สัมภาษณ์ รศ.ดร.ม.ร.ว.อดิน ระพีพัฒน์ (สัมภาษณ์,26 ธันวาคม 2543)

ผู้เชี่ยวชาญและมีประสบการณ์ด้านชุมชนแออัด

นิยาม การจัดการชุมชนผู้มีรายได้น้อยหรือชุมชนแออัดหมายถึง การที่ชุมชนทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนโดยอาศัยการสร้างองค์กรมมาเพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น เช่น ปัญหาที่อยู่อาศัย ปัญหาเรื่องหนี้สิน ปัญหาเรื่องความมั่นคงในที่อยู่อาศัยและขาดความมั่นคงในอาชีพ ปัญหาเรื่องสาธารณสุข ปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อมปัญหาเรื่องการศึกษา ฯลฯ

สัมภาษณ์ รองศาสตราจารย์อรทัย อาจอ่ำ (สัมภาษณ์,4 ธันวาคม 2543)

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

การจัดการชุมชนของผู้มีรายได้น้อยหรือชุมชนแออัด หมายถึง การที่สมาชิกในชุมชนหนึ่ง ๆ ซึ่งอาจจะเป็นในรูปของปัจเจกบุคคล, ครอบครัว/ครอบครัว, กลุ่ม, องค์กร, คณะกรรมการ ฯลฯ ที่อาศัยอยู่ในชุมชนผู้มีรายได้น้อยหรือชุมชนแออัดมีความตระหนักและมองเห็นถึงความสำคัญของการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน จนนำไปสู่การร่วมกันคิด, การร่วมกันทำ, การร่วมกันวางแผน เพื่อก่อให้เกิดการจัดการเกี่ยวกับสภาพหรือสภาวะที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตที่เป็นอยู่ร่วมกันของชุมชนในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นในด้านบุคลากร/กำลังคน/องค์กร, ด้านการเงินหรือการบริหารจัดการการเงินของชุมชน, ด้านเศรษฐกิจ-การพัฒนารายได้, ด้านสังคม-วัฒนธรรม-การศึกษา-สุขภาพอนามัย-สวัสดิการ-การนันทนาการ/การพักผ่อนหย่อนใจ-การใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์, ด้านความเป็นอยู่ของประชากรวัยต่าง ๆ หรือกลุ่มคนที่สมควรได้รับการดูแลคุ้มครองเป็นพิเศษ อาทิ ทารก/เด็กเล็ก/เด็กก่อนวัยเรียน, เยาวชน, สตรี-สตรีที่เป็นหม้าย-หย่า-แยก, ผู้สูงอายุ, คนพิการ ฯลฯ, ด้านสิ่งแวดล้อมหรือสุขภาพ และ/หรือสภาพทางกายภาพ/ โครงสร้างพื้นฐาน/ที่ดินและบ้านที่อยู่อาศัย, ด้านสวัสดิภาพและความปลอดภัยต่าง ๆ ตลอดจนจนถึงด้านการเมือง ซึ่งในที่นี้หมายถึงเฉพาะเจาะจงถึงการจัดการด้านโครงสร้างอำนาจในชุมชน หรือการเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนมีอำนาจในการตัดสินใจในการดำเนินการตัดสินใจในการดำเนินการต่าง ๆ ที่จำเป็นเรื่องของส่วนรวมร่วมกัน นอกจากนี้ การจัดการด้านข้อมูลข่าวสารและการเผยแพร่ความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้องที่เกี่ยวกับเรื่องการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และการได้รับรู้ถึงสิทธิและหน้าที่/บทบาทต่าง ๆ ของการเป็นพลเมืองหรือสมาชิกของสังคมรวมทั้งข้อมูลข่าวสารด้านอื่น ๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตก็เป็นการจัดการที่มีความสำคัญและมีความจำเป็นเช่นเดียวกัน การจัดการในด้านต่าง ๆ ที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นนั้นก็เพื่อก่อให้เกิดการกำหนดและ/หรือเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพ/ สภาวะ/ เงื่อนไขที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตของสมาชิกในชุมชนให้เป็นไปในทิศ

ทางที่พึงปรารถนา และสามารถตอบสนองต่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดี ของสมาชิกในชุมชนให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้นั่นเอง

สัมภาษณ์ คุณบุญธรรม หุยประเสริฐ (สัมภาษณ์,8 ธันวาคม 2543)

หัวหน้าฝ่ายประสานงานและพัฒนา สำนักพัฒนาชุมชน กรุงเทพมหานคร

นियามการจัดการชุมชนของผู้มีรายได้น้อยหรือชุมชนแออัด หมายถึง การบริหารงานชุมชน โดยการมีส่วนร่วมของผู้อยู่อาศัยในชุมชน เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงในที่อยู่อาศัยในชุมชนของตน ในการปรับปรุงสภาพที่ตั้งของชุมชนตนเองหรือการย้ายไปอยู่สถานที่แห่งใหม่

สัมภาษณ์ คุณไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม (สัมภาษณ์,15 ธันวาคม 2543)

ผู้อำนวยการสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.)

นियามการจัดการชุมชนผู้มีรายได้น้อยหรือชุมชนแออัด หมายถึง การดำเนินการ การดูแลของผู้ที่เป็นคนในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นบุคคล กลุ่มตัวแทนชุมชน หรือการรวมกลุ่มจัดตั้งตัวแทนชุมชนโดยความช่วยเหลือจากหน่วยงานราชการ, เอกชน ในการที่จะดำเนินการในทุก ๆ ด้าน เช่น ทางด้านที่อยู่อาศัย สังคม เศรษฐกิจ การศึกษา สาธารณสุข และสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ให้เป็นไปได้ด้วยดี จนบรรลุความสำเร็จที่พึงประสงค์ของชุมชนเองเพื่อสมาชิกของชุมชน และชุมชนดีขึ้น

สัมภาษณ์ คุณสมสุข บุญยะบัญชา (สัมภาษณ์,13 ธันวาคม 2543)

กรรมการผู้จัดการสำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง

นियามการจัดการชุมชนผู้มีรายได้น้อยหรือชุมชนแออัด หมายถึง การที่สมาชิกในชุมชนไม่ว่าในระดับใด(กลุ่ม ชุมชน สมาชิกที่อาศัยอยู่ในชุมชน)หน่วยงานที่ดูแลพื้นที่ หน่วยงานที่ดูสาธารณสุขไปภาค หน่วยงานที่ช่วยเหลือทางด้านการพัฒนา มีการดำเนินการตามโครงสร้างทุกๆด้านที่เป็นองค์ประกอบ เช่น ด้านเศรษฐกิจ สังคม ที่อยู่อาศัย และคุณภาพชีวิต

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2.4 แนวความคิดเรื่องการพัฒนาชุมชนแบบจัดการ

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2541:31-35) กล่าวถึง “หลักการพัฒนาชุมชนแบบจัดการ”ไว้ดังนี้

1. **หลักการช่วยกันคิด (Non – Directive Method)** หมายถึงการพัฒนาที่เจ้าหน้าที่พัฒนาประชาชน และหรือหน่วยงานอื่นเช่น องค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) องค์กรธุรกิจเอกชนบางประเภทที่ค้ากำไร แต่ก็ทำงานพัฒนาร่วมกับประชาชน หลักการนี้คือการสุมหัวกันระหว่างผู้เกี่ยวข้อง ดำเนินการพัฒนาชุมชน หลักการนี้เป็นส่วนหนึ่งของหลักการ PAR (Participatory Action Research) ตรงตัว A คือการพัฒนา

2. **หลักการ PAR (Participatory Action Research)** คือ การดำเนินการพัฒนาและวิจัยการพัฒนาพร้อมกันไป โดยทั้งเจ้าหน้าที่พัฒนาและประชาชนร่วมช่วยกันดำเนินการ หลักการนี้แสดงถึงการพยายามทำงานอย่างรอบคอบ โดยที่ระหว่างทำการพัฒนาก็ช่วยกันสอดส่องความเป็นไปว่าดำเนินงานไปตรงเป้าที่วางไว้หรือไม่ มีปัญหาอุปสรรคอะไรบ้าง มีแนวทางที่จะแก้ไขปัญหานั้นอย่างไรบ้างพัฒนาไปแก้ไขไป ผลงานพัฒนาที่มีคุณภาพก็เกิดความรู้ในการพัฒนาได้

3. **หลักการพึ่งตนเอง (Self Reliance)** หลักการนี้เป็นหลักการใหญ่อีกอย่างหนึ่ง หลักการนี้รวมถึงหลักการใกล้เคียงกันอีกอย่างหนึ่งคือ หลักการช่วยตนเอง (Self Help) เพราะจะทำให้ตัวเองพึ่งพาตัวเองได้ ก็จะต้องช่วยตัวเองอย่างน้อยก็ส่วนหนึ่ง การที่คนก็ดี ชุมชนก็ดี จะพึ่งตนเองได้นั้น ต้องมีปัจจัย 5 ตัวด้วยกันเรียกว่า TERMS (Technology , Economic, Resource, Mental and Socio-Cultural) นั่นจะต้องพึ่งตนเองได้ทางเทคโนโลยี คือ มีเครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็น (T) ต้องมีอาชีพและรายได้พออยู่พอกิน (E) มีทรัพยากรธรรมชาติ (R) เช่นดิน น้ำ ป่าไม้ พอได้ พึ่งพาอาศัย มีจิตใจที่เข้มแข็งและแน่วแน่ว่าจะพึ่งตนเองได้ รวมทั้งรู้จักพอในผลของความพยายาม (M) และประการสุดท้ายคือ ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม (S) คือการมีคนจำนวนหนึ่งที่สมัครสมานสามัคคี มีผู้นำที่เข้มแข็ง มีค่านิยมและอุดมการณ์ส่งเสริมการพึ่งตนเอง ดังนี้แล้วก็จะทำให้คนหรือชุมชนพึ่งตนเองได้

4. **หลักการ BAN (Balance, Ability and Networking)** หลักการ BAN ประกอบด้วยสาระ 3 ประการคือ

1) การรักษาสมดุล (Balance) ที่มีทั้งในคนแต่ละคนนั่นคือสุขภาพอนามัยดีถ้า ไม่สมดุลคือการเจ็บป่วย ในครอบครัวคือ ครอบครัวมั่นคงถ้าครอบครัวไม่สมดุลคือ ครอบครัวแตกแยก ชุมชนสมดุลคือ ชุมชนที่เข้มแข็ง หรือชุมชนที่มีความสมัครสมานสามัคคี

2) การสร้างความสามารถ นั่นคือความสามารถในการทำให้เกิดการพึ่งตนเองได้ ซึ่งต้องมี 5 ด้านคือ เทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ จิตใจและสังคมวัฒนธรรม ที่ได้กล่าวมาแล้ว สิ่งที่จะเสริมในส่วนนี้ก็คือ ปัจจัยการพึ่งตนเองทั้ง 5 นั้น ตั้งแต่ละปัจจัยและ 5 ปัจจัยรวมกัน ในระหว่างที่เสริมสร้างความสามารถเหล่านั้นอยู่ มีความจำเป็นต้องรักษาสมดุล หรือพูดง่าย ๆ ว่า แต่ละปัจจัยต้องมีความมั่นคงเข้มแข็ง ดำเนินการเพิ่มขีดความสามารถไปเรื่อยๆ อย่างมั่นคงและขณะเดียวกัน ก็ต้องรักษาสมดุล ระหว่าง 5 ปัจจัยนั้นด้วย กล่าวคือ จะต้องโตไปเท่าๆกันหรือใกล้เคียงกัน หาไม่อาจล้มครืนลงมาได้

3) การสร้างเครือข่าย หรือการมีเพื่อน พันธมิตร การพัฒนา ซึ่งอาจเป็นบุคคล ชุมชนองค์กร หนึ่งใดก็ได้ มิตรเหล่านี้จะเป็นที่พึ่งของกันและกัน อาจเรียนรู้จากกันและกัน ช่วยเหลือกันเวลามีปัญหา ช่วยเหลือกันเสริมสร้างความเจริญก้าวหน้า และช่วยเหลือกันป้องกันศัตรูคู่แข่งชั้น ให้หยิบยืม เทคโนโลยี หรืองบประมาณแก่กันและกัน สรุปว่าการมีเพื่อนคู่คิดมิตรคู่ใจ มีประโยชน์หลายประการ ที่สำคัญคือ ช่วยให้เกิดการพัฒนาขึ้น

5. **หลักการจัดการ (Management)** การจัดการพัฒนาเป็นเรื่องใหญ่ และสำคัญในสังคมสมัยใหม่ โดยเฉพาะสำหรับหนังสือพัฒนาชุมชนเล่มนี้เพราะได้ระบุว่า เป็นการพัฒนาชุมชนแบบจัดการ (Managerial Community Development) มีหลักการดังนี้

1) การรู้จักตนเอง ผู้ที่จะทำการพัฒนาชุมชนแบบจัดการ หรือตัวชุมชนที่จะใช้วิธีพัฒนาชุมชนแบบจัดการ จะต้องรู้จักตนเองหรือศึกษาตนเอง – ชุมชนให้รู้ว่า **สภาพของชุมชน** เป็นอย่างไร มีโครงสร้างอย่างไร ประชากรเท่าไร องค์กรประกอบประชากรเป็นอย่างไร อาชีพอะไร รายได้รายจ่ายเป็นอย่างไร การศึกษา ศาสนา อนามัย การเมือง กายภาพหรือทรัพยากร เป็นต้น เป็นอย่างไร **มีปัญหา** อะไรบ้างปัญหา สังคม เศรษฐกิจ การเมือง กายภาพ มีอะไรบ้าง และ**ความต้องการ** ทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และกายภาพ มีอะไรบ้าง จากตรงนั้นจะได้รู้ศักยภาพของตน ความสามารถของตน โอกาสของตน และปัญหาอุปสรรค การบรรลุเป้าหมาย ว่ามีอะไรบ้าง การวิเคราะห์ชุมชนเช่นนี้ใช้หลัก SWOT (Strength, Weakness, Opportunity, Threat) อันเป็นที่รู้จักกันดีอยู่แล้วนี่เอง

2) การส่งเสริมการศึกษาอบรม การจัดการที่มีประสิทธิภาพจำเป็นต้องพึ่งพาการศึกษาอบรมเรื่องนี้สืบเนื่องจากหลักการจัดการทั่วไปที่กล่าวมาแล้ว ว่าจะต้องมีการวางแผน การจัดทำลง

เมื่อดำเนินการ และการประเมินผล ล้วนต้องการการศึกษาอบรม เพราะมิฉะนั้นจะทำได้ไม่ถึง และสืบเนื่องมาจากการรู้จักตนเองข้างต้น เมื่อรู้ว่าตนเองมีปัญหาอะไร หรือความต้องการอะไร ก็อาจต้องแก้ด้วยการศึกษาอบรม เช่น เรื่องอาชีพ เรื่องอนามัย เรื่องการเมือง หรือแม้แต่เรื่องทางกายภาพ

3) การสร้างกลุ่มช่วยตนเอง การจัดการจะต้องมีกลุ่มรองรับ กลุ่มนี้อาจเป็นคณะกรรมการ คณะทำงาน เช่น กลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์ ธนาคารข้าว ธนาคารควาย บริษัทชุมชน

หรือกลุ่มอาชีพต่างๆ ที่จัดตั้งขึ้นมาเพื่อช่วยตนเอง กลุ่มเหล่านี้จะเป็นประโยชน์ต่อการจัดการ เพราะจะได้มีผู้จัดการและคนทำงานประเภทอื่นๆ ที่จำเป็นในการบรรลุเป้าหมายของการจัดการ

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2541:14-18) กล่าวว่าชุมชนที่เข้มแข็งมีลักษณะสำคัญ 4 ประการ ดังนี้

1. **เป็นชุมชนเรียนรู้ (Learning Organization)** ชุมชนเรียนรู้คือ สมาชิกของชุมชนนั้นเองเรียนรู้ หากเป็นสมาชิกกลุ่มใหญ่หรือสมาชิกทั้งหมดของชุมชนช่วยกันเรียนรู้ (ทั้งเรียนและทั้งรู้) นั้นหมายความว่า ชุมชนพัฒนาจะต้องตื่นตัวอยู่ตลอดเวลาต่อความเป็นไปของโลก รู้ข่าวคราวทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของประเทศ รวมทั้งการเพิ่มพูนความรู้บางด้านที่จำเป็น เช่น ด้านการอาชีพ ด้านการเมือง การปกครอง ให้กับชุมชนอย่างครอบคลุมและลึก

การเรียนรู้ตรงนี้ไม่ได้หมายถึงการฟัง การอ่าน แล้วก็จำซึ่งอาจไม่เข้าใจแจ่มแจ้ง ต้องเป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติ เรียนรู้จากการลงมือทำ และทำด้วยกันหลายคนหรือทำด้วยกันเป็นกลุ่มก้อน จึงได้มีการเรียนรู้ร่วมกันทำให้เกิดความรู้จากการปฏิบัติ ซึ่งเป็นความรู้จริงเป็นความรู้ขั้นสูงหรือเรียกอีกอย่างว่า “ ปัญญา “ ปัญญาตัวเองจะใช้แก้ปัญหาต่างๆของชุมชน หรือสามารถสร้างการพัฒนาให้เจริญก้าวหน้าอย่างยั่งยืนถาวรต่อไป เพราะปัญญาเช่นนี้จะเป็นเสมือนพลังผลักดันชุมชนตลอดเวลา

2. **เป็นชุมชนที่รู้จักจัดการตัวเอง (Community Management)** การจัดการนั้นประกอบ ด้วยกิจกรรมสำคัญ 4 ประการ

1) การวางแผน (Planning) คือชุมชนจะต้องมีโครงการ (Project) หรือแผน (Plan) ของชุมชน ในโครงการหรือแผนจะต้องระบุว่า ชุมชนจะทำอะไร (What) ใครจะทำ (Who) ที่ไหน (Where) ทำเมื่อไร (When) และทำอย่างไร (How)

2) การจัดกระบวนการ (Organizing) คือการเตรียมการเพื่อดำเนินการตามแผนข้อแรก ต้องเตรียมคน เตรียมวัสดุ เตรียมเงิน ในส่วนที่เกี่ยวกับคน จะต้องมีการวางแผนว่าใครจะทำอะไร ตอนไหน มีการฝึกทักษะที่จำเป็นและนัดหมายการลงมือทำไว้ให้เรียบร้อย

3) การลงมือดำเนินงานตามแผน (Implementing) คือการเอาแผนหรือโครงการมาวาง แล้วปฏิบัติตามเป็นขั้นเป็นตอนจนกว่าจะเสร็จงาน

4) การประเมิน (Evaluating) เมื่อการดำเนินงานเริ่มขึ้นแล้ว สิ่งที่ต้องดำเนินควบคู่กันไปคือการ กำกับงาน (Monitoring) เพื่อให้แน่ใจว่างานเริ่มและดำเนินการตามเป้าหมายหรือไม่ มีปัญหาอุปสรรคอย่างไร แก้ปัญหาอุปสรรคสนับสนุนส่วนที่ดำเนินไปได้แล้วให้ดียิ่งขึ้น และตอนท้ายเมื่องานเสร็จลง มีการประเมินผลงานอีกครั้งว่า ได้มีการดำเนินงานถูกต้องตามที่วางแผนไว้หรือไม่ สรุปปัญหาและแนวทางทั่วไปรวมทั้งบทเรียนที่ได้จากการทำงานโครงการนี้ มีข้อเสนอแนะและแนวการใช้ประโยชน์จากผลสำเร็จอันนี้ร่วมกัน

โดยปกติการจัดการชุมชนมีหน้าที่หลักอยู่ 2 อย่างคือ การรักษาความมั่นคงหรือความเข้มแข็งของชุมชนเอาไว้กับการสร้างความเจริญก้าวหน้าให้ยิ่งขึ้นไปสำหรับชุมชน แต่หน้าที่นี้จะต้องทำตามแผน หรือโครงการและรายละเอียดดังกล่าวแล้ว เพื่อให้การดำเนินการมีประสิทธิภาพ

3. เป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณ (Spirituality) การมีจิตวิญญาณของชุมชนอาจแสดงได้หลายอย่างเช่น การมีสมาชิกที่มีความผูกพันรักดีกับชุมชน หวงแหนชุมชน มีสิ่งที่สมาชิกจะยึดเหนี่ยวร่วมกัน เช่น มีวัด มีพระ มีสุสานตระกูล มีบรรพบุรุษ หรือชีวิตในวัยเยาว์ และหรือผลประโยชน์ปัจจุบันและในอนาคตอยู่ในชุมชน สิ่งเหล่านี้หลายๆอย่างรวมกัน

4. เป็นชุมชนที่มีสันติภาพ (Peaceful) สันติภาพเป็นเหตุผลของหลายสาเหตุ เช่น คนในชุมชนมีความสมดุลในด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ตลอดจนสิ่งแวดล้อม ความปรองดองของคนในชุมชน การรู้จักจัดการชุมชน การมีผู้นำที่ดีรวมถึงการประสานร่วมมือกันเป็นอย่างดีระหว่างกลุ่มสังคมต่างๆในชุมชน สันติภาพอาจแสดงออกได้หลายรูปแบบ ที่สำคัญเช่น การเป็นชุมชนที่มีความสุข การมีความสามัคคีปรองดองกัน มีการทำงานเพื่อส่วนรวม ความมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการทำงานของชุมชน การมีพลังในการทำงานใหญ่ งานเพื่อส่วนรวม การมีความสามารถในการแก้ไขปัญหาการขัดแย้งที่อาจมีให้ลุล่วงไปได้ รวมทั้งการสามารถปกป้องภัยอันตรายจากภายนอก และแม้จะไม่ออกไประรานภายนอก แต่ภายนอกก็ยำเกรงพลังอำนาจของความสามัคคีของคนในชุมชน

2.5 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

อรรถัย อัจฉำ และ ดร. โรเซ่ ซีกาล (2536) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การวิจัยและพัฒนาความจำเป็นขั้นพื้นฐานในชุมชนผู้มีรายได้น้อยในเมือง : กรณีชุมชนวัดช่องลม” โดยได้รับเงินสนับสนุนจากธนาคาร CITI BANK มีระยะเวลาเริ่มต้นของโครงการเมื่อ ปี 2531 ซึ่งเป็นงานวิจัยโดยใช้วิธีการที่เรียกว่า “การวิจัยและพัฒนา” โดยที่ผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุนและผู้อำนวยการความสะอาดเท่านั้น งานวิจัยฉบับนี้มีจุดหมายให้สังคมได้มองเห็นว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืนในชุมชนผู้มีรายได้น้อยในเมือง” นั้นจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนนั้นมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และเป็นผู้ลงมือกระทำด้วยตนเอง องค์กรจากภายนอกนั้นจะต้องมีบทบาทเป็นเพียงแค่ “ผู้สนับสนุน” หรือ “ผู้อำนวยการความสะอาด” ในขณะที่ประชาชนต้องเป็น “ผู้กระทำ” หรือ “ผู้ริเริ่ม”

โดยปัจจัยและองค์ประกอบสำคัญที่จะทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนได้คือ

1. องค์กรชุมชน ซึ่งมีบทบาทหน้าที่ในการบริหารจัดการและวางแผนดำเนินงานต่างๆ
2. กำลังคน ในรูปของปัจเจกบุคคล กลุ่ม หรือระบบอาสาสมัคร
3. การจัดการด้านการเงินในรูปของสหกรณ์ กลุ่มออมทรัพย์หรือกองทุนหมุนเวียน

ทั้งนี้ชุมชนวัดช่องลมได้รับการคัดเลือกให้เป็นชุมชนเพื่อทำการทดสอบ แนวทางและหลักการดังกล่าว โดยสิ่งที่สามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจนจากการดำเนินโครงการนี้ คือ การเปลี่ยนแปลงต่างๆในเชิงบวกที่เกิดขึ้นในชุมชนแห่งนี้และปรากฏการณ์ที่สำคัญที่สุดก็คือ การที่ประชาชนในชุมชนวัดช่องลมมีความรับผิดชอบต่อชุมชนและสภาพแวดล้อมทำให้ “ชุมชนวัดช่องลม” สามารถพัฒนาความจำเป็นขั้นพื้นฐานของครัวเรือนและชุมชนได้สำเร็จ ซึ่งก็หมายความว่าประชาชนในชุมชนนี้บรรลุการมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นแล้ว

ปัจจัยนำเข้าโครงการ (Project inputs)

โครงการวิจัยนี้มีปัจจัยนำเข้าที่สำคัญดังนี้คือ

1. เงินสนับสนุนโครงการทั้งสิ้นจำนวน 1.5 ล้านบาท โดยได้รับการสนับสนุนจากธนาคาร Citi Bank โดยเงินจำนวนนี้เป็นเงินบริจาค (donation) แต่ทางผู้ริเริ่มโครงการเป็นผู้ตั้งเงื่อนไขต่างๆเกี่ยวกับการใช้เงินและการคืนเงินของชุมชนแก่โครงการ เพื่อจะได้เป็นเงินหมุนเวียนที่จะนำไปใช้ในโครงการอื่นต่อไป

2. บุคลากรของโครงการมี 2 ท่านคือ ผู้จัดการโครงการและผู้ช่วย โดยการที่โครงการนี้ใช้บุคลากรน้อยเนื่องจาก โครงการนี้จะเป็นโครงการที่ต้องใช้ชาวชุมชนเป็นผู้กระทำ (Actors) หรือผู้ริเริ่ม (Initiators) ในขณะที่บุคลากรของโครงการเป็นเพียงผู้สนับสนุน (Supporters) หรือผู้อำนวยความสะดวก (Facilitators) เท่านั้น
3. คำแนะนำเชิงวิชาการและเชิงเทคนิคต่างๆจากบุคลากรภายนอกที่มีความรู้ ความชำนาญและ/หรือความเชี่ยวชาญด้านต่างๆ เพื่อที่จะสามารถให้บรรลุถึงเป้าหมายในแต่ละโครงการ

กระบวนการและวิธีการในการวิจัยและพัฒนา (Project Process and Methods)

เนื่องจากแนวคิดนี้เป็นแนวคิดและรูปแบบของการพัฒนา ที่แตกต่างจากโครงการพัฒนาอื่นๆ คือไม่มี “ผู้ให้” และ “ผู้รับ” แต่ทั้งสองส่วนต้องร่วมกันเป็น “หุ้นส่วน” ในการพัฒนา และต้องเตรียมการเพื่อที่จะชี้แจงให้ชุมชนทราบ เกี่ยวกับรายละเอียดของโครงการทั้งหมด โดยใช้เวลาในช่วงนี้ประมาณ 3 เดือน ก่อนที่จะมีการลงนามในสัญญาข้างต้น ระหว่างสองฝ่ายคือ ฝ่ายผู้สนับสนุนคือธนาคาร Citi Bank และฝ่ายผู้กระทำซึ่งในที่นี้ก็คือ “ชุมชนวัดช่องลม”

โดยหลังจากที่ลงนามในสัญญาแล้วจึงร่วมกันกำหนดปัญหา โดยฝ่ายชุมชนได้กำหนดปัญหาเร่งด่วนคือ 1) ปัญหาทางเดินเท้า 2) ปัญหาน้ำประปา 3) ปัญหาเรื่องบ้าน ส่วนผู้สนับสนุน เสนอแนะปัญหาข้อที่ 4) คือปัญหาขยะตกค้างในชุมชน แล้วจึงเริ่มทำการสำรวจที่เรียกว่า “แบบสำรวจความต้องการขั้นพื้นฐานของชุมชน” ที่ร่วมกันคิดขึ้นโดยผู้สนับสนุนและชาวชุมชน และจากการสำรวจปัญหาพบว่า ปัญหาอันดับหนึ่งคือเรื่องรายได้ รองลงมาคือด้านข่าวสาร อันดับสามคือต้องการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ อันดับสี่คือ ต้องการสภาพแวดล้อมที่ดี และปัญหาเรื่องบ้านเป็นอันดับห้า และสุดท้ายคือความต้องการมีน้ำใช้ที่สะอาด

ดังที่กล่าวมาเบื้องต้นแล้วว่าในการพัฒนาเพื่อบรรลุสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดีกว่า และการพึ่งพาตนเองของชุมชนได้นั้น จำเป็นต้องมีหลัก 3 ประการด้วยกัน

1. องค์กรชุมชน
2. กำลังคน
3. เงินทุน

ในส่วนของ 2 และ 3 นั้น ไม่เป็นปัญหาสำหรับชุมชนวัดช่องลม แต่ในส่วนที่ 1 นั้นต้องมีการจัดรูปแบบกันใหม่ โดยแบ่งออกเป็นกลุ่มบ้าน 10-11 หลังคาเรือน และตั้งผู้ประสานงานกลุ่มขึ้นมา เพื่อเป็นตัวแทนและผู้ประสานงานภายในกลุ่ม เพื่อให้โครงการที่จัดทำขึ้นมาสามารถดำเนินการได้ อย่างมีประสิทธิภาพ

ผลลัพธ์ของการพัฒนา (Project Outputs)

การรวมตัวกันของประชาชนในชุมชนวัดช่องลมทำให้ชุมชนสามารถร่วมกันจัดทำโครงการและกิจกรรมต่างๆ เพื่อตอบสนองความต้องการและความจำเป็นพื้นฐานด้วยกันหลายโครงการคือ

1. การจัดการด้านสาธารณูปโภค และสาธารณูปการ

ได้แก่ ทางเดินเท้า น้ำประปา และทางระบายน้ำ โดยทางชุมชนตกลงว่าจะสร้างทางเดินคอนกรีตในซอยใหญ่เป็นลำดับแรก และตามมาด้วยการจัดการเรื่องน้ำประปาในชุมชน ส่วนการทำทางระบายน้ำนั้นยังไม่สามารถดำเนินการได้

2. การจัดการด้านตัวบ้าน

ซึ่งทางชุมชนพิจารณาเห็นว่า บ้าน มีความสำคัญต่อการอยู่อาศัยแต่สภาพบ้านเรือนในชุมชนกลับทรุดโทรมจึงจำเป็นต้องซ่อมแซมโดยการขอกู้เงินจากโครงการเพื่อนำไปซื้อวัสดุอุปกรณ์ในการซ่อมแซมบ้าน และร่วมกันในการออกแรงซ่อมแซมบ้านเรือนด้วยตนเองรวมทั้งสิ้น 47 ครัวเรือน

3. การจัดการด้านกำจัดขยะและจัดเก็บขยะ

โดยทางชุมชนได้ติดต่อสำนักงานเขตยานนาวาเป็นผู้ประสานงานว่าจ้างนักโทษจากเรือนจำสมุทรปราการ มาทำการเก็บขยะตกค้างในชุมชน และนำเอาเงินจากโครงการมาเป็นค่าใช้จ่ายให้แก่ทางเรือนจำ

4. การจัดการด้านการส่งเสริมและพัฒนารายได้

โดยจัดตั้งกลุ่มเย็บเครื่องหนังขึ้นภายในชุมชนแต่โครงการนี้ไม่ค่อยประสบความสำเร็จ เนื่องจากชาวชุมชนต้องการผลตอบแทนที่เห็นชัดเจนและรวดเร็ว แต่ระยะเวลาคืนทุนของโครงการนี้ต้องใช้ระยะเวลา ภายหลังโครงการนี้จึงยกเลิกไปในที่สุด

5. การจัดการด้านกองทุนหมุนเวียน หรือกลุ่มออมทรัพย์

ก่อนที่จะมีโครงการวิจัยนี้ ชุมชนวัดช่องลมก็ได้จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์อยู่ก่อนแล้ว ซึ่งสามารถช่วยเหลือชาวชุมชนวัดช่องลมในด้านต่างๆ ได้ นอกจากนี้สมาชิกของกลุ่มยังมีความต้องการที่จะออมเพื่อเป็นการซื้อที่ดินในอนาคตด้วย

6. การจัดการด้านสาธารณสุขมูลฐาน และกองทุนยา

โดยการส่งสมาชิกของชุมชนจำนวน 5 คน เข้าอบรมเป็นอาสาสมัครสาธารณสุขของชุมชน โดยจะกลับมาทำหน้าที่ในการดูแลสุขภาพสุขภาพขั้นพื้นฐานให้แก่ชาวชุมชน

7. การจัดการด้านองค์กรชุมชน

มีการจัดรูปแบบขององค์กรชุมชนขึ้นใหม่โดยการ แบ่งกลุ่มบ้านออกเป็น 10-12 หลังคาเรือน แล้วทำการคัดเลือกตัวแทนหรือผู้ประสานงานขึ้นมา 1 คน ทำให้การทำงานกับโครงการมีประสิทธิภาพมากขึ้น

8. การจัดบริการสำหรับเด็กก่อนวัยเรียน

โดยมีการสร้างศูนย์รับเลี้ยงเด็กก่อนวัยเรียนขึ้นภายในชุมชนรวมทั้งยังใช้พื้นที่ของศูนย์ฯในการเป็นศูนย์ชุมชนอีกด้วย

9. การจัดการด้านการรักษาความสะอาดของชุมชน

โดยการจัดตั้งคณะกรรมการฝ่ายรักษาความสะอาดขึ้นมาเพื่อดูแลเรื่องนี้โดยเฉพาะ ซึ่งจะทำหน้าที่ระดมคนมาช่วยกันทำความสะอาดภายในชุมชนในวันสำคัญๆนอกเหนือจากการทำความสะอาดร่วมกันอาทิตย์ละ 1-2 ครั้ง

โครงการต่างๆเหล่านี้ได้ใช้เงินทุนในโครงการเพื่อสนับสนุนเพียงบางส่วนร่วมกับการรวบรวมเงินจากแหล่งต่างๆ และจากชาวชุมชนวัดช่องลม โดยทั้งนี้ โครงการพัฒนาของธนาคาร Citi Bank มีส่วนร่วม 9 โครงการคือ

1. โครงการสร้างทางเดินทางเท้าครั้งที่ 1	เป็นจำนวน	30,000 บาท
2. โครงการสร้างทางเดินทางเท้าครั้งที่ 2	เป็นจำนวน	20,000 บาท
3. โครงการลอกขยะในบริเวณชุมชน	เป็นจำนวน	20,000 บาท
4. โครงการช่วยเหลือน้ำประปา 27 ครอบครัว	เป็นจำนวน	97,200 บาท
5. โครงการปรับปรุงบ้าน 26 ครอบครัว	เป็นจำนวน	569,000 บาท
6. โครงการปรับปรุงบ้าน 21 ครอบครัว	เป็นจำนวน	264,000 บาท
7. โครงการพัฒนารายได้กลุ่มเย็บเครื่องหนัง	เป็นจำนวน	40,000 บาท
8. โครงการก่อสร้างอาคารเย็บเครื่องหนัง	เป็นจำนวน	50,000 บาท
9. โครงการช่วยเหลือชาวบ้านที่เดือดร้อนด้านการเงิน 5 ราย		255,000 บาท
รวม 9 โครงการเป็นเงินทั้งสิ้น		1,345,700 บาท

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3 ระเบียบวิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การจัดการชุมชนแออัดประเภทเช่า” กรณีศึกษาชุมชนวัดช่องลม เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร มีรายละเอียดและขั้นตอนการดำเนินงานสามารถสรุปออกได้ 3 ประการ ดังต่อไปนี้

3.1 การศึกษาจากทฤษฎีและเอกสาร

เป็นการศึกษาเพื่อให้ทราบข้อมูลเบื้องต้นซึ่งเป็นข้อเท็จจริง แนวความคิด และเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับกำเนินการวิจัยในครั้งนี้ ซึ่งได้จากตำรา งานวิจัย บทความและเอกสารอื่นๆ เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิเคราะห์ผลการศึกษาร่วมกับข้อมูลที่ได้จากการสำรวจภาคสนาม และ

การสัมภาษณ์

ประเด็นหลักที่ผู้วิจัยมุ่งทำการศึกษาค้นคว้าจากทฤษฎี และเอกสารได้แก่

- 1) ทฤษฎีเกี่ยวกับ การจัดการ
- 2) แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนแบบจัดการ
- 3) แนวความคิดเกี่ยวกับการจัดการชุมชนแออัด
- 4) ข้อมูลของฝ่ายพัฒนาชุมชน สำนักงานเขตยานนาวา และการดำเนินงานที่ให้ความอนุเคราะห์แก่ชุมชน
- 5) ข้อมูลของสำนักพัฒนาชุมชนเมือง กรุงเทพมหานคร
- 6) แนวคิดและงานวิจัยอื่นๆที่เกี่ยวข้อง

ดังรายละเอียดที่กล่าวไว้ในบทที่ 2

3.2 การศึกษาจากการสำรวจภาคสนาม

เป็นการศึกษาเพื่อให้ทราบถึงลักษณะทางกายภาพของที่อยู่อาศัย และสภาพแวดล้อมในชุมชน รวมทั้งทำการสำรวจปัญหาทางกายภาพของที่อยู่อาศัย และปัญหาของสภาพแวดล้อม เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลประกอบผลการศึกษาจากทฤษฎีและเอกสารร่วมกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์

โดยนำข้อมูลที่ได้มาทำการสรุปเป็นสาเหตุของปัญหาที่สำคัญ เพื่อทำการศึกษาถึงสาเหตุ อันนำไปสู่กระบวนการจัดการ

ประเด็นหลักที่ผู้วิจัยมุ่งทำการศึกษาด้วยวิธีการสำรวจภาคสนาม (Field Survey) เพื่อสอบวัดการบันทึกภาพถ่าย การสังเกตการณ์

3.3 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก(In-depth interviewing) เพื่อให้ได้ข้อมูลละเอียดและครบถ้วนตามที่ สวีส์ตี สุกนธรังสี (2525: 194-196) ให้ความหมายว่า การสัมภาษณ์แบบลึกนั้นนอกจากจะเป็นการถาม ให้อธิบายและยังเป็นการถามถึงเหตุผลด้วย เพื่อที่จะสามารถใช้ตัดสินว่าคำตอบนั้นถูกต้อง ชัดเจน หรือเชื่อถือได้มากน้อยแค่ไหน เพื่อให้ได้คำตอบที่ชัดเจน และรายละเอียดที่ต่างประเด็นไปจากการใช้ แบบสอบถาม โดยผู้สัมภาษณ์จะใช้ลักษณะการสัมภาษณ์แบบเป็นมาตรฐาน (Structured or Standardized Interview)

บุคคลที่ผู้วิจัยจะทำการสัมภาษณ์ได้แบ่งออก 3 กลุ่ม ดังต่อไปนี้

1) บุคคลที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับชุมชนจากหน่วยงานต่างๆ จำนวน 10 ท่าน ได้แก่

- (1) รศ.ดร.ม.ร.ว. อคิน รพีพัฒน์ ผู้มีประสบการณ์ด้านชุมชนแออัด
- (2) คุณสมสุข บุญญะบัญชา กรรมการผู้จัดการ สำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง
- (3) คุณประทีป อึ้งทรงธรรม เลขาธิการมูลนิธิดวงประทีป
- (4) คุณไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม ผู้อำนวยการสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน
- (5) คุณประยูร อภิวัฒน์ชวัลย์ ผู้อำนวยการฝ่ายปรับปรุงชุมชนแออัด
การเคหะแห่งชาติ
- (6) คุณบุญธรรม หุยประเสริฐ หัวหน้าฝ่ายประสานงานและพัฒนา กพช.สนช.
- (7) รศ.มานพ พงศทัต ภาควิชาเคหการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- (8) รศ.อรทัย อากอ้า อาจารย์ประจำสถาบันวิจัยประชากรและสังคม
มหาวิทยาลัยมหิดล
- (9) อาจารย์ ปฐมมา หุ่นรักวิทย์ ผู้เชี่ยวชาญด้านชุมชนแออัด
- (10) คุณอภิยุทธ์ จันทรพา กลุ่มเพื่อนร่วมงาน (องค์กรพัฒนาเอกชน)

2) บุคคลที่เกี่ยวข้องหรืออยู่ในที่ดิน อันได้แก่

-ชาวชุมชนวัดช่องลม

ทั้งนี้โดยการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง เพื่อต้องการเก็บข้อมูลในด้านลึกของชุมชนวัดช่องลมทั้งใน ส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการด้านที่อยู่อาศัยของแต่ละครัวเรือนโดยชาวชุมชนเอง และการจัดการชุมชน ที่ชาวชุมชนมีส่วนร่วม โดยการสุ่มตัวอย่างรวมทั้งสิ้น 24 ตัวอย่าง (ดูแผนที่ 3-1ประกอบ) จากพื้นที่

ศึกษาตามหลักเกณฑ์ดังนี้คือ

1. การแบ่งพื้นที่ออกเป็น 4 ส่วน คือซอยที่ 1 - ซอยที่ 4 ตามลักษณะการใช้พื้นที่ของชุมชน
 2. ในแต่ละซอยจะทำการคัดเลือกตัวอย่าง 6 ตัวอย่างคือ 10 ตารางวา 2 หน่วย 10-20 ตารางวา 2 หน่วย และมากกว่า 20 ตารางวา 2 หน่วย ทั้งนี้เนื่องจากในชุมชนได้มีการแบ่งพื้นที่ ออกเป็น 3 ขนาดดังกล่าว เพื่อให้เช่าตั้งแต่แรก
 3. ในแต่ละซอยที่ทำการสัมภาษณ์ จะทำการคัดเลือกบ้านที่เข้ามาอาศัยในแต่ละช่วงเวลาเพื่อให้เป็นตัวแทนของชุมชน
- ลักษณะของหัวข้อที่ถามจะเป็นการสอบถามที่ละหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับการจัดการ โดยผู้วิจัยจะทำการสอบถามและบันทึกด้วยตนเอง(ตามตัวอย่างในภาคผนวก)

-กรรมกรชุมชน

โดยการนัดพบกับคณะกรรมการชุมชนชุดปัจจุบันเพื่อทำการสัมภาษณ์ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการชุมชนวัดช่องลมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้ในส่วนของการสัมภาษณ์จะเป็นการพูดคุยกัน โดยผู้วิจัยเป็นผู้ตั้งคำถามและบันทึกเก็บข้อมูล โดยมีคณะกรรมการชุมชนประมาณ 5 คน ประกอบด้วย ประธานชุมชน นายสัมฤทธิ์ ทองพิศ รองประธานชุมชน นายดาว อินทร์ประสิทธิ์ และกรรมการชุมชน อีก 2 คนคือ คุณสังเวียน คุณ ทวีป และ คุณบรรจบ อารีราษฎร์ (อดีตประธานชุมชน) เข้าร่วมการสัมภาษณ์ เพื่อให้ข้อมูลที่ได้มาเป็นข้อมูลที่ได้มาจากตัวแทนของคณะกรรมการชุมชน เครื่องมือที่ใช้ในการ สัมภาษณ์เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยตั้งหัวข้อไว้ เป็นหัวข้อต่างๆ เช่น การจัดการเรื่องผังชุมชน การจัดการเรื่องที่อยู่อาศัย การจัดการเรื่องทางเดินในชุมชน เป็นต้น โดยจะเน้นการพูดคุยเสนอความคิดเห็นจากกรรมการทุกคนที่ร่วมการสัมภาษณ์ในแต่ละหัวข้อ ใช้เวลาในการสัมภาษณ์ต่อเนื่องกัน จนครบทุกหัวข้อ นำเอาข้อมูลที่ได้มาทั้งหมดมาเรียบเรียง เพื่อประกอบกับข้อมูลในส่วนอื่นๆ

ต่อไป

-เจ้าของที่ดิน

เจ้าของที่ดินที่ตั้งชุมชนวัดช่องลมคือ ดร.ศักดิ์ นุณยรักษ์ แต่เนื่องจากท่านเดินทางไปพำนักอยู่ต่างประเทศเป็นเวลานานแล้ว ผู้วิจัยจึงต้องทำการสัมภาษณ์เลขาส่วนตัวที่ท่านมอบให้ดูแลแทนคือ คุณ ดุษฎิ พุ่มเกิดผล ซึ่งได้ชี้แจงว่าทาง ดร.ศักดิ์ได้มอบอำนาจการดูแลชุมชนวัดช่องลมไว้กับ บริษัทนุณยรักษ์ จำกัด เพื่อให้ดูแลและจัดการเกี่ยวกับเรื่องของสัญญาเช่า และการจัดเก็บค่าเช่า ในแต่ละปี โดยในเบื้องต้นจะมีสัญญาเช่าแบบปีต่อปี ปัจจุบันเก็บค่าเช่าในอัตราตารางวาละ 25 บาทต่อปี โดยยังไม่ได้มีนโยบายที่จะไล่ที่หรือจัดการอย่างอื่นอย่างใดในพื้นที่นี้ในปัจจุบัน

3) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่างๆ

เช่น ฝ่ายพัฒนาชุมชน สำนักงานเขตยานนาวา สำนักพัฒนาชุมชนเมือง(พชม)

การเคหะแห่งชาติ เป็นต้น

การนำข้อมูลที่มีอยู่ ทั้ง 3 ส่วน ทั้งจากการศึกษาจากทฤษฎีและเอกสาร การศึกษาจากการสำรวจภาคสนามรวมทั้งการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก นำมาวิเคราะห์หรือรวมกันเพื่อศึกษาการจัดการ ของชุมชนวัดช่องลม โดยการเขียนในเชิงพรรณนา พร้อมรูปถ่ายและแผนที่ประกอบ

3.5 การสรุปผลการศึกษาและเสนอแนะ

สรุปผลการศึกษา โดยการรวบรวมข้อมูลที่ได้มาจากการวิเคราะห์มาสรุปถึงประเด็นต่างๆดังนี้

- พัฒนาการทางการจัดการชุมชนแออัดของ”ชุมชนวัดช่องลม”
- ปัญหาและข้อจำกัดในการจัดการชุมชนแออัด ของ”ชุมชนวัดช่องลม”
- แนวทางต่างๆที่เกิดขึ้นในกระบวนการจัดการชุมชนวัดช่องลม



สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

ข้อมูลทั่วไปของ “ชุมชนวัดช่องลม”

4.1 ประวัติความเป็นมาของชุมชนวัดช่องลม

ประมาณปี 2518 มีชาวบ้านได้เข้ามาปลูกที่พักรักษาในพื้นที่ข้างวัดช่องลมเขตยานนาวาพื้นที่ประมาณ 5 ไร่ 2 งาน (ดูแผนที่ 4-1ประกอบ) ซึ่งเป็นพื้นที่ของบริษัทบุญรักษ์ จำกัด อยู่ประมาณ 10 ครัวเรือน ต่อมาในปี 2521 ได้มีผู้แอบอ้างว่าเป็นเจ้าของที่ดินผืนดังกล่าว และมีการแบ่งซอยพื้นที่ ออกเป็น 10, 20 และ 30 ตารางวา แบ่งให้คนเช่า และเก็บค่าเช่า 3 บาทต่อ 1 ตารางวาต่อเดือน และมีการทำเป็นหนังสือสัญญาเช่าที่ดิน ปลูกสร้างบ้านพักอาศัยเป็นของตนเอง (เช่าแต่ที่ดิน) ต่อมาชาวบ้านได้เริ่มเข้ามาเช่าที่ดินปลูกสร้างบ้านพักหนาแน่นขึ้น ต่างคนต่างอยู่ไม่รู้จักกัน และต่างคนก็ต่างไม่รู้จักรวมกลุ่มชุมชน ต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2524 ได้มีอาสาสมัครจากทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐ โดยการนำของพรรคประชากรไทย และ คุณวิมล แสงวิมล จากทบวงมหาวิทยาลัยเข้ามาพัฒนา ให้ชุมชนรู้จักการรวมตัวเป็นหมู่คณะขึ้น ในปี พ.ศ. 2526 ซึ่งในขณะนั้นมีนายบรรจบ อารีราษฎร์เป็นประธานชุมชน โดยมาจากการเลือกตั้งของชาวบ้านด้วยตนเอง และมีนายสัมฤทธิ์ ทองพัด เป็นเลขานุการในขณะนั้น หลังจากนั้นพวกชาวบ้าน ก็ได้พร้อมใจกันสร้างสะพานไม้ รวม 3 ซอย งบประมาณวัสดุก่อสร้างต่างๆ เป็นของพรรคประชากรไทยจัดหามาให้ และชาวบ้านก็มีการรวมกลุ่มกันมากขึ้น เมื่อวันที่ 13 ตุลาคม 2529 ทางชุมชนวัดช่องลม ได้ทำการเลือกตั้งคณะกรรมการบริหารชุมชนวัดช่องลม ตามระเบียบของกรุงเทพมหานคร โดยผลการเลือกตั้งได้กรรมการ 16 คน มีนายสัมฤทธิ์ ทองพัด เป็นประธาน การเลือกตั้งประธานชุมชนได้กำหนดวาระละ 2 ปี แล้วจึงมีการเลือกตั้งใหม่ ชาวบ้านเริ่มรู้จักรวมตัว และมีการพัฒนาในด้านต่างๆมากขึ้น มีการจัดงานประเพณีร่วมกัน จัดงานเลี้ยงพบปะสังสรรค์เพื่อหาทุน ในการพัฒนาต่างๆในชุมชน เช่น สร้างสะพานทางเดินเท้าเป็นคอนกรีตยกระดับ ด้านหน้าติดกำแพงโรงเรียน กว้าง 0.80 เมตร ยาว 108 เมตร เมื่อวันที่ 12 สิงหาคม 2530 นั้นสะพานได้เสร็จสมบูรณ์ทำให้ชาวบ้านมีทางเดินที่สะดวกดีขึ้นมีการรวมตัวกันดีขึ้น รู้จักการเสียสละให้ส่วนรวม ทำให้การพัฒนาทำได้คล่องตัวมากขึ้น และต่อมาเมื่อวันที่ 30 ตุลาคม 2531 ได้มีการเลือกตั้งกรรมการชุมชนใหม่เข้ามาบริหารงาน แทนชุดเดิมที่หมดวาระไปตามระเบียบ แต่ตลอดเวลา 8-10 ปีมานี้ประธานชุมชนก็ยังคงเป็นคนเดิมคือ นายสัมฤทธิ์ ทองพัด และเมื่อวันที่ 31 ธันวาคม 2530 ชุมชนวัดช่องลมก็ถูกไฟไหม้ทำให้ชาวบ้านชุมชนวัดช่องลมได้รับความเดือดร้อนอย่างหนักทั้ง 38ครอบครัวต้องอพยพไปอาศัยนอนอยู่ ได้ทางด่วนหน้าชุมชนเป็นเวลา 3 เดือน และจากเหตุการณ์ความเดือดร้อนครั้งนี้ได้ทำให้เกิดพลังการรวมกลุ่ม ของชาวชุมชนครั้งใหญ่ มีพลังของชุมชนที่พร้อมจะร่วมใจกันพัฒนาชุมชน และทำประโยชน์ต่อชุมชนตนเอง และจากเหตุการณ์ไฟไหม้ก็ได้ทำให้ชาวชุมชนทราบเจ้าของที่ดินที่แท้จริง คือ บริษัท บุญรักษ์ จำกัด

(บริษัทในเครือของบริษัททาคาเนย์ประกันภัย จำกัด) โดยชาวบ้านได้นำดอกไม้ธูปเทียนไปขอที่อยู่อาศัยกับ ดร.ศักดิ์ บุญรักษ์ ให้พวกตนได้อยู่ในพื้นที่เดิมต่อไป และมีการตกลงทำหนังสือเช่าที่ดินใหม่ ในอัตราค่าเช่าที่ดินบ้านหลังละ 100 บาท/ปี ซึ่งเป็นราคาที่ถูกลงกว่าแต่เดิมมากมาย

หลังจากเหตุการณ์ไฟไหม้แล้ว ทางชุมชน ได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่างๆทั้งภาคเอกชน และภาครัฐ ตลอดจนพ่อค้าประชาชนได้ช่วยสงเคราะห์ตามสมควรที่พอจะช่วยให้ ชาวบ้านที่ถูกไฟไหม้ขณะนี้ได้กลับเข้ามาอยู่ในชุมชนตามปกติแล้ว

หลังจากนั้นในปี พ.ศ. 2531 ได้มี ดร. โรเจอร์ ซีคัล อดีตผู้แทนขององค์การอนามัยโลก และ อรรถัย อาจอ่า ได้จัดทำโครงการวิจัยและพัฒนาขึ้น โดยได้รับการสนับสนุนเงินทุนจากธนาคาร CITI BANK ซึ่งมีวัตถุประสงค์ของโครงการเพื่อกระตุ้นให้ชุมชนตระหนักถึง ศักยภาพของตนเองในการแก้ปัญหาโดยการรวมกลุ่มกัน มีการพัฒนากำลังคนและการจัดการในด้านต่างๆของชุมชน และสามารถมีชีวิตที่ดีขึ้นในระดับหนึ่ง โดยได้คัดเลือกชุมชนวัดช่องลมเป็นชุมชนเป้าหมาย เพื่อดำเนินการตามโครงการ ลักษณะการดำเนินการคือ เป็นการให้ยืมเงินทุนเพื่อทำโครงการภายในชุมชน อันเป็นโครงการที่จะนำไปสู่วัตถุประสงค์ของโครงการ โดยผ่อนชำระคืนเป็นงวดๆและปราศจากดอกเบี้ย ซึ่งชาวชุมชนได้จัดทำโครงการเพื่อการพัฒนาชุมชน จำนวน 9 โครงการ (เริ่มในปี 2531-2533) เป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น 1,345,900 บาท จำนวนเงินดังกล่าวทางชุมชนได้มีการส่งคืนทางธนาคาร ตามเป้าหมายที่กำหนดได้ และจากการที่ชุมชนได้มีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งความร่วมมือร่วมใจของชาวชุมชนตลอด จนคณะกรรมการที่มีความสามารถ ทำให้ชุมชนวัดช่องลมได้รับการประกาศเกียรติคุณ ยกย่องเป็น “ชุมชนดีเด่น” ของกรุงเทพมหานครในปี พ.ศ. 2533

หลังจากที่ได้รับการประกาศเกียรติคุณแล้ว ชาวชุมชนก็ได้ร่วมแรงร่วมใจกันในการรักษาชุมชนให้มีสภาพแวดล้อมที่ดีและช่วยกันดูแลชุมชนร่วมกันกับ คณะกรรมการชุมชน สำนักงานเขตยานนาวา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทำให้ในปัจจุบัน “ชุมชนวัดช่องลม” ได้รับรางวัลต่างๆจากหลายหน่วยงานได้แก่

2534 ชุมชนดีเด่นด้านการพัฒนาจากสภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย

2535 ชุมชนดีเด่นด้านการพัฒนาที่อยู่อาศัย จากสภาสตรีแห่งชาติ

2536 ได้รับเกียรติคุณ ชุมชนแข็งขันและสามัคคี จากการเคหะแห่งชาติ

รางวัลดีเด่น ด้านรักษาความสะอาดจากสำนักงานเขตยานนาวา

2537 รางวัลดีเด่น ในฐานะต่อเนืองครบวงจร จากผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร

2539 ได้รับโล่เกียรติคุณ ในฐานะผู้ต้านภัยยาเสพติด จากพลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ

2540 ได้รับโล่เกียรติคุณ ในฐานะชุมชนสะอาด ในการประกวดชุมชนสะอาด สำนักงานเขตยานนาวา ชนะเลิศรางวัลที่ 1

2541 ได้รับโล่เกียรติคุณเชิดชู ในฐานะผู้บำเพ็ญประโยชน์ต่อสาธารณชนดีเด่น ด้านการ
 อนุรักษ์ต่อต้านยาเสพติด จาก ดร.พิจิตต์ รัตตกุล ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร

4.2 สภาพทั่วไปของชุมชนวัดช่องลม

4.2.1 สภาพทางกายภาพ

4.2.1.1 ที่ตั้ง อาณาเขต พื้นที่

ชุมชนวัดช่องลมตั้งอยู่ที่ ถนนพระราม 3 แขวงช่องนนทรี เขตยานนาวา ตั้งอยู่ใต้ทางด่วนสาย
 ท่าเรือ-ดาวคะนอง ตรงข้ามโรงเรียนนนทรีวิทยา ชุมชนวัดช่องลมมีขนาดพื้นที่ 5 ไร่ 2 งาน โดยมี
 จำนวนบ้านทั้งสิ้น 160 หลัง 184 ครอบครัว มีประชากรประมาณ 926 คนโดยมีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ชุมชนคลองขวาง

ทิศใต้ ติดต่อกับ โกดังโรงงานเหล็ก

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ โกดังรถไฟ

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ทางด่วนและถนนพระราม 3

(ดูแผนที่ 4-1 ประกอบ)

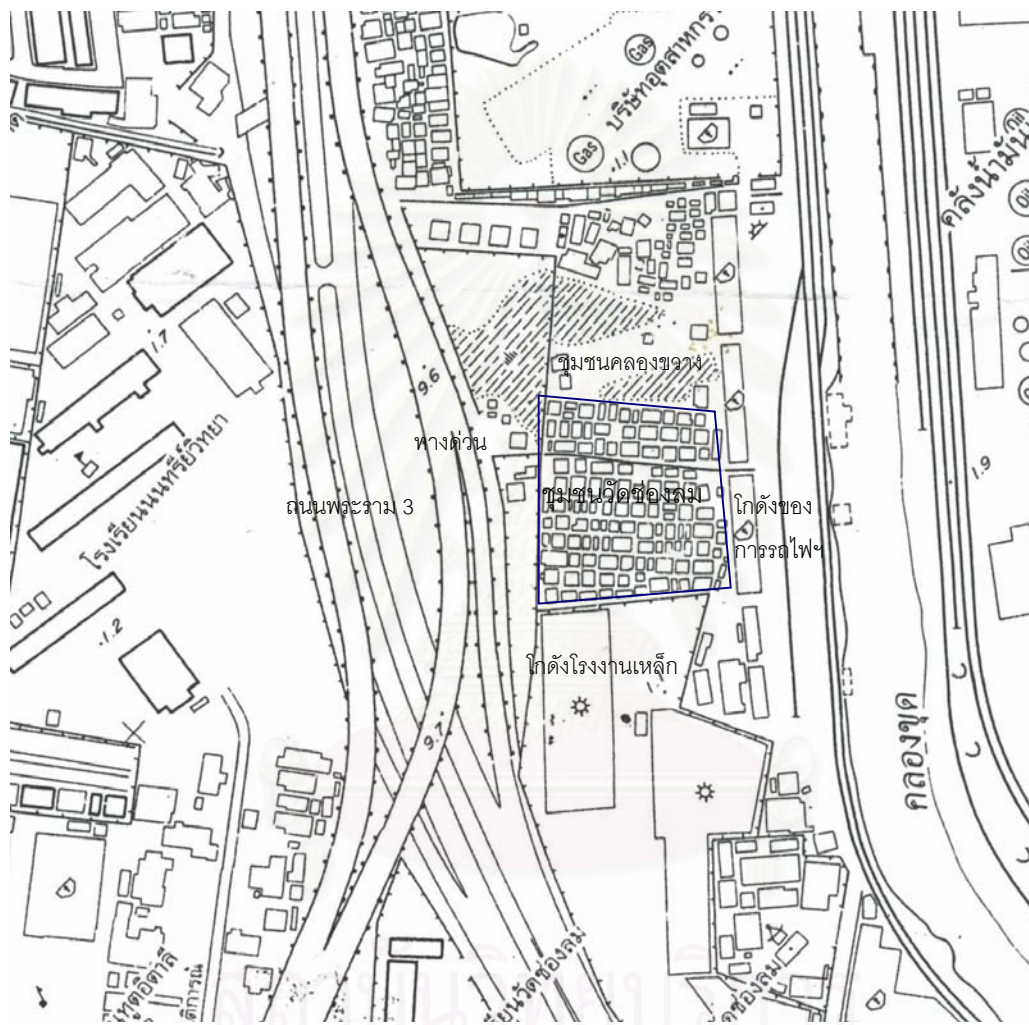
4.2.1.2 การใช้ที่ดินภายในชุมชน

พื้นที่ของชุมชนวัดช่องลม 5 ไร่ 2 งาน ใช้พื้นที่เกือบทั้งหมดในการปลูกบ้านพักอาศัย โดยใน
 พื้นที่ชุมชนวัดช่องลมมีด้วยกัน 160 หลังคาเรือน 184 ครอบครัว มีประชากรประมาณ 926 คน มีการ
 เว้นช่องว่าง (Space) ของชุมชน คือทางเดินแคบๆในชุมชน มีพื้นที่ส่วนกลางในช่วงระหว่างซอย 3 และ
 ซอย 4 โดย เป็นศูนย์เด็กก่อนวัยเรียน หอกระจายข่าว ที่ทำการออมทรัพย์ และศูนย์

สาธารณสุขชุมชน

(ดูแผนที่ 4-2 ประกอบ)

สถาบันวิทยบริการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ 4-1 แสดงที่ตั้ง ชุมชนวัดช่องลม



แผนที่ 4-2 แสดงการใช้ที่ดินภายในชุมชน

4.2.1.3 สาธารณูปโภค

ชุมชนวัดช่องลมแห่งนี้ได้รับการช่วยเหลือ และการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ จากหลายหน่วยงาน ทั้งภาครัฐ และเอกชนอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา จึงได้ทำให้โครงสร้างพื้นฐานต่างๆ เช่น ประปา ไฟฟ้า ถนนในชุมชน โทรศัพท์ ได้รับการพัฒนา อย่างครบถ้วน

-ประปา ไฟฟ้า ภายในชุมชน

ในปัจจุบันนี้ทุกบ้านในชุมชนวัดช่องลม ได้รับการติดตั้งมิเตอร์น้ำประปา และมิเตอร์ไฟฟ้าแล้วทุกบ้าน จากทางการประปานครหลวง และการไฟฟ้านครหลวง จึงทำให้ชาวบ้านในชุมชนวัดช่องลมมีน้ำประปา และไฟฟ้าใช้ครบถ้วน

-โทรศัพท์

ในปัจจุบันเกือบทุกบ้านในชุมชนมีโทรศัพท์ของตนเอง โดยเป็นโทรศัพท์เลขหมายขององค์การโทรศัพท์เป็นส่วนใหญ่ ทำให้ไม่มีโทรศัพท์สาธารณะในชุมชน มีเพียงแต่ตู้โทรศัพท์สาธารณะที่ตั้งอยู่บริเวณถนนหน้าชุมชนเท่านั้น

-ถนนทางเท้าในชุมชน

แต่เดิมทางเท้าภายในชุมชนเป็นเพียงไม้กระดาน 3 แผ่น แต่ปัจจุบันหลังจากเหตุการณ์ไฟไหม้เมื่อปลายปี 2530 ก็เปลี่ยนทางเท้าทั้งหมดเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก กว้างประมาณ 0.80-1.20 เมตร โดยชาวชุมชนเป็นผู้ลงแรงก่อสร้างทางเดินเท้าในชุมชนกันเอง

4.2.1.4 สาธารณูปการ

-ศูนย์เด็กเล็กก่อนวัยเรียน

ภายในชุมชนมีศูนย์เด็กเล็ก 1 แห่ง คือ ศูนย์เด็กบุญยรักษ์ เป็นอาคาร 2 ชั้น ชั้นล่างเป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก ชั้นบนเป็นไม้ สร้างหลังเหตุการณ์ไฟไหม้ แล้วเสร็จในปี 2533 เป็นศูนย์รับเลี้ยงเด็กเล็กในชุมชนอายุ 4-6 ขวบ ก่อนเข้าศึกษาในระดับภาคบังคับของรัฐ

-ศูนย์สาธารณสุขชุมชน

เป็นการจัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2537 ลักษณะเป็นสถานที่พยาบาลเบื้องต้น รวมทั้งเป็นที่เก็บยารักษาโรค โดยได้รับการสนับสนุนจากโรงพยาบาลเจริญกรุงและศูนย์สาธารณสุข 55 กรุงเทพมหานคร ดำเนินการโดยคณะกรรมการชุมชน และอาสาสาธารณสุขชุมชน

-หอกระจายข่าว

ตั้งอยู่บริเวณที่ว่างระหว่าง ซอย 3 และซอย 4 ลักษณะเป็นหอสูงประมาณ 10 เมตร ด้านบนติดตั้งเครื่องขยายเสียงเพื่อใช้เป็นหอกระจายข่าวสารต่างๆ ให้กับชาวชุมชนวัดช่องลม

4.2.1.5 ระบบระบายน้ำ และระบบกำจัดน้ำเสีย

เนื่องจากพื้นที่ของชุมชนวัดช่องลม ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่น้ำท่วมขังมาก่อน ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาน้ำท่วมขังในชุมชน การแก้ไขปัญหาดังกล่าว คือ ภายในชุมชนให้มีท่อระบายน้ำระบบ เปิด สามารถช่วยระบายน้ำเสียภายในชุมชน ออกไปสู่ท่อระบายน้ำสาธารณะ แต่ก็ยังมีบางส่วนที่ยังคงมีน้ำเสียอยู่ที่ไม่สามารถระบายออกไปได้

4.2.1.6 ระบบการกำจัดขยะมูลฝอย และสิ่งปฏิกูลในชุมชน

ภายในชุมชนจะมีถังขยะตั้งเป็นจุดๆในแต่ละซอย โดยชาวบ้านทุกบ้านจะพยายามรักษาความสะอาดบริเวณบ้าน และหน้าบ้านของตนเองเป็นกิจวัตร และจะนำขยะในครัวเรือนของตนเองใส่ถุงพลาสติกแล้วใส่ไว้ในถังขยะรวม ซึ่งจะมีผู้มาลากขยะออกไปหน้าชุมชนทุกวันในตอนกลางคืน เพื่อรอรถรับขยะจากทางเขตยานนาวามารับต่อไปอีกที



สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



รูปที่ 4-1 แสดงทางเข้าชุมชนทางด้านหลัง



รูปที่ 4-2 แสดงทางเข้าชุมชนทางด้านหน้า



รูปที่ 4-3 แสดงที่ว่างด้านหน้าชุมชนทางด้านหน้า



รูปที่4-4 แสดงทางเดินเท้าคอนกรีตยกระดับ ด้านหน้าเชื่อมต่อกทุกซอย



รูปที่4-5 แสดงทางเดินเท้าคอนกรีตยกระดับ ซอยที่ 1



รูปที่4-6 แสดงทางเดินเท้าคอนกรีตยกระดับ ซอยที่ 3



รูปที่4-7 แสดงสภาพบ้านเรือนบริเวณซอยที่ 3 และ 4



รูปที่4-8 แสดงสภาพบ้านเรือนบริเวณซอยที่ 1 ที่ก่อสร้างขึ้นใหม่

สถาบันสหบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



รูปที่ 4-9 แสดงระบบไฟฟ้าภายในชุมชน



รูปที่ 4-10 แสดงหัวดับเพลิงภายในชุมชน



รูปที่ 4-11 แสดงระบบท่อประปาภายในชุมชน



รูปที่ 4-12 แสดงระบบการระบายน้ำเสียภายในชุมชน



รูปที่ 4-13 แสดงระบบป้องกันอัคคีภัยภายในชุมชน



รูปที่ 4-14 แสดงระบบรองรับขยะภายในชุมชน



รูปที่ 4-15 แสดงศูนย์เด็กปฐมวัยและศูนย์ชุมชน



รูปที่ 4-16 แสดงที่ตั้งหอกระจายข่าวและที่ว่างภายในชุมชน



รูปที่ 4-17 แสดงที่ตั้งที่ทำการออมทรัพย์ชุมชนและศูนย์สาธารณสุขชุมชนชุมชน



รูปที่ 4-18 แสดงทางเข้าด้านหลังชุมชน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4.2.2 สภาพทางสังคม

4.2.2.1 ประชากร

ชุมชนวัดช่องลมประกอบด้วย บ้านพักอาศัยจำนวน 160 หลังคาเรือน 184 ครอบครัว มีประชากรรวม 926 คน โดยประชากรรวม ร้อยละ 97 นับถือศาสนาพุทธ มีเพียงร้อยละ 3 ที่นับถือศาสนาอิสลาม ประชากรส่วนใหญ่จบการศึกษาชั้นประถมศึกษา รองลงมาคือ มัธยมศึกษา และมีกลุ่มที่ไม่ได้เรียนหนังสือ แต่พออ่านออก เขียนได้บ้าง ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นสตรี

4.2.2.2 สถานะการอยู่อาศัย

สถานะการอยู่อาศัยพบว่าส่วนใหญ่ หรือเกือบทั้งหมดเป็นผู้อยู่อาศัยถาวร มีเพียงส่วนน้อยที่มีสถานะเป็นผู้เช่าห้อง และเคลื่อนย้ายไปมา (มีประมาณ 20 กว่าครอบครัว) สำหรับผู้ที่เช่าห้องมิได้นับรวมเข้ากับจำนวนประชากรข้างต้น

4.2.2.3 ความสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรม

ความสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรมของชาวชุมชนพบว่า บางกลุ่มเป็นญาติพี่น้องหรืออยู่ในระดับเครือญาติเดียวกัน เช่นกลุ่มซอยที่ 2 และกลุ่มซอยที่ 4 บางกลุ่มเป็นต้น ความสัมพันธ์โดยรวมของชาวชุมชนวัดช่องลมในปัจจุบันเนื่องจากการรวมตัวกันทำกิจกรรมบ่อยครั้ง เช่นการจัดงานปีใหม่ร่วมกัน การจัดวันสงกรานต์ ฯลฯ ทำให้ชาวชุมชนวัดช่องลมมีความรู้จักสนิทสนมกันมากขึ้น ซึ่งส่งผลให้ความสัมพันธ์ของเพื่อนบ้านในแต่ละซอยดีขึ้น มีเพียงบางส่วนเท่านั้นที่ไม่ร่วมกิจกรรมของชุมชน ทำให้ขาดความสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชน

นอกจากนั้นยังมีการรวมกลุ่มพัฒนา หรือปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ ของชุมชน เช่นทางเดินเท้า และการร่วมกันจัดงานหารายได้เข้าชุมชนในวันเทศกาลต่างๆ ในส่วนของการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ชาวชุมชนวัดช่องลมได้รับการสนับสนุนจากองค์การเอกชน เพื่อให้จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้น ซึ่งกลุ่มออมทรัพย์นี้เองที่เป็นเสมือนหัวใจของการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สำหรับชาวชุมชนวัดช่องลมในการที่จะให้กู้เงินแก่ชาวชุมชนที่เดือดร้อนในเรื่องต่างๆ ซึ่งจะกล่าวถึงต่อไป

4.2.3 สภาพทางเศรษฐกิจ

ประชากรส่วนใหญ่ของชุมชนวัดช่องลมในปัจจุบัน ประกอบอาชีพรับจ้าง และเป็นลูกจ้าง บริษัท ห้างร้าน และโรงงานในบริเวณใกล้เคียง รองลงมาคือค้าขายเล็กๆน้อยๆบริเวณใกล้เคียงชุมชน บางส่วนรับงานมาทำที่บ้าน เช่น เย็บเสื้อผ้า ตัดกระดุม มีส่วนน้อยที่รับราชการ และเป็นพนักงานรัฐวิสาหกิจ ซึ่งถือได้ว่าประชากรในชุมชนวัดช่องลม มีฐานะค่อนข้างดีหากเปรียบเทียบกับชุมชนแออัดอื่นๆ เนื่องจากชาวชุมชนวัดช่องลมสามารถประกอบอาชีพเลี้ยงตนเอง และครอบครัวได้โดยไม่ขัดสน



สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5 การจัดการชุมชนวัดช่องลม

ชุมชนวัดช่องลมเริ่มต้นจากการที่มีชาวบ้านประมาณ 10 หลังคาเรือนเข้ามาปลูกบ้านพักอาศัยอยู่ในพื้นที่ข้างวัดช่องลม ในปี 2518 ซึ่งเป็นพื้นที่ของเอกชนในลักษณะของการบุกรุกที่ดินซึ่งในช่วงแรกนี้ยังไม่มีมารวมตัวใดๆ (เอกสารประวัติชุมชนวัดช่องลม) การเริ่มต้นของชุมชนอย่างเป็นทางการเริ่มต้นในปี พ.ศ. 2521 โดยสามารถแบ่งช่วงของพัฒนาการและการจัดการของชุมชนวัดช่องลมออกเป็น 4 ช่วง ช่วงละ 5 ปี ตามเหตุการณ์สำคัญๆที่เกิดขึ้นในชุมชนดังนี้

ช่วงที่ 1 ปี 2521-2525 ซึ่งเป็นช่วงเริ่มก่อตั้งชุมชน

ช่วงที่ 2 ปี 2526-2530 เป็นช่วงที่เริ่มมีการจัดตั้งกรรมการชุมชนจนถึงก่อนเหตุการณ์ไฟไหม้ชุมชน

ช่วงที่ 3 ปี 2531-2535 เป็นช่วงหลังเหตุการณ์ไฟไหม้ชุมชน และฟื้นฟูชุมชน

ช่วงที่ 4 ปี 2536 – ปัจจุบัน เป็นช่วงของการดำเนินการโดยคณะกรรมการชุมชน

5.1 พัฒนาการและกระบวนการของการจัดการ ช่วงที่ 1 ปี 2521-2525

คือช่วงแรกที่เริ่มก่อตั้งเป็นชุมชนวัดช่องลมยังไม่มีมารวมตัวกันของชาวบ้านในชุมชนลักษณะต่างคนต่างอยู่ และมีสภาพทางกายภาพของชุมชนที่ไม่เหมาะสม รวมทั้งยังไม่มีมีการจัดตั้งกรรมการชุมชน

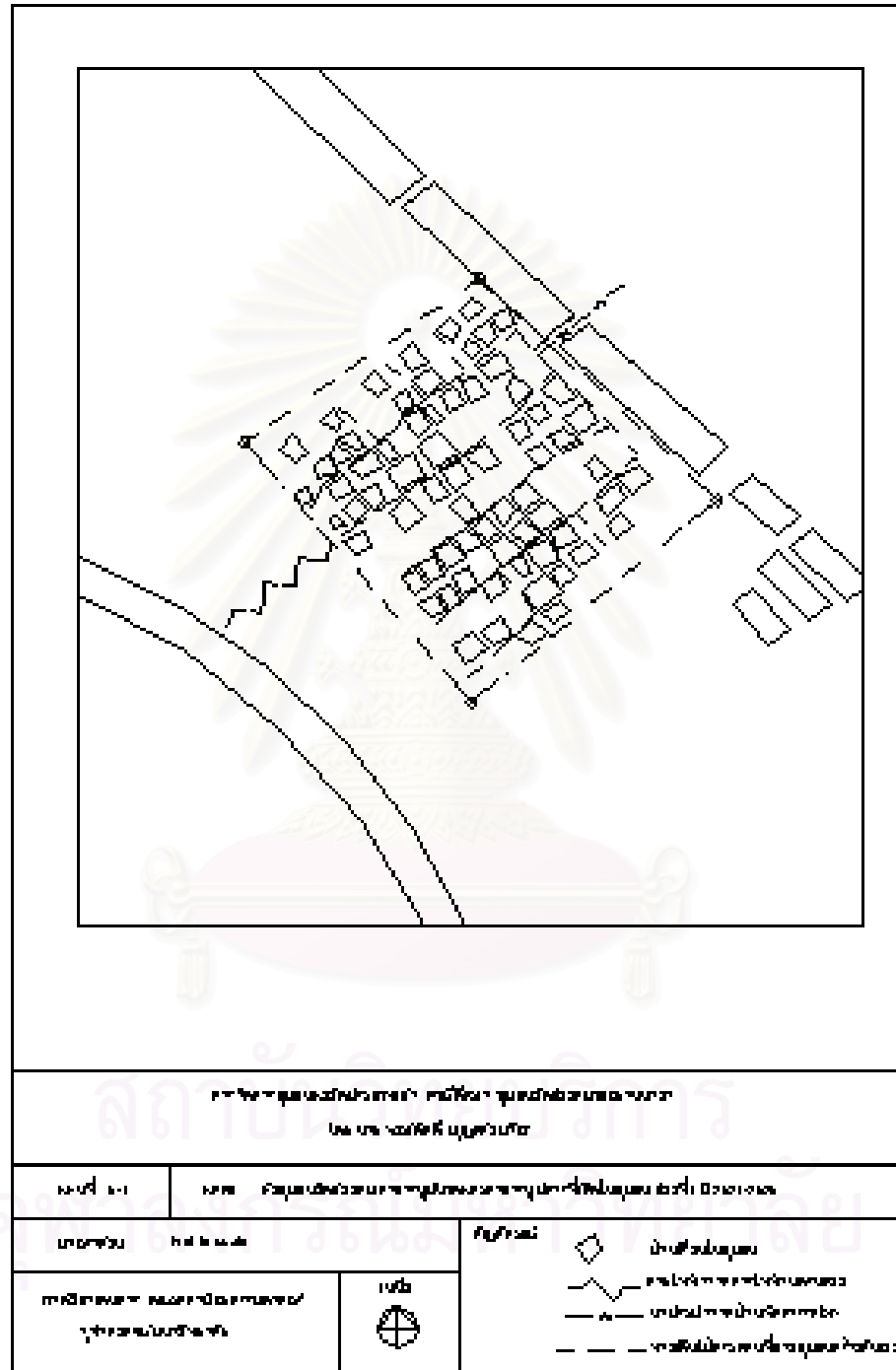
โดยพื้นที่วัดช่องลม ประมาณ 5 ไร่ 2 งาน นั้น ประมาณปี 2518 เริ่มมีชาวบ้านเข้ามาปลูกที่พักอาศัยประมาณ 10 หลังคาเรือน โดยมีลักษณะเพิงพักอาศัยทำด้วยวัสดุไม่คงทนถาวร ลักษณะต่างคนต่างอยู่ ไม่มีการรวมตัวกันแต่อย่างใด จนกระทั่งปี 2521 ได้มีผู้อบอ้างว่าเป็นเจ้าของที่ดินผืนดังกล่าว และมีการแบ่งซอยพื้นที่ออกเป็น 10, 20 และ 30 ตารางวา แบ่งให้คนเช่า โดยเก็บค่าเช่า 3 บาทต่อ 1 ตารางวาต่อเดือน มีการทำเป็นหนังสือสัญญาเช่าที่ดิน โดยแต่ละคนปลูกบ้านพักอาศัยเป็นของตัวเองให้เช่าแต่ที่ดิน โดยมีได้มีการวางผังหรือจัดสาธารณูปโภคใด ๆ ให้ ประกอบกับที่ดินบริเวณนี้เป็นที่ลุ่มหรืออยู่ในระดับต่ำ เมื่อมีบ้านเรือนมากขึ้น และไม่มีระบบการระบายน้ำ ทำให้น้ำไหลโครก จากแต่ละครัวเรือนซึ่งอยู่ใต้ถนนบ้านส่งกลิ่นเน่าเหม็น ในฤดูฝนการคมนาคมภายในชุมชนหรือการเดินทางติดต่อกับภายนอก ชุมชนเป็นไปอย่างยากลำบากมาก (ดูภาพที่ 5-1 ประกอบ)



ภาพที่ 5-1 แสดงภาพถ่ายทางอากาศบริเวณชุมชนวัดช่องลม ปี2517



ภาพที่ 5-2 แสดงภาพถ่ายทางอากาศบริเวณชุมชนวัดช่องลม ปี2523



แผนที่ 5-1 แสดงการใช้ที่ดินในชุมชนวัดช่องลม ช่วงที่ 1 ปี 2521-2525

5.1.1 กระบวนการจัดการชุมชนช่วงที่ 1 ปี 2521-2525

5.1.1.1 การจัดการด้านที่ดิน

ช่วงก่อนปี 2521 ที่เริ่มตั้งชุมชนวัดช่องลม นั้น สภาพพื้นที่บริเวณนี้ยังเป็นพื้นที่ซึ่งรกร้างยังไม่มีบ้านเรือนในบริเวณนี้ ประมาณปี 2518 เริ่มมีชาวบ้านเข้ามาปลูกบ้านพักอาศัยในที่ดินบริเวณนี้ ประมาณ 10 หลังคาเรือนในลักษณะการบุกรุกที่ดิน (จากเอกสารประวัติชุมชนวัดช่องลม:2533) หลังจากนั้นก็มีผู้แอบอ้างว่าเป็นเจ้าของที่ดิน มาจัดการแบ่งที่ดินออกเป็น 10 20 และ 30 ตารางวา ให้ผู้ที่เข้ามาอาศัยในบริเวณนี้เช่าและเก็บค่าเช่าในอัตรา ตารางวา ละ 3 บาทต่อเดือนโดยมิได้มีการวางผังหรือจัดให้มีสาธารณูปโภค / สาธารณูปการแต่อย่างใด ทำให้เริ่มมีชาวบ้านจากบริเวณใกล้เคียงและจากต่างจังหวัดเริ่มเข้ามาอยู่อาศัยกันมากยิ่งขึ้น มีการทำหนังสือสัญญาเช่าที่ดินโดยผู้ให้เช่า (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ชาวชุมชนวัดช่องลมและกรรมการชุมชน)

5.1.1.2 การจัดการด้านสาธารณูปโภค/สาธารณูปการ

-ทางสัญจรภายในชุมชน

ชุมชนวัดช่องลมมีสภาพพื้นที่ที่ต่ำ และในช่วงแรกของการจัดตั้งชุมชน ยังมีน้ำขังและส่งกลิ่นเน่าเหม็นด้วยเหตุนี้การสัญจรภายในชุมชนจึงค่อนข้างลำบาก ชาวบ้านจึงต้องทำเป็นทางเดินเพื่อการสัญจรในชุมชนในช่วงแรก โดยมีลักษณะเป็นทางเดินที่ทำจากแผ่นไม้กระดานเก่าๆ โดยได้ที่ชาวบ้านร่วมกันหาวัสดุที่เก็บได้มารวมกันสร้างสะพานไม้ทางเดิน เพื่อใช้สัญจรภายในชุมชน (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ชาวชุมชนวัดช่องลมและกรรมการชุมชน)

-ไฟฟ้า

ในช่วงแรกที่เริ่มก่อตั้งชุมชนนั้น การใช้ไฟฟ้าของชาวชุมชนต้องขอต่อไฟฟ้าจากบ้านที่มีมิเตอร์เท่านั้นเนื่องจากไม่สามารถขอไฟฟ้าเองได้ แต่หลังจากที่มีเลขที่บ้านเองแล้ว ชาวชุมชนก็สามารถขอไฟฟ้าจากการไฟฟ้านครหลวง โดยชาวบ้านแต่ละครอบครัวสามารถดำเนินการเองได้ โดยต้องรวมกันเพื่อจ่ายค่าเสาไฟฟ้าที่เข้ามาในชุมชน ประมาณ ต้นละ 1,000 บาท และจ่ายค่ามิเตอร์ไฟฟ้าเอง จึงทำให้ชาวชุมชนมีไฟฟ้าใช้ในอัตราปกติ (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ชาวชุมชนวัดช่องลมและกรรมการชุมชน)

-น้ำประปา

ช่วงแรกปี 2521-2525 เป็นช่วงที่ไม่มีสายเมนของการประปาเข้ามาในชุมชน การใช้น้ำของชาวชุมชนยังต้องต่อสายจากบ้านพักรถไฟด้านหลังชุมชน โดยคิดค่าบริการตุ่มละ 5 บาท บางบ้านก็ใช้การหาบเอาน้ำจากบ่อน้ำที่ขุดขึ้นเองหรือจากคลองด้านหลังชุมชน (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ชาวชุมชนวัดช่องลมและกรรมการชุมชน)

-การระบายน้ำเสียภายในชุมชน

การจัดการเรื่องน้ำเสียในชุมชนในช่วงแรกของการจัดตั้งชุมชน ปัญหาเรื่องน้ำเสียในชุมชนยังไม่ได้รับการดูแลปล่อยให้ น้ำขังอยู่ใต้ชุมชน ซึ่งสิ่งผลเสียต่อชาวชุมชนเป็นอย่างมาก เช่นเดียวกันกับเรื่องของขยะมูลฝอยที่ตกค้างอยู่ใต้บ้านเรือนในชุมชน ที่ยังไม่ได้รับการดูแลและสนใจจากชาวชุมชน (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ชาวชุมชนวัดช่องลมและกรรมการชุมชน)

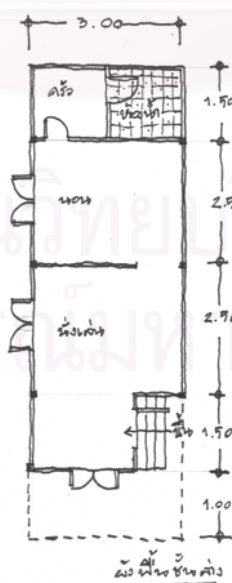
5.1.1.3 การจัดการด้านที่อยู่อาศัย

-เลขที่บ้าน

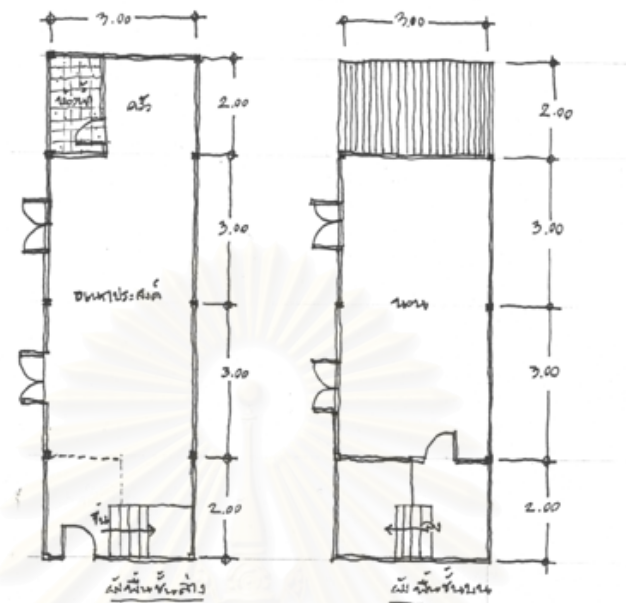
เนื่องจากที่ดินของชุมชนวัดช่องลมเป็นที่เช่าและมีสัญญาเช่า ตั้งแต่ปี2521 ด้วยเหตุนี้การขอเลขที่บ้านจึงสามารถขอได้ ตั้งแต่เริ่มก่อตั้งชุมชนโดยชาวชุมชนที่ปลูกบ้านเสร็จก็สามารถไปขอเลขที่บ้านจากทางสำนักงานเขตได้ทันที รายใดที่ปลูกบ้านเสร็จก่อนก็ไปขอเลขที่บ้านตามลำดับ ซึ่งเลขที่บ้านในปัจจุบันจะไม่เรียงต่อกันขึ้นอยู่กับว่าครอบครัวใดมาอยู่ก่อน ก็จะมีเลขที่บ้านก่อน(ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ชาวชุมชนวัดช่องลม และกรรมการชุมชน)

-ที่อยู่อาศัย

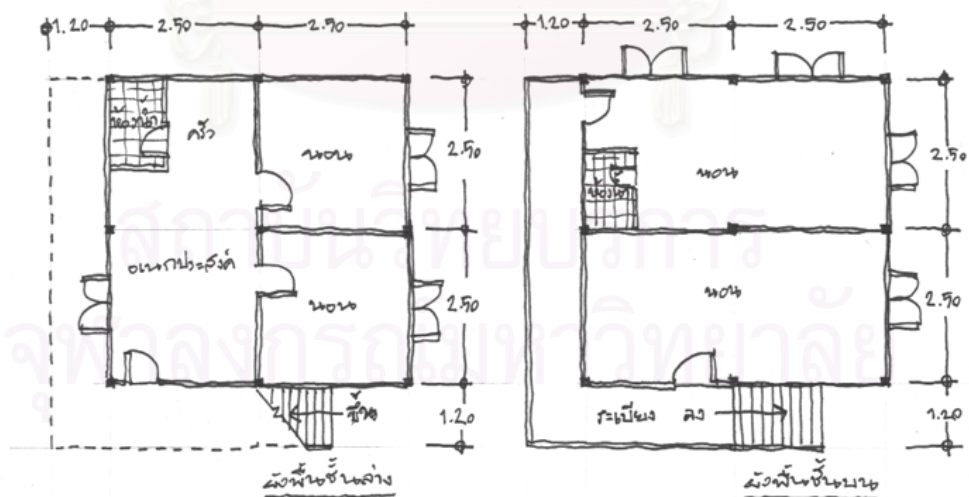
สภาพที่อยู่อาศัยในชุมชนวัดช่องลมในช่วงแรกพบว่า ส่วนใหญ่เป็นอาคารไม้ ชั้นเดียวและสองชั้น โครงสร้างเป็นไม้ หลังคาสังกะสีและกระเบื้อง ปลูกสร้างเต็มพื้นที่เนื่องจากมีพื้นที่คับแคบ โดยใช้งบประมาณของตนเอง ซึ่งจากการสัมภาษณ์ชาวชุมชนพบว่า โดยส่วนใหญ่สภาพบ้านเรือนในปัจจุบันก็มีสภาพใกล้เคียงของเดิม มีเพียงแต่การต่อเติมบ้างเพียงบางส่วน จากการลงพื้นที่ในชุมชนพบว่าลักษณะการสร้างบ้านที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ จะเป็นการใช้เงินส่วนตัวมาสร้าง มีขนาดที่ดิน 10 ตารางวาขึ้นไปจนถึง 30 ตารางวา มีลักษณะผังพื้นบ้านแตกต่างกันตามพื้นที่ดิน และจากการลงพื้นที่สำรวจสามารถรวบรวมแสดงให้เห็นถึงตัวอย่างผังพื้นบ้านในชุมชน ดังนี้



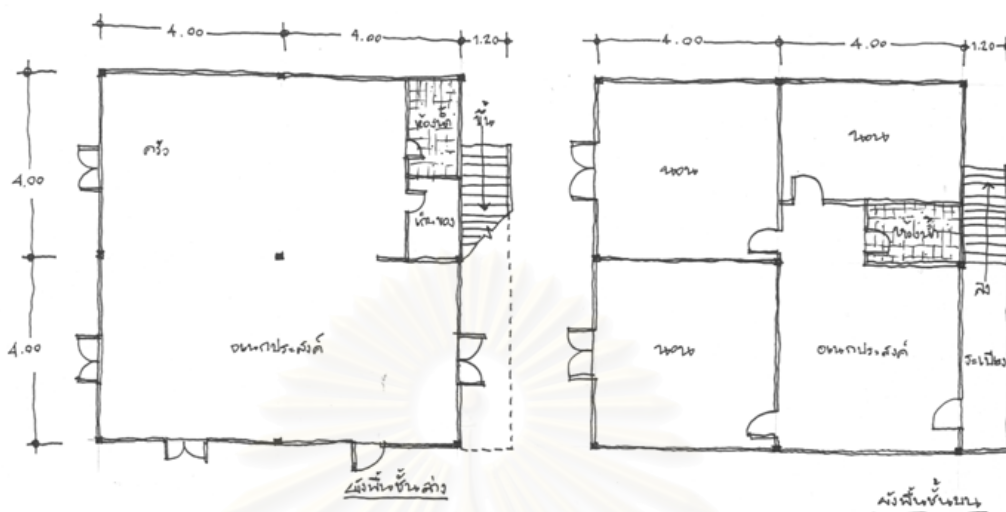
แบบที่ 1 ขนาด 10 ตารางวา ชั้นเดียว บ้านเลขที่ 72/23 ที่ตั้ง ซอย 2 เข้าอยู่อาศัย ปี2521



แบบที่ 2 ขนาด 10 ตารางวา 2 ชั้น บ้านเลขที่ 117/4 ที่ตั้ง ซอย 1 เข้าอยู่อาศัย ปี 2521



แบบที่ 3 ขนาด 10-20 ตารางวา 2 ชั้น บ้านเลขที่ 117/5 ที่ตั้ง ซอย 2 เข้าอยู่อาศัย ปี 2521



แบบที่ 4 ขนาด 20 ตารางวาขึ้นไป 2 ชั้นบ้านเลขที่ 117/193ที่ตั้งซอย 3 เข้าอยู่อาศัย ปี2521

ภาพที่ 5-3 แสดงผังพื้นที่อยู่อาศัยภายในชุมชน

5.1.1.4 การจัดการด้านสังคม

สภาพทางด้านสังคม ในช่วงแรกของการจัดตั้งชุมชน คือในช่วงปี 2521-2525เป็นไปในลักษณะที่ต่างคนต่างอยู่ จนกระทั่งปี 2524 ได้มีเพียงโครงการพัฒนาชุมชนโดยอาสาสมัครจากทบวงมหาวิทยาลัยและพรรคการเมืองพรรคหนึ่งได้เข้ามาพูดถึงการทำงานเป็นกลุ่มและแนะนำให้ชาวชุมชนรู้จักการทำงานร่วมกันมีการรวมตัวกันเป็นหมู่คณะ แต่ก็ยังไม่มีการทำงานร่วมกันใด ๆ เกิดขึ้นหรือจัดตั้งองค์กรใดๆมารองรับ (จากเอกสารประวัติ ชุมชน วัดช่องลม)

นอกจากนี้ก็มีเพียงบาทหลวงโจเซฟเซซไมเออร์ ร่วมกับองค์การนานาชาติเพื่อการพัฒนาที่อยู่อาศัยและพรรคประชากรไทย ได้เข้ามามีส่วนส่งเสริมเรื่องการศึกษาเด็กเล็กก่อนวัยเรียน ในชุมชนวัดช่องลม โดยการจัดสอนหนังสือให้แก่เด็กเล็กในชุมชน แต่ก็ยังเป็นไปในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ (จากเอกสารงานวิจัยของ ดร.โรเจอร์ ซีก็ล และ อรทัย อาจอ่ำ)

5.1.1.5 การจัดการด้านเศรษฐกิจในชุมชน

สำหรับการจัดการด้านเศรษฐกิจในชุมชนในช่วงแรกนี้ยังไม่มีการดำเนินการใดๆ เลยเนื่องจากไม่มีหน่วยงานใดๆเข้ามาให้ความช่วยเหลือในด้านนี้เลย ชาวชุมชนต้องจัดการกับเรื่องหารายได้ด้วยการประกอบอาชีพตามที่ตนเองถนัด ซึ่งจากการสัมภาษณ์ชาวชุมชนพบว่าส่วนใหญ่มีอาชีพ รับจ้างทั่วไป รองลงมาคือ ค้าขายและพนักงานบริษัทและรับราชการ และยังไม่มีการจัดตั้งหน่วยงานหรือกองทุนใดๆภายในชุมชน

5.1.2 บทวิเคราะห์กระบวนการจัดการช่วงที่ 1 ปี 2521 – 2525

การจัดการที่เกิดขึ้นในช่วงแรกคือ ตั้งแต่ปี 2521 – 2525 โดยมีจำนวนครัวเรือนประมาณ 70 หลังคาเรือน (จากการคัดลอกจากแผนที่ทางอากาศ ปี 2523) และเป็นช่วงที่ชาวชุมชนเริ่มมีความมั่นคงในที่อยู่อาศัย อันเนื่องมาจากการที่ชุมชนวัดช่องลมเป็นชุมชนประเภทเช่ามีโดยสัญญาเช่าที่ดินกับผู้อ้างว่าเป็นเจ้าของที่ดิน ซึ่งสามารถใช้เป็นหลักฐานในการขอสิทธิต่างๆได้ ทำให้ชาวชุมชนเริ่มตระหนักถึงความต้องการของตนเอง ที่จะพัฒนาที่อยู่อาศัย และชุมชนให้มีสภาพที่น่าอยู่มากยิ่งขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการในการดำรงชีวิต ซึ่งคือเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์หลักของการจัดการในช่วงแรกนี้

เพราะฉะนั้น ในช่วงแรกนี้การจัดการที่เกิดขึ้นโดยส่วนใหญ่จะเน้นไปในทางด้านกายภาพ โดยมีการจัดการ ในเรื่องที่อยู่อาศัย การสัญจรภายในชุมชน เลขที่บ้าน ไฟฟ้า และน้ำประปา ที่ดำเนินการโดยชาวชุมชนเอง ซึ่งถือว่าเป็นความต้องการขั้นพื้นฐานของการดำรงชีวิตโดยเป็นไปในลักษณะที่จะสามารถทำได้เอง ตามกำลังของตนเป็นการใช้ทรัพยากรทางการจัดการข้อแรก คือ คน (MAN) จากภายในชุมชนเป็นหลัก โดยดำเนินการด้วยตนเองทั้งในส่วนของ เงินทุน วัสดุ และวิธีการ การดำเนินการยังเป็นไปในลักษณะที่ขาดทิศทางที่ชัดเจน และยังเป็นกระบวนการที่ไม่เป็นขั้นตอน ขาดปัจจัยทางด้านเทคนิคและวิธีการ การดำเนินการช่วยเหลือจากภายนอกชุมชนมีเพียงส่วนน้อย คือมีเพียงการสนับสนุนด้านวัสดุและอุปกรณ์ ในการปลูกสร้างหรือซ่อมแซมบ้านเรือน จากอาสาสมัครและพรรคการเมืองเท่านั้น ส่วนเจ้าของที่ดินรายแรกก็เพียงแค่แบ่งแปลงที่ดินออกเป็นแปลงๆเพื่อให้ชาวชุมชนปลูกสร้างบ้านเรือนตามแนวที่แบ่งไว้

ส่วนการจัดการทางสังคมที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ เป็นเรื่องของการศึกษาเด็กก่อนวัยเรียน ในลักษณะที่เป็นกรช่วยเหลือแบบไม่เป็นทางการ คือการเข้ามาจัดสอนหนังสือ และดูแลเด็กเล็กในชุมชนโดยบาทหลวงโจเซฟ เอช ไมเยอร์ ร่วมกับอาสาสมัครจากองค์การนานาชาติเพื่อการพัฒนาที่อยู่อาศัย และการเข้ามาแนะนำให้ชาวชุมชนเห็นความสำคัญ ของการมีส่วนร่วมในชุมชนเท่านั้น

หากมองภาพโดยรวมในการจัดการในช่วงแรกของการจัดการชุมชนวัดช่องลมก็จะเห็นว่าการดำเนินการโดยส่วนใหญ่เกิดขึ้นภายในชุมชน โดยแต่ละครอบครัวเป็นผู้ดำเนินการเองและเป็นไปเพื่อตอบสนองความต้องการในการอยู่อาศัยเท่านั้น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเรื่องกายภาพ การดำเนินการจากภายนอกในช่วงเวลานี้ยังไม่เกิดขึ้น หรือเกิดขึ้นน้อยมาก มีเพียงการช่วยเหลือจากหน่วยงานรัฐ ตามระเบียบของหน่วยงานเท่านั้น

ส่วนการจัดการด้านสังคมก็ยังไม่เกิดขึ้น เพราะชาวชุมชนยังอยู่ในลักษณะต่างคนต่างอยู่ ไม่ให้ความสำคัญของการมีส่วนร่วมในชุมชนเท่าที่ควร

ผลของการจัดการในช่วงแรกนี้จะเห็นว่ายังมีสภาพที่ไม่สมบูรณ์ สภาพทางกายภาพยังมีสภาพที่ไม่เหมาะสมกับการอยู่อาศัยเท่าใดนัก สภาพแวดล้อมภายในชุมชนยังไม่ได้มีการจัดการ

กล่าวคือ มีน้ำเน่าเสียและขยะตกค้างในชุมชน สภาพสังคมในชุมชนยังไม่มีกิจกรรมใดๆ รวมถึงเศรษฐกิจของแต่ละครอบครัวยังขัดสนและลำบากมาก

หากวิเคราะห์จากการจัดการ และผลของการจัดการที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ แนวทางการจัดการที่เกิดจากชาวชุมชนแต่ละครัวเรือนดำเนินการเองเป็นส่วนใหญ่นั้น ไม่สามารถช่วยให้สภาพโดยรวมของการจัดการในชุมชนมีสภาพที่ดีขึ้นได้เพราะ ยังขาดปัจจัยที่สำคัญๆ หลายส่วนทั้งในเรื่องของทรัพยากรทางการจัดการ ที่ต้องประกอบด้วย คน เงิน วัสดุ และวิธีการ รวมทั้งยังขาดในเรื่องขององค์ประกอบทางการจัดการ คือต้องมีกระบวนการเป็นขั้นเป็นตอน เป็นเทคนิค เป็นเครื่องมือ และมีทิศทางที่ชัดเจน ลักษณะการแก้ปัญหาในช่วงนี้เป็นการเฉพาะหน้าตามแต่กำลังของตนเอง แต่อาจถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการแก้ไขปัญหาต่างๆ เพราะเป็นกระบวนการที่ชุมชน เริ่มที่จะเรียนรู้จักการจัดการด้วยตนเอง ซึ่งจะทำให้ชาวชุมชนเองเป็นผู้ที่รู้ปัญหาที่ดีที่สุด และเป็นผู้ที่สามารถเป็นศูนย์กลางแห่งการจัดการด้วยตนเอง

5.1.3 ปัญหาและข้อจำกัดในการจัดการช่วงที่ 1 ปี 2521 – 2525

จากการศึกษาและสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนถึงข้อจำกัดที่เกิดขึ้นในช่วงการจัดการช่วงปี 2521 – 2525 โดยแบ่งตามลำดับได้ดังนี้

5.1.3.1 ปัญหาและข้อจำกัดทางด้านกายภาพ

ลักษณะทางกายภาพของชุมชนในช่วงนี้มีสภาพที่ไม่ถูกสุขลักษณะ คือพื้นที่ต้ำน้ำท่วมถึงและน้ำเสียใต้ครัวเรือนยังไม่ได้ถูกระบายอย่างถูกวิธี ประกอบกับสภาพบ้านเรือนที่เสื่อมโทรมและไม่คงทนถาวร ทำให้การปรับปรุงและการจัดการด้านกายภาพทำได้ยากและไม่ทั่วถึง เนื่องจากการสัญจรภายในชุมชนทำได้ไม่สะดวกมากนัก ประกอบกับชาวชุมชนขาดแคลนทั้งวัสดุอุปกรณ์ รวมถึงความรู้ในการดำเนินการต่างๆ ทำให้การจัดการที่เกิดขึ้นในช่วงนี้เป็นไปในลักษณะที่ชาวชุมชนแต่ละครอบครัวจะสามารถทำได้เอง ซึ่งหลังจากที่ได้รับการสนับสนุนด้านวัสดุและอุปกรณ์จากองค์กรภายนอกแล้ว การจัดการด้านกายภาพ ในชุมชนจึงสามารถที่จะดำเนินการให้มีสภาพที่ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ได้

5.1.3.2 ปัญหาและข้อจำกัดทางด้านสังคม

จากที่กล่าวมาข้างต้นว่าสภาพสังคมในช่วงนี้เป็นไปในลักษณะที่ต่างคนต่างอยู่ ไม่มีการพึ่งพาอาศัยกันเท่าที่ควร รวมถึงยังไม่มีส่วนร่วมกันในการจัดการเพราะขาดผู้นำ ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ส่งผลให้ชาวชุมชนไม่ตระหนักถึงความต้องการขั้นพื้นฐานในการจัดการชุมชน การดำเนินการใดๆ

ที่เกิดขึ้นก็เป็นเพียงแต่การดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า และปัญหาของตนเองเท่านั้น ยังมิได้มีการมองถึงการแก้ไขปัญหในระยะยาว หรือการแก้ไขปัญหโดยรวมของชุมชน

5.1.3.3 ปัญหาและข้อจำกัดทางด้านเศรษฐกิจ

ชาวชุมชนวัดช่องลมในช่วงแรกโดยส่วนใหญ่มีรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนในระดับที่ต่ำมาก คือประมาณ 2,000-3,000 บาทต่อเดือน ซึ่งถือว่าเป็นรายได้ครอบครัวในเกณฑ์ที่ต่ำ ทำให้ชาวชุมชนมีปัญหาในการใช้จ่ายในด้านต่างๆที่จำเป็นกับชีวิต ไม่มีส่วนที่เหลือเพียงพอในการที่จะนำมาปรับปรุงสภาพทางกายภาพของชุมชน ซึ่งปัญหานี้เป็นข้อจำกัดสำคัญที่เกิดขึ้นทำให้การจัดการด้านอื่นๆเกิดขึ้นได้ยากในช่วงนี้ ชาวชุมชนได้แต่เพียงรอคอยการช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอก



สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

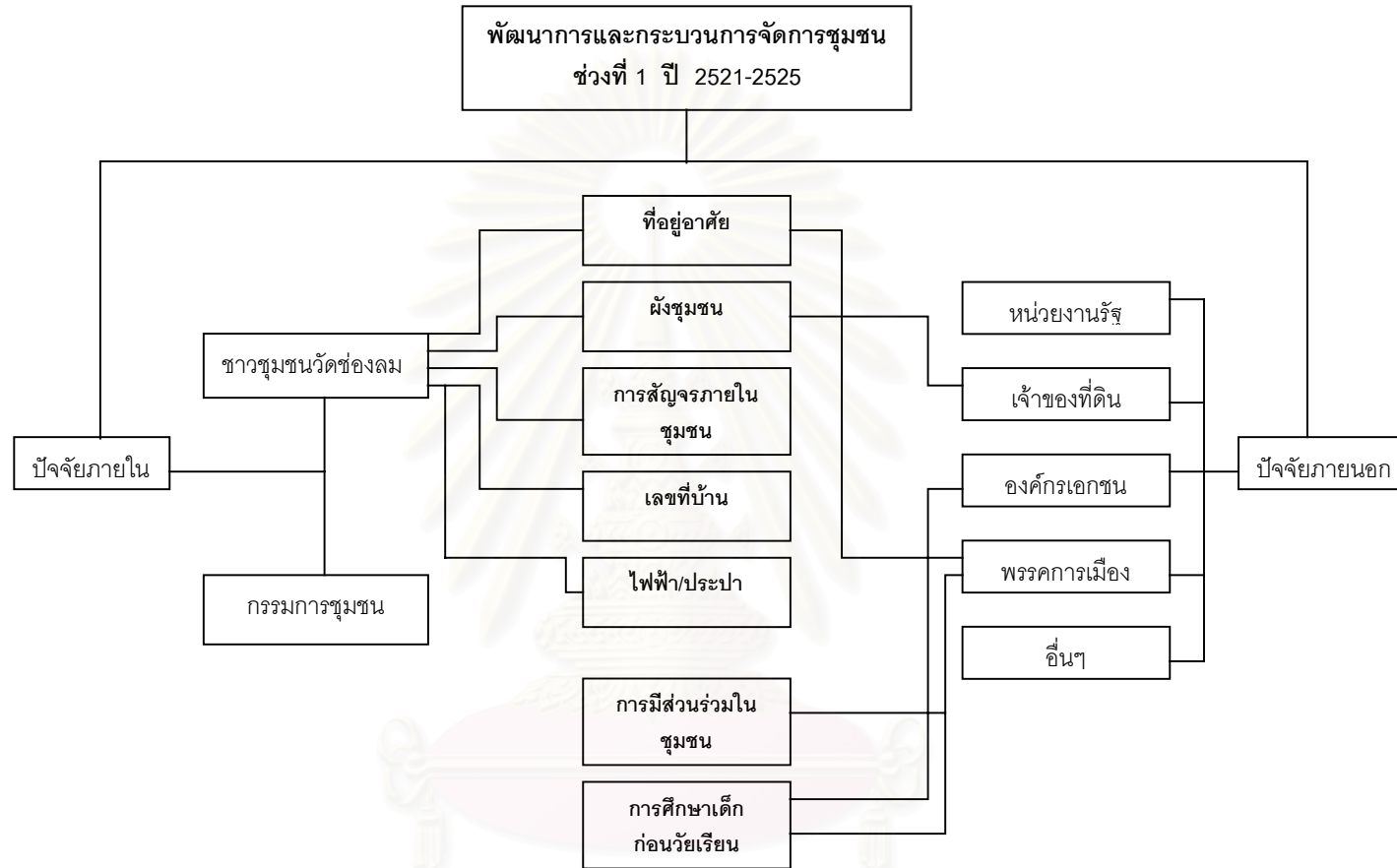
ตารางที่ 5-1 แสดงกระบวนการจัดการและปัจจัยที่มีส่วนในการจัดการชุมชน ช่วงที่ 1 ปี 2521 - 2525

ปีที่เกิด	การจัดการด้าน	สิ่งที่เกิด	ผลที่ได้	ผู้มีส่วนในการจัดการ (ทรัพยากรทางการจัดการ)				
				ชาวชุมชน	กรรมการชุมชน	หน่วยงานรัฐ	องค์กรเอกชน	เจ้าของที่ดิน
ก่อนปี 2521	-	มีการบุกรุกเข้าอาศัยในที่ดินบริเวณนี้	ชาวชุมชนชุดแรกเข้ามาอยู่อาศัย	**คน				*ผู้แอบอ้างเป็นเจ้าของที่ดิน (วัสดุ, วิธีการ)
2521	ที่ดิน	มีการแอบอ้างเป็นเจ้าของที่ดิน ทำการแบ่งที่ดินให้เช่า	เกิดการขยายตัวของที่อยู่อาศัย	***คน				
2521	ที่อยู่อาศัย	- การขอเลขที่บ้าน - การสร้างที่อยู่อาศัยในที่ดิน	- ได้สิทธิทางกฎหมาย - มีบ้านอยู่อาศัยตามกำลังและฐานะ	**คน ***คน, เงินทุน, วัสดุ, วิธีการ		*สำนักงานเขตยานนาวา (วิธีการ)		
2521 - 2525	สาธารณูปโภค/สาธารณูปการ	- การสร้างทางสัญจรไม่กระดานเก่าๆ - การขอไฟฟ้าใช้จากการไฟฟ้าฯ - การขอต่อสายจากบ้านพักการรถไฟ	- มีทางสัญจรที่สะดวกขึ้น - ได้ใช้ไฟฟ้าในอัตราปกติ - มีน้ำสะอาดใช้ในราคาที่แพงกว่าปกติ	***คน, เงินทุน, วัสดุ, วิธีการ **คน, เงินทุน ***คน, เงินทุน		*การไฟฟ้า(วิธีการ)		
2524	สังคม	- โครงการแนะนำการทำงานเป็นกลุ่ม - สอนหนังสือเด็กเล็กอย่างไม่เป็นทางการ	- เริ่มมีการรวมตัวกัน รู้จักกันมากขึ้น - เด็กเล็กในชุมชนได้รับการศึกษาเพิ่มขึ้น	*คน *คน		*ทบวงมหาวิทยาลัย (วิธีการ)	*พรรคการเมือง (วิธีการ) **องค์กรนานาชาติ ***พรรคการเมือง(วิธีการ)	

*** มีส่วนร่วมมากที่สุด

** มีส่วนร่วมมาก

* มีส่วนร่วมน้อย



แผนภูมิ ที่ 5-1 แสดงปัจจัยที่มีส่วนในการจัดการ ช่วงที่ 1 ปี 2521-2525

5.2 พัฒนาการและกระบวนการจัดการ ช่วงที่ 2 ปี 2526-2530

เป็นช่วงที่เริ่มมีการรวมตัวกันของชาวบ้านในชุมชนในการพัฒนาและจัดการภายในชุมชน โดยการนำของพรรคการเมืองพรรคหนึ่งร่วมกับอาสาสมัครจากทบวงมหาวิทยาลัยร่วมกับชาวบ้านในชุมชน เริ่มมีการรวมตัวกันปรับปรุงสภาพของกายภาพของชุมชนบางส่วน รวมทั้งจัดตั้งกรรมการชุมชนในยุคแรก ๆ จนถึงกรรมการชุมชนที่จัดตั้งตามระเบียบของกรุงเทพมหานคร

โดยในปี 2526 ได้มีการเลือกประธานชุมชนคนแรกคือ นายบรรจบ อารีราษฎร์ เป็นประธานชุมชน นายสัมฤทธิ์ ทองพัค เป็นเลขานุการ จากการเลือกตั้งของชาวบ้านด้วยตนเอง ซึ่งถือว่าเป็นการจัดการด้านองค์กรชุมชนเป็นครั้งแรก

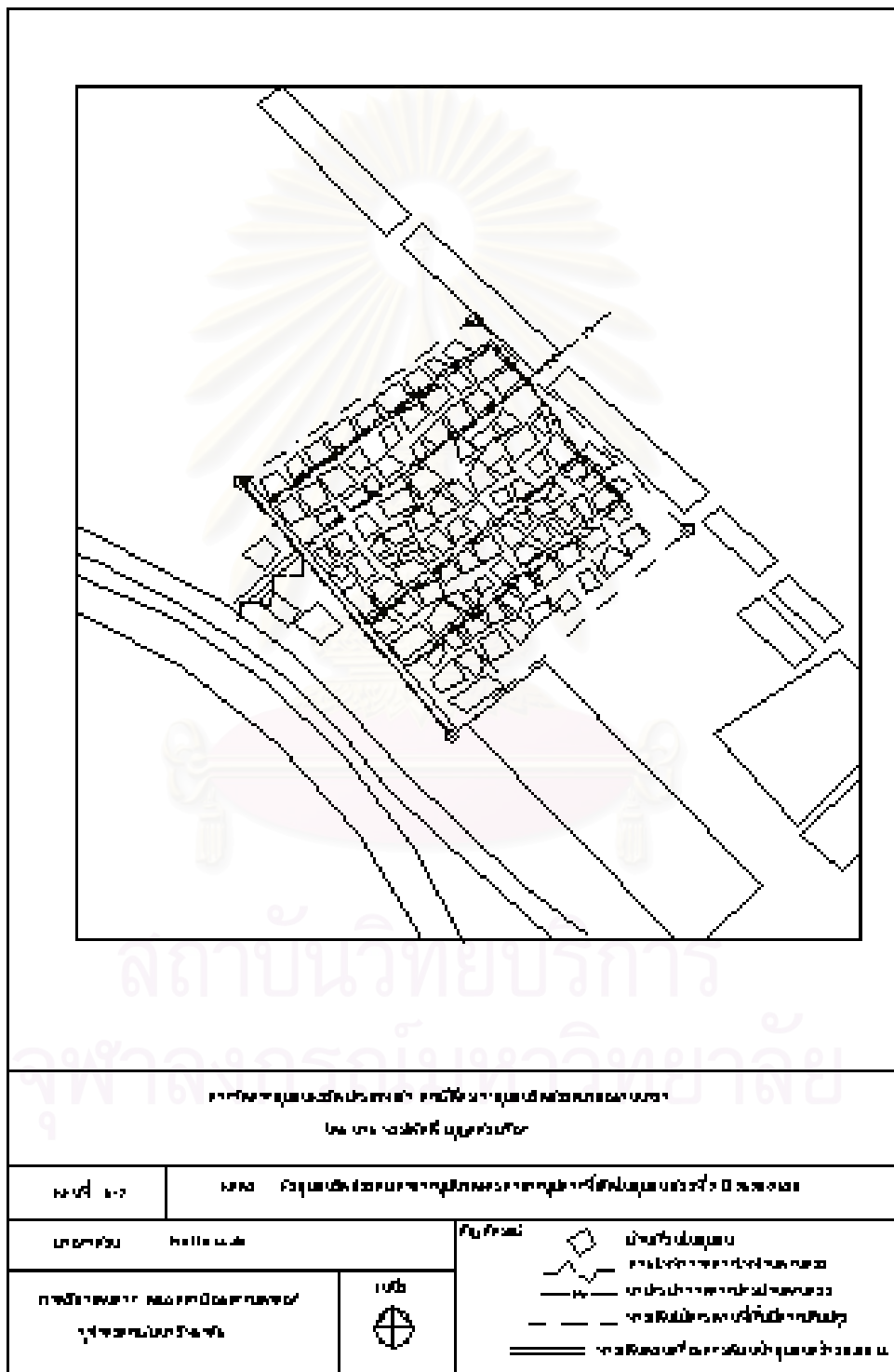
โดยหลังจากนั้นชาวบ้านได้มีการคำนึงถึงความต้องการทางด้านกายภาพที่ดีขึ้นของชุมชน จึงพร้อมใจกันสร้างทางเดินติดต่อกันภายในชุมชน โดยได้รับการสนับสนุนด้านวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ จากพรรคการเมืองดังกล่าว ซึ่งชาวชุมชนได้ร่วมแรงร่วมใจกันก่อสร้างเป็นสะพานทางเดินไม้ใน 3 ซอยด้วยกัน และจากการที่ชาวชุมชนมีโอกาสในการทำงานร่วมกันในครั้งนี้ จึงทำให้มีความรู้จักกันและกันมากขึ้นและมีส่วนร่วมในชุมชนมากยิ่งขึ้น

ปลายปี 2529 ชาวชุมชนวัดช่องลมได้จัดให้มีการเลือกตั้งคณะกรรมการบริหารชุมชนขึ้นมาอย่างเป็นทางการ ตามระเบียบบริหารราชการของกรุงเทพมหานคร โดยมีคณะกรรมการทั้งหมด 16 คน มีนายสัมฤทธิ์ ทองพัค เป็นประธาน หลังจากที่มีคณะกรรมการอย่างเป็นทางการแล้ว คณะกรรมการและชาวชุมชนก็ได้มีการร่วมกันจัดกิจกรรมเป็นครั้งคราว เช่น การจัดงานตามประเพณีต่าง ๆ เช่น ปีใหม่ สงกรานต์ มีการขายบัตรกาชาด เพื่อหารายได้ในการพัฒนาชุมชน ซึ่งต่อมาในกลางปี 2530 ก็ได้มีการนำรายได้ดังกล่าวมาสร้างทางเดินคอนกรีตยกระดับ ด้านหน้าชุมชนติดกับกำแพงโรงเรียน กว้าง 0.80 เมตร ยาว 108 เมตร เสร็จสมบูรณ์วันที่ 12 สิงหาคม 2530 เป็นเส้นทางแรกทำให้มีการติดต่อไปมาหาสู่กันสะดวกขึ้น มีการรวมตัวกันดีขึ้น รู้จักการพัฒนา รู้จักการเสียสละให้กับส่วนรวม ทำให้การพัฒนา มีความคล่องตัวมากขึ้น (จากเอกสารประวัติชุมชนวัดช่องลมและการสัมภาษณ์คณะกรรมการชุมชน)



ภาพที่ 5-4 แสดงภาพถ่ายทางอากาศบริเวณชุมชนวัดช่องลม ปี2530

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



5.2.1 กระบวนการจัดการชุมชนช่วงที่ 2 ปี 2526-2530

5.2.1.1 การจัดการด้านที่ดิน

สำหรับในช่วงที่ 2 ของการจัดการ ชาวชุมชนเริ่มมีเข้ามาอาศัยหนาแน่นขึ้นจากประมาณ 70 หลังคาเรือน เพิ่มขึ้นเป็น 105 หลังคาเรือนโดยประมาณ (ดูแผนที่ 5-2 ประกอบ) การขยายตัวของบ้านเรือนเริ่มมากขึ้น โดยยึดแนวสะพานไม้เป็นหลักและขยายตัวไปตามแนวนั้น แต่ก็ไม่ได้มีการดูแลจัดการจากเจ้าของที่ดินที่แท้จริง ยังคงถูกจัดแบ่งโดยเจ้าของที่ดินรายเดิม เพื่อให้ชาวชุมชนที่เข้ามาอาศัยอยู่ใหม่เช่า ซึ่งเริ่มที่จะมีความหนาแน่นขึ้นมาก (จากการสัมภาษณ์ชาวชุมชนวัดช่องลม)

5.2.1.2 การจัดการด้านสาธารณูปโภค/สาธารณูปการ

-การสัญจรภายในชุมชน

การจัดการเรื่องการสัญจรภายในชุมชน ในช่วงนี้เริ่มในปี พ.ศ.2526 ได้สร้างสะพานไม้ 3 ซอย โดยค่าวัสดุและอุปกรณ์ก่อสร้างเป็นงบของ สส. พรรคประชากรไทย ก่อสร้างด้วยแรงงานจากชาวบ้านในชุมชน หลังจากนั้น วันที่ 18 สิงหาคม 2530 ได้สร้างทางเดินเท้าคอนกรีตยกระดับ ซึ่งเป็นทางสายเมนด้านหน้าติดกับกำแพงโรงเรียน ขนาดกว้าง 0.80 เมตร ยาว 108 เมตร พร้อมทางเดินเข้าออกด้านหน้าชุมชน งบประมาณค่าก่อสร้างต่าง ๆ เป็นของ สส.พรรคประชากรไทย และชาวชุมชนสมทบร่วมด้วย 30 % พร้อมแรงงานร่วมกันก่อสร้าง (ข้อมูลจากเอกสารประวัติชุมชนวัดช่องลม และการสัมภาษณ์คณะกรรมการชุมชน)

-ประปา

ในปี 2526 มีตัวแทนจากพรรคประชากรไทยได้ติดต่อให้การประปาดำเนินการต่อสายเมนเข้ามาภายในชุมชน หลังจากนั้นชาวชุมชนก็จึงทำการขอมাত্রวัดจากการประปาได้ โดยเสียค่าบริการในอัตราทั่วไป (จากการสัมภาษณ์คณะกรรมการชุมชนและชาวชุมชนวัดช่องลม)

-สภาพแวดล้อมชุมชน

เริ่มมีสภาพที่ดีขึ้นเนื่องจากการมีสร้างทางเดินไม้ และทางเดินคอนกรีตด้านหน้าชุมชนทำให้ปัญหาเรื่องน้ำท่วมทางเดินหมดไป แต่เรื่อง กลิ่น และของเสียและขยะตกค้างยังคงมีสภาพเดิม คือสภาพน้ำท่วมขังและไม่มีกระบายออกนอกชุมชน ที่ถูกวิธี

5.2.1.3 การจัดการด้านที่อยู่อาศัย

ในช่วงปี 2526-2530 การจัดการทางด้านที่อยู่อาศัยของชาวชุมชนวัดช่องลมเป็นไปในลักษณะที่ชาวบ้านแต่ละครอบครัวเริ่มที่จะจัดการที่อยู่อาศัยของตนเองตามแต่ฐานะเริ่มมีการ ต่อเติม ซ่อมแซมบ้านในส่วนที่ชำรุดจนมีสภาพที่ดีขึ้นจากเดิมตามแต่กำลังของตนเอง แต่ขนาดของที่ดินก็ไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด เนื่องจากที่ดินของแต่ละบ้านไม่สามารถขยายตัวออกไปได้(จากการสัมภาษณ์ชาวชุมชนวัดช่องลม)

5.2.1.4 การจัดการด้านสังคม

-องค์กรชุมชน

ในช่วงของการจัดการช่วงที่ 2 นี้เองที่เริ่มมีการจัดตั้งองค์กรชุมชนของ ชุมชนวัดช่องลม องค์กรชุมชนที่สำคัญที่สุดและเป็นแรงผลักดันให้เกิดการจัดการและการพัฒนา ชุมชนวัดช่องลมมากที่สุดคือ คณะกรรมการชุมชน ซึ่งเดิมที่ยังไม่ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการชุมชนแต่อย่างใด จนกระทั่งปี 2526 ชาวชุมชนวัดช่องลมได้เลือกประธานชุมชนคนแรกคือ นายบรรจบ อารีราษฎร์ และมีนายสัมฤทธิ์ ทองพืด เป็นเลขานุการ

ซึ่งในช่วงแรกก็ยังไม่ค่อยได้มีการดำเนินการในด้านการจัดการเรื่องต่าง ๆ มากนัก มีเพียงการสร้างทางเดินไม้เพื่อเดินทางติดต่อกันภายใน ชุมชนเท่านั้น

จนกระทั่งปี 2529 กรุงเทพมหานครได้ออกระเบียบบริหารราชการของกรุงเทพมหานครให้แต่ละชุมชนต้องจัดตั้งคณะกรรมการชุมชนชาวชุมชนต้องจัดตั้งคณะกรรมการชุมชนแรกโดยมี นายสัมฤทธิ์ ทองพัด เป็นประธานชุมชน และมีคณะกรรมการชุมชนรวมทั้งสิ้น 16 คน เลือกตั้งจากชาวบ้านในชุมชนวัดช่องลม โดยผู้มีสิทธิ์เลือกตั้งจะต้องมีอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ ตามระเบียบการเลือกตั้งในสมัยนั้น(ข้อมูลจากเอกสารประวัติชุมชนวัดช่องลม และคณะกรรมการชุมชน)

สิ่งหนึ่งที่ทำให้ชาวชุมชนมีโอกาสพบปะและทำกิจกรรมร่วมกันได้เกิดขึ้นจากการที่มีการจัดกิจกรรมในวันสำคัญต่าง ๆ เช่น วันปีใหม่ สงกรานต์ งานประเพณีต่าง ๆ ซึ่งคณะกรรมการชุมชนจะเป็นผู้กำหนดวันและส่งข่าวให้ชาวชุมชนได้รับรู้ และมีส่วนร่วม โดยการกระจายเสียงทางเครื่องขยายเสียง ซึ่งเป็นวิธีการติดต่อสื่อสารภายในชุมชนวิธีหนึ่ง ชาวบ้านที่ทราบข่าวก็จะมาร่วมแรงกันทำอาหารมาร่วมงานไม่ว่าจะเป็นการขายอาหารเพื่อหารายได้ หรือแม้ว่าจะเป็นการทำบุญเลี้ยงพระ เลี้ยงชาวชุมชนเองก็ตาม

5.2.1.5 การจัดการด้านเศรษฐกิจ

-กลุ่มออมทรัพย์ชุมชนวัดช่องลม

ชุมชนวัดช่องลมถือได้ว่าเป็นชุมชนขนาดกลางคือ มีประชากรไม่ถึงพันคน การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ภายในชุมชน จึงสามารถดำเนินการได้ไม่ยากนัก โดยเริ่มแรกประมาณปี 2527 องค์การนาชาติเพื่อร่วมกันพัฒนาที่อยู่อาศัยเข้ามาเป็นที่เลี้ยงในเบื้องต้น เพื่อให้สามารถดำเนินการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้นโดยมีสมาชิกเริ่มแรกประมาณ 20 ครอบครัว มีเงินสะสมประมาณ 30,000 บาท ภายหลังจากจัดตั้งเป็นกลุ่มออมทรัพย์ชุมชนวัดช่องลม และจัดตั้งกรรมการกลุ่มออมทรัพย์ขึ้นเองมีกรรมการ 13 คน สมาชิกสามารถออมได้ตั้งแต่ 30 บาท ถึงสูงสุด 500 บาทต่อเดือนหรือสามารถซื้อหุ้นได้ในราคาหุ้นละ 100 บาท (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์คณะกรรมการชุมชน และชาวชุมชนวัดช่องลม)

-กองทุนการศึกษา

องค์การนาชาติเพื่อร่วมกันพัฒนาที่อยู่อาศัย เป็นผู้ริเริ่มให้จัดตั้งกองทุนการศึกษาในช่วงนี้โดยมีเงินทุนเริ่มแรกประมาณ 20,000 บาท และหลังจากนั้นก็ให้ชาวชุมชนวัดช่องลมจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นมาดูแลกองทุนนี้ เท่าที่ผ่านมากองทุนนี้ได้ให้เงินกู้เพื่อการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนในชุมชนไปแล้วเป็นจำนวนมากโดยคิดดอกเบี้ยเพียงร้อยละ 1 เท่านั้น ในปัจจุบันมีเงินทุนหมุนเวียนประมาณ 83,430 บาท เพื่อให้สมาชิกกู้ยืมปีละประมาณ 56 คน ในปัจจุบันยังคงดำเนินการอยู่ โดยมีคณะกรรมการกองทุนเป็นผู้ดำเนินการในด้านต่างๆ(ข้อมูลจากเอกสารประวัติชุมชนวัดช่องลม คณะกรรมการชุมชน)

5.2.2 บทวิเคราะห์กระบวนการจัดการชุมชนช่วงที่2 ปี 2526-2530

ในช่วงที่ 2 ของการจัดการชุมชนวัดช่องลมคือปี 2526 – 2530 เป็นช่วงสำคัญที่ชาวชุมชนวัดช่องลมได้เริ่มจัดตั้งองค์กรในชุมชนคือ คณะกรรมการชุมชนชุดแรก ปี 2526 ซึ่งถือเป็นการจัดการด้านสังคมที่สำคัญครั้งแรก และจะนำไปสู่การจัดการด้านอื่นๆในชุมชนวัดช่องลม แต่เนื่องจากคณะกรรมการชุดแรกที่จัดตั้งขึ้นมานั้นยังไม่มีประสบการณ์ และไม่มีผู้สนับสนุนที่ดี รวมทั้งยังไม่มี

หน่วยงานหรือองค์กรใดมาให้การสนับสนุนหรือรองรับ ทำให้การทำงานในการจัดการเรื่องต่างๆในชุมชนนั้นยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร สิ่งที่เห็นเป็นรูปธรรมชัดเจนซึ่งเกิดจากคณะกรรมการชุดนี้มีเพียงการรวบรวมทุนและแรงงานจากชาวชุมชนวัดช่องลมในการจัดสร้างซ่อมแซมทางเดินไม้ที่ชำรุดทรุดโทรมให้มีสภาพที่ดีขึ้น ส่วนด้านอื่นๆยังไม่สามารถเข้าไปมีบทบาท หรือประสานงานในการจัดการได้เลย

ส่วนคณะกรรมการชุมชนชุดที่ 2 ที่เกิดขึ้นในปี 2529 นั้น เป็นคณะกรรมการที่เกิดขึ้นตามระเบียบบริหารราชการของกรุงเทพมหานคร ซึ่งได้รับการยอมรับทั้งจากภายในชุมชน และหน่วยงานภายนอก ทำให้สามารถดำเนินการในด้านต่างๆและได้รับความร่วมมืออย่างดี ผลที่เกิดขึ้นคือสามารถจัดการให้มีการสร้างทางเดินเท้าคอนกรีตยกระดับสายแรกขึ้นในชุมชนจากความร่วมมือของชาวชุมชน และงบประมาณจาก ส.ส.พรรคประชากรไทย และชาวชุมชนเอง ซึ่งจุดนี้เองเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้ชาวชุมชนวัดช่องลมเริ่มตระหนักถึงการมีส่วนร่วมในการดำเนินการเรื่องต่างๆในชุมชน และมีเป้าหมายของการจัดการเพื่อการนำไปสู่การที่ต้องการให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง และมีความมั่นคงในที่อยู่อาศัย

ดังนั้นอาจจะกล่าวได้ว่า คณะกรรมการชุมชนมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการจัดการด้านต่างๆภายในชุมชน ซึ่งในที่นี่ก็หมายถึงการที่มีการพัฒนาทรัพยากรทางการจัดการ คือ คน (MAN) ที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นจากช่วงที่ 1 คือ สามารถรวมตัวกันจัดตั้งคณะกรรมการชุมชนขึ้นมาเพื่อที่จะเป็นผู้ประสานงานภายในชุมชน และเป็นตัวหลักในการประสานงานกับองค์กรภายนอกด้วย ส่วนทรัพยากรทางการจัดการอื่นๆที่เริ่มมีเข้ามาในช่วงนี้ คือ เงิน (Money) และวัสดุ (Material) ซึ่งยังเป็นไปในลักษณะที่เป็นการให้เปล่าอยู่ เช่น การสนับสนุนอุปกรณ์และงบประมาณในการซ่อมแซมทางเดินสัญจรไม้ในชุมชน และทางเดินคอนกรีตยกระดับภายในชุมชนจากพรรคการเมือง

การช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจที่สำคัญที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ คือการเริ่มต้นจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้น และกองทุนการศึกษาโดยมีองค์กรนานาชาติเพื่อร่วมกันพัฒนาที่อยู่อาศัย เข้ามาเป็นพี่เลี้ยงในเบื้องต้น ซึ่งที่ต้องเข้ามาเป็นพี่เลี้ยงในเบื้องต้น เนื่องจากชาวชุมชนเองยังไม่สามารถดำเนินการในด้านนี้ได้ด้วยตนเอง ทำให้ต้องเข้ามามีส่วนในช่วงแรกของการจัดตั้ง ซึ่งนับว่าเป็นบทบาทที่ถูกต้องของหน่วยงานจากภายนอก ที่ต้องดูถึงความสามารถในการดำเนินการของชุมชนนั้นๆ ว่าสามารถดำเนินการได้เองหรือไม่ อันหมายถึงทรัพยากรทางการจัดการที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือวิธีการ (Method) และจะต้องให้การสนับสนุนในส่วนที่ชาวชุมชนยังขาดอยู่เช่น ความรู้ ความชำนาญในการจัดตั้งและดำเนินการกลุ่มออมทรัพย์ จนกว่าชาวชุมชนหรือคณะกรรมการชุมชนจะดำเนินการได้เอง จึงจะถอนตัวออกไปซึ่งภายหลังกลุ่มออมทรัพย์ของชุมชนวัดช่องลม ก็สามารถ

ดำเนินการได้โดยชาวชุมชนเอง และเป็นกลุ่มออมทรัพย์ที่มีความเข้มแข็งพอสมควรส่วนกองทุนการศึกษาในปัจจุบันก็ยังมีดำเนินการอยู่โดยคณะกรรมการชุมชน

หากจะมองในภาพรวมแล้วนั้น การจัดการที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ที่สำคัญ คือการจัดการด้านสังคมและเศรษฐกิจ ด้านสังคมนั้นคือการเริ่มก่อตั้งคณะกรรมการชุมชน ส่วนทางด้านเศรษฐกิจนั้นคือการเริ่มจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ชุมชนวัดช่องลม และกองทุนการศึกษา ซึ่งการจัดการในเรื่องต่างๆ ทางกายภาพบางเรื่องก็ยังคงดำเนินการเองโดยชาวชุมชนเช่นเรื่องที่อยู่อาศัย ผังชุมชนและน้ำประปา โดยได้รับการสนับสนุนจากองค์กรภายนอก คณะกรรมการชุมชนเริ่มเข้ามามีบทบาทเสริมในการจัดการบางส่วน เช่น เรื่องการสัญจรภายในชุมชน และการมีส่วนร่วมในชุมชน

ผลของการจัดการที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ เริ่มมีสภาพที่ดีขึ้นจากแต่ก่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านสังคม และเศรษฐกิจ ที่กระบวนการทางการจัดการเริ่มที่จะมีองค์ประกอบทางการจัดการ เพิ่มขึ้นคือเป็นกระบวนการที่มีขั้นตอนมากขึ้น โดยบทบาทหลักจะเริ่มเปลี่ยนแปลงไป สู่คณะกรรมการชุมชน โดยชาวชุมชนเริ่มมีส่วนร่วมกันมากยิ่งขึ้น ประกอบกับการที่แต่ละครอบครัวเริ่มมีสภาพของเศรษฐกิจในแต่ละครอบครัวที่ขึ้นบ้าง สืบเนื่องจากการเริ่มมีเงินออมของกลุ่มออมทรัพย์ชุมชนวัดช่องลม ทำให้ชาวชุมชนเริ่มมีส่วนช่วยเหลือกันภายในชุมชน ส่วนผลทางด้านกายภาพ และ สภาพแวดล้อมในชุมชนยังไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลงมาขึ้นกว่าในช่วงที่ 1 เท่าใดนัก

5.2.3 ปัญหาและข้อจำกัดในการจัดการชุมชนช่วงที่ 2 ปี 2526-2530

5.2.3.1 ปัญหาและข้อจำกัดทางด้านกายภาพ

เนื่องจากสภาพทางกายภาพของชุมชนยังมีสภาพที่ไม่เปลี่ยนแปลงเท่าใดนัก จากช่วงที่ 1 คือสภาพทางกายภาพและสภาพแวดล้อมชุมชนยังไม่ได้รับการดูแลให้มีสภาพที่ดีขึ้น ทำให้สภาพการอยู่อาศัยในชุมชนมีสภาพที่ไม่น่าอยู่อาศัยเท่าที่ควร ชาวชุมชนจึงไม่ให้ความสนใจในเรื่องการมีส่วนร่วมในการจัดการในชุมชน ประกอบกับการที่บ้านเรือนในชุมชนวัดช่องลมเริ่มมีการขยายตัวมากขึ้น จาก 70 หลังคาเรือนเป็น 105 หลังคาเรือน เนื่องจากชาวชุมชนบางส่วนเริ่มชักชวนญาติพี่น้องที่อยู่ต่างจังหวัดเข้ามาปลูกบ้านพักอาศัยเพิ่มเติมในชุมชน ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อสภาพทางกายภาพและสภาพแวดล้อมชุมชนที่ยังไม่ได้รับการแก้ไข

5.2.3.2 ปัญหาและข้อจำกัดทางด้านสังคม

จากการศึกษา และสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนพบว่า สภาพสังคมในช่วงการจัดการช่วงที่ 2 นั้น การที่ชุมชนเริ่มมีการขยายตัวมากขึ้น โดยมีคนใหม่ๆ เข้ามาอยู่อาศัย ทำให้สภาพสังคมในช่วงนี้

บางส่วนไม่มีส่วนร่วมใดๆกับชาวชุมชน หรือองค์กรชุมชนที่ตั้งขึ้นเลย ประกอบกับคณะกรรมการชุมชนชุดแรกที่ตั้งขึ้นยังไม่มีความเข้มแข็ง หรือมีประสพการณ์เพียงพอในการที่จะเป็นตัวประสานให้ชาวชุมชนมีส่วนร่วมกันในการจัดการด้านต่างๆ โดยภายหลังจากที่มีการจัดตั้งคณะกรรมการชุดที่ 2 ในปี 2529 นั้น คณะกรรมการชุดนี้เองก็เป็นกำลังสำคัญในการประสานชาวชุมชนให้มีส่วนร่วมในการจัดการมากขึ้น สืบเนื่องจากการเริ่มมีการจัดงานตามประเพณีนิยมร่วมกันในชุมชน เช่น งานปีใหม่ งานสงกรานต์ ฯลฯ โดยให้ชาวชุมชนมีส่วนร่วมในการทำอาหารขายในงานเพื่อหารายได้เข้าชุมชนในการพัฒนาชุมชนต่อไป

5.2.3.3 ปัญหาและข้อจำกัดทางด้านเศรษฐกิจ

สำหรับปัญหาและข้อจำกัดทางด้านเศรษฐกิจของชาวชุมชนวัดช่องลมในช่วงนี้ ยังคงมีลักษณะคล้ายกับช่วงแรก คือรายได้ครัวเรือนของชาวชุมชนวัดช่องลมยังมีระดับต่ำอยู่ จึงยังไม่สามารถนำเอารายได้ของครัวเรือนมาใช้ในการจัดการเรื่องอื่นๆ นอกจากการจัดการเพื่อความจำเป็นในการดำรงชีวิต และจากการที่เริ่มมีองค์กรเอกชนเข้ามามีบทบาทในการแนะนำและส่งเสริมให้ชุมชนวัดช่องลมเริ่มจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้น ในช่วงนี้ก็ส่งผลให้ชาวชุมชนบางส่วนเริ่มให้ความสำคัญกับการออมมากยิ่งขึ้น

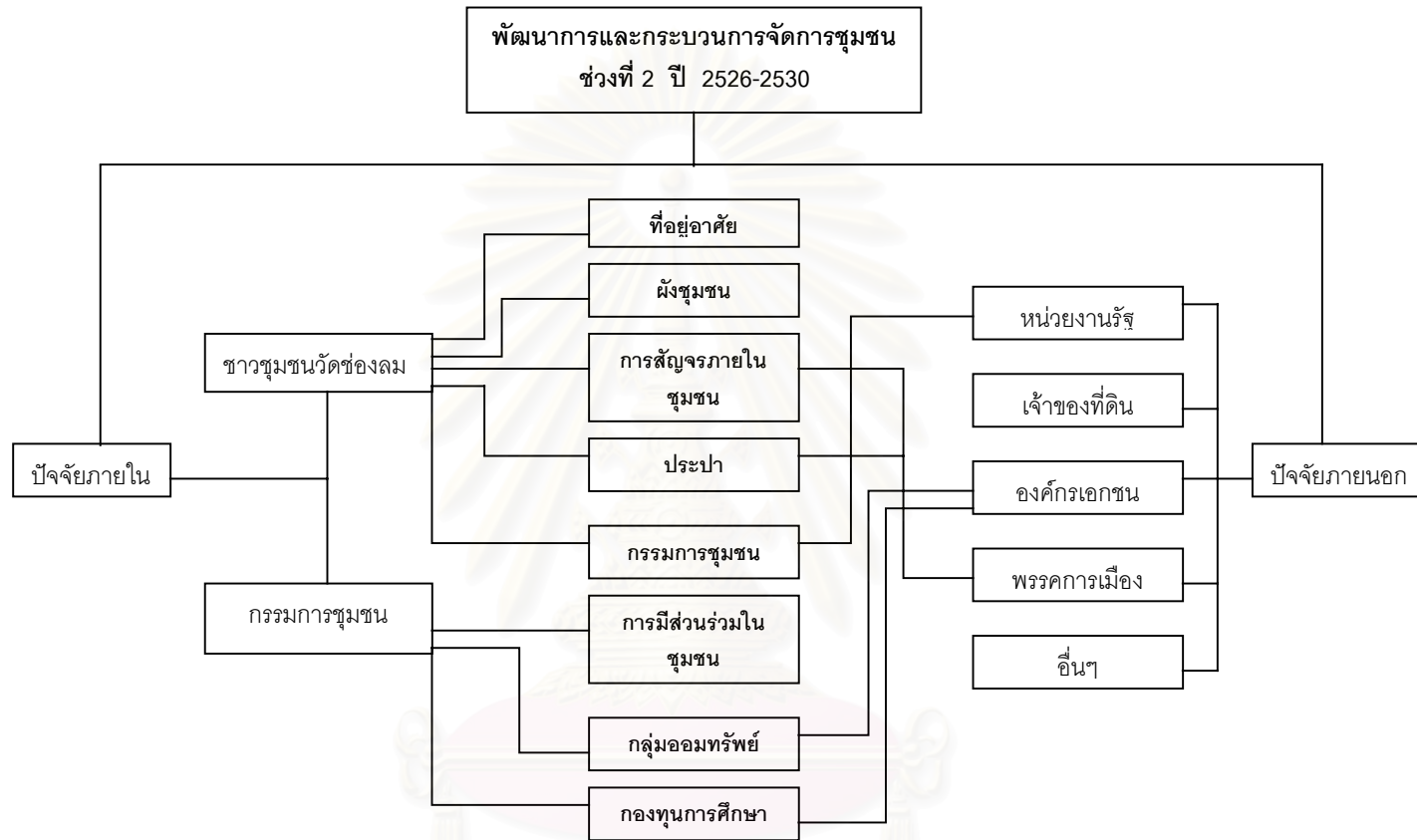
ตารางที่ 5-2 แสดงกระบวนการจัดการและปัจจัยที่มีส่วนในการจัดการชุมชน ช่วงที่ 2 ปี 2526 - 2530

ปีที่เกิด	การจัดการด้าน	สิ่งที่เกิด	ผลที่ได้	ผู้มีส่วนในการจัดการ (ทรัพยากรทางการจัดการ)				
				ชาวชุมชน	กรรมการชุมชน	หน่วยงานรัฐ	องค์กรเอกชน	เจ้าของที่ดิน
2526	ที่ดิน	การขยายตัวของบ้านอยู่อาศัยในชุมชน	เริ่มมีความหนาแน่นมากขึ้น	*** คน, เงินทุน, วัสดุ, วิธีการ				
2526	สังคม	การเลือกตั้งคณะกรรมการชุมชนชุดแรก	การรวมตัวกันครั้งแรก	***คน, วิธีการ				
2526	สาธารณูปโภค/ สาธารณูปการ	- การก่อสร้างสะพานไม้ที่ตื้นใน 3 ซอย - การมีท่อประปาสายเมนในชุมชน	- ทางสัญจรในชุมชนได้รับการพัฒนา - ทำให้ชาวชุมชนสามารถขนน้ำประปาใช้ได้	**คน **คน, เงินทุน	***คน, วิธีการ		**พรรคการเมือง (วัสดุ) ***พรรคการเมือง (วัสดุ, วิธีการ)	
2527	เศรษฐกิจ	มีกลุ่มออมทรัพย์เกิดขึ้น	ทำให้ชาวชุมชนได้รู้จักการออม และได้รับการช่วยเหลือเมื่อเดือดร้อนเรื่องเงิน		**คน		***องค์กรนานาชาติ (เงินทุน, วัสดุ, วิธีการ)	
2528	เศรษฐกิจ	มีกองทุนการศึกษา	ชาวชุมชนสามารถกู้ยืมเงินทุนทางด้านการศึกษาได้		**คน		***องค์กรนานาชาติ (เงินทุน, วัสดุ, วิธีการ)	
2529	สังคม	เลือกตั้งคณะกรรมการชุมชนตามระเบียบของกรุงเทพมหานคร	มีกรรมการชุมชนที่เข้มแข็งขึ้น	*คน	**คน	**กทม. โดยสำนักงานเขตยานนาวา (วิธีการ)		
2530	สาธารณูปโภค/ สาธารณูปการ	การสร้างทางเดินคอนกรีตสายแรกในชุมชน	ทำให้การสัญจรไปมาสู่กันสะดวกขึ้น	**คน, เงินทุน	***คน, เงินทุน, วิธีการ		**พรรคการเมือง (วัสดุ)	

*** มีส่วนร่วมมากที่สุด

** มีส่วนร่วมมาก

* มีส่วนร่วมน้อย



แผนภูมิ ที่ 5-2 แสดงปัจจัยที่มีส่วนในการจัดการ ช่วงที่ 2 ปี 2525- 2530

5.3 พัฒนาการและกระบวนการจัดการ ช่วงที่ 3 ปี 2531-2535

ถือได้ว่าช่วงนี้เป็นช่วงที่มีการจัดการในด้านต่างๆมากที่สุด เนื่องจากมีเหตุการณ์ต่างๆและมีหน่วยงานจากภายนอกเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการด้านต่างๆ มากมาย เป็นช่วงหลังจากที่เกิดเหตุการณ์ไฟไหม้ครั้งใหญ่ในชุมชนวัดช่องลม ซึ่งทำให้เกิดความเดือดร้อนของชาวบ้านในชุมชน และมีการร่วมแรงร่วมใจกันของชาวบ้าน รวมทั้งได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานหลายหน่วยงาน ทั้งภาครัฐและเอกชน รวมทั้งองค์กรอื่น ๆ และเป็นช่วงที่มีโครงการวิจัยและพัฒนาโดยได้รับการสนับสนุนเงินทุนจาก CITI BANK ในการให้ยืมเงินทุน เพื่อทำโครงการภายในชุมชนวัดช่องลม อาจถือได้ว่าช่วงนี้เป็นช่วงที่มีการจัดการในด้านต่าง ๆ มากที่สุดก็ได้

เหตุการณ์สำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในชุมชนวัดช่องลมคือ เหตุการณ์ไฟไหม้ชุมชนครั้งใหญ่ เมื่อวันที่ 31 ธันวาคม 2530 โดยมีบ้านเรือนที่ได้รับความเสียหายทั้งสิ้น 38 หลังคาเรือน และส่วนใหญ่เป็นบ้านเรือนในซอยที่ 4 ทำให้ชาวบ้านของชุมชนวัดช่องลมได้รับความเดือดร้อนอย่างหนัก และจากเหตุการณ์ไฟไหม้ครั้งนี้ทำให้ชาวชุมชนทราบเจ้าของที่ดิน ที่แท้จริงคือ บริษัท บุญยรัตน์ จำกัด (บริษัทในเครือของบริษัท อคาเนย์ประกันภัย จำกัด) ซึ่งชาวบ้านได้นำดอกไม้ธูปเทียนไปขอร้องที่อยู่กับ ดร.ศักดิ์ บุญยรัตน์ ให้พวกรุ่นได้อยู่ในพื้นที่ดิน ต่อไป และมีการตกลงทำหนังสือเช่าที่ดินใหม่ในอัตราค่าเช่าที่ดินหลังละ 100 บาท/ปี ซึ่งเป็นราคาที่ถูกลงกว่าเดิมมาก หลังจากเหตุการณ์ไฟไหม้ก็ได้มีหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาให้ความช่วยเหลือในด้านวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ในการสร้างบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเคหะแห่งชาติได้เข้ามามีส่วนร่วมในการวางผังและรั้ววัดที่ดินใหม่โดยมีขนาดพื้นที่เช่าเท่า ๆ กันคือ ประมาณ หลังคาเรือนละ 10 ตารางวาซึ่งถือได้ว่าเป็นการจัดการด้านผังชุมชนครั้งแรก เหตุการณ์ไฟไหม้ดังกล่าวทำให้ชาวชุมชนวัดช่องลมมีการรวมตัวกันเพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนมากยิ่งขึ้น โดยมีคณะกรรมการในขณะนั้นเป็นผู้ทำการติดต่อขอความช่วยเหลือ หน่วยงานต่าง ๆ ให้กับสมาชิกหรือลูกบ้านของตน(จากเอกสารประวัติชุมชนวัดช่องลม และการสัมภาษณ์คณะกรรมการชุมชน)

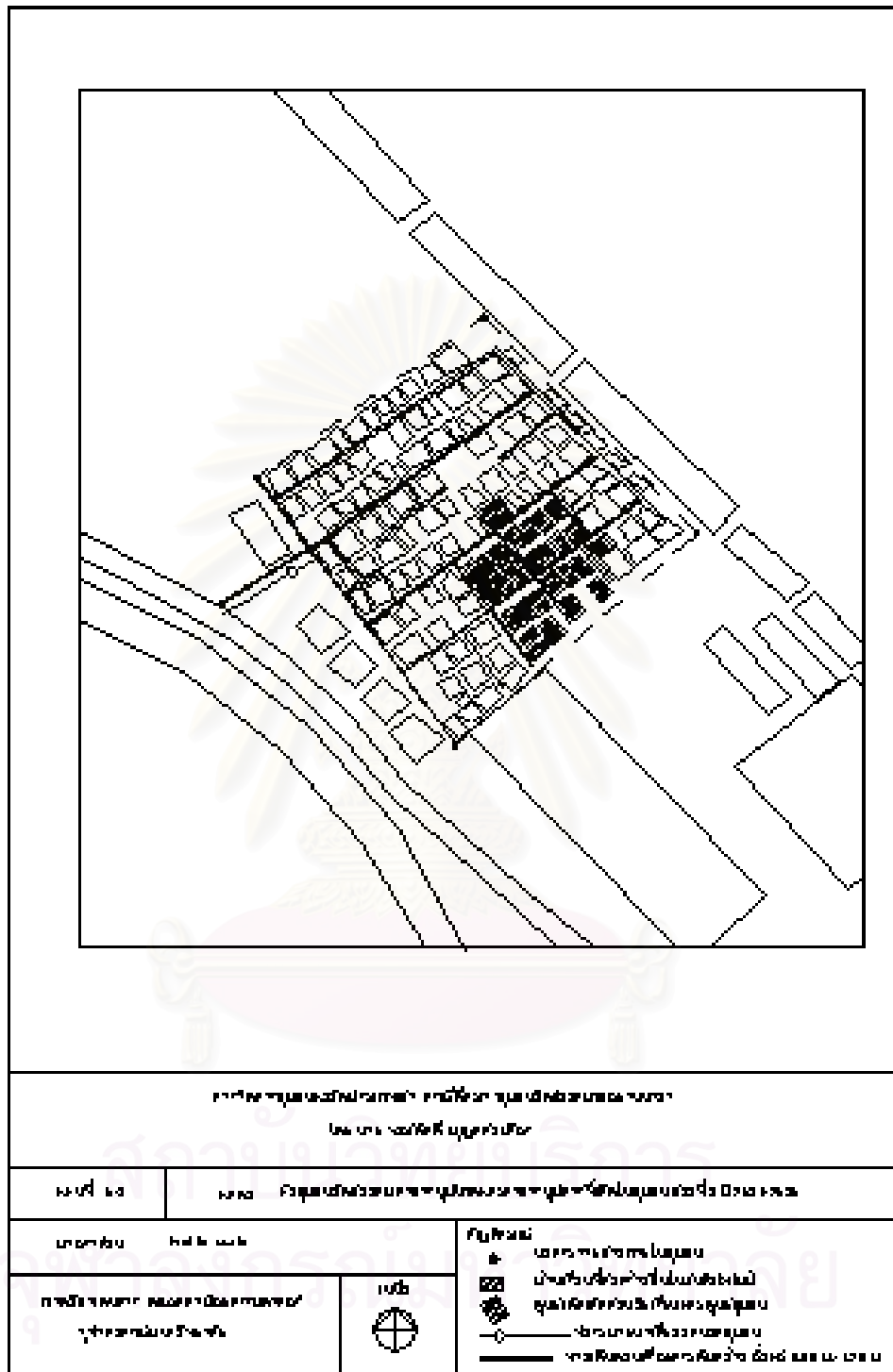
หลังจากนั้นไม่นานคือ ในปี พ.ศ.2531 ดร.โรเจอร์ ซีคัล อดีตผู้อำนวยการอนามัยโลก และ อรทัย อาจอ่ำ ได้จัดทำโครงการวิจัยและพัฒนาขึ้น โดยได้รับการสนับสนุนเงินทุนจากธนาคาร CITI BANK วัตถุประสงค์ของโครงการ เพื่อกระตุ้นให้ชุมชนตระหนัก ถึงศักยภาพของตนเอง ในการแก้ไขปัญหาโดยการรวมกลุ่มกันมีการพัฒนากำลังคน และการจัดการในด้านต่าง ๆ ของชุมชนทำให้ สามารถมีชีวิตที่ดีขึ้นในระดับหนึ่ง โดยได้คัดเลือกชุมชนวัดช่องลมเป็นชุมชนเป้าหมายเพื่อดำเนินการตามโครงการ ลักษณะการดำเนินการคือ เป็นการให้ยืมเงินทุนเพื่อทำโครงการ ภายในชุมชน อันเป็นโครงการที่จะนำไปสู่วัตถุประสงค์ของโครงการ โดยผ่อนชำระคืนเป็นงวด ๆ และปราศจากดอกเบี้ย ซึ่งชาวชุมชนได้จัดทำโครงการเพื่อพัฒนาชุมชน จำนวน 9 โครงการ (เริ่มปี 2531-2533) เป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น 1,345,900 บาท (ข้อมูลจากโครงการวิจัยของดร.โรเจอร์ ซีคัล และ อรทัย อาจอ่ำ) และจากการที่ชาวชุมชนได้มีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง

เนื่อง ทำให้ชุมชนวัดช่องลมได้รับการประกาศเกียรติคุณยกย่องเป็น “ชุมชนดีเด่น” ของ กรุงเทพมหานครในปี พ.ศ.2533



ภาพที่ 5-5 แสดงภาพถ่ายทางอากาศบริเวณชุมชนวัดช่องลม ปี2534

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



แผนที่ 5-3 แสดงการใช้ที่ดินในชุมชนวัดช่องลม ช่วงที่ 3 ปี 2531-2535

5.3.1 กระบวนการจัดการชุมชนช่วงที่ 3 ปี 2531-2535

5.3.1.1 การจัดการด้านที่ดิน

หลังจากที่มีไฟฟ้าใหม่ครั้งใหญ่ภายในชุมชนวัดช่องลมทำให้เจ้าของที่ดินตัวจริงคือ ดร.ศักดา บุญยรักษ์ ทราบว่ามีชุมชนอยู่ในพื้นที่ของตนซึ่งทางชุมชนก็ได้ส่งตัวแทนคือคณะกรรมการชุมชนเข้าไปเจรจาและขอเช่าที่ดินเพื่อการอยู่อาศัยต่อ โดยจ่ายค่าเช่าเป็นรายปี ปีละ 100 บาท ทำให้มีค่าเช่าที่ดินที่ถูกกว่าแต่ก่อนมาก (จากการสัมภาษณ์คณะกรรมการชุมชนและการสัมภาษณ์ตัวแทนเจ้าของที่ดิน) ทั้งนี้โดยได้รับความช่วยเหลือจากการเคหะแห่งชาติ เข้ามามีส่วนในการรังวัดที่ดินใหม่ โดยแบ่งเป็นพื้นที่เท่า ๆ กัน คือ หลังคาเรือนละ 10 ตารางวา และแบ่งเป็น 4 ซอย มีพื้นที่ส่วนกลางในบริเวณทางเชื่อม กลางซอยที่ 3 และ 4 ซึ่งใช้เป็นที่ตั้งหอ เพื่อติดตั้งเครื่องขยายเสียง รวมทั้งมีทางเดินหลักเชื่อม 4 ซอย ทั้งด้านหน้าและด้านหลังชุมชน ทำให้สภาพของผังชุมชนมีระเบียบเรียบร้อยขึ้นมากกว่าแต่ก่อน และมีจำนวนหลังคาเรือนเพิ่มขึ้นจนเต็มพื้นที่ในชุมชน(ดูแผนที่ 5-3 ประกอบ)

5.3.1.2 การจัดการด้านสาธารณูปโภค/สาธารณูปการ

-การสัญจรภายในชุมชน

ชาวชุมชนเริ่มตระหนักถึงความสำคัญของการติดต่อประสานงานกันมากขึ้น และโดยการนำของคณะกรรมการชุมชน จึงเริ่มที่จะพัฒนาทางเดินเท้าของเดิมที่เริ่มชำรุดเสียหาย โดยคิดที่จะสร้างทางเดินคอนกรีตยกระดับภายในชุมชนขึ้นดังนี้

-วันที่ 10 กันยายน 2531 ทางเท้าคอนกรีตยกระดับภายในชุมชนได้เกิดขึ้นเป็นสายแรก ในบริเวณซอย 1 โดยชาวบ้านได้กู้ยืมเงินจากธนาคาร CITI BANK โดยไม่มีดอกเบี้ย และชาวบ้านร่วมแรงร่วมใจกันในการก่อสร้างทางเดินคอนกรีตยกระดับสายนี้ตามโครงการของ ดร.โรเจอร์ ซีกัล และ อรทัย อัจฉา

-วันที่ 7 มกราคม 2532 ก่อสร้างทางเท้าคอนกรีตเป็นสายที่สอง “ ในบริเวณซอย 2 ” โดยงบประมาณของ สส. พรรคประชาธิปัตย์และชาวชุมชนร่วมแรงร่วมใจกันในการก่อสร้าง

-วันที่ 10 มีนาคม 2532 ก่อสร้างสะพานทางเดินทางเท้าคอนกรีตยกระดับในบริเวณซอย 3 และซอย 4 ด้วยงบประมาณที่กู้ยืมมาจากธนาคาร CITI BANK ตามโครงการของ ดร.โรเจอร์ ซีกัล และ อรทัย อัจฉา ส่วนหนึ่งและจากชาวบ้านร่วมกันอีกส่วนหนึ่งโดยชาวชุมชนร่วมแรงร่วมใจกันในการก่อสร้าง (รวบรวมข้อมูลจากเอกสารประวัติชุมชนวัดช่องลม เอกสารงานวิจัย ดร.โรเจอร์ ซีกัล และ อรทัย อัจฉา เอกสารงานวิจัยกรณีชุมชนวัดช่องลม โดยสำนักงานเขตยานนาวา และการสัมภาษณ์คณะกรรมการชุมชน)

ปัจจุบันการสัญจรภายในชุมชนวัดช่องลมนั้น สะดวกมากยิ่งขึ้น โดยมีทางเข้าออกชุมชนทั้งด้านหน้าและด้านหลัง มีทางเดินเป็นคอนกรีตเสริมเหล็กครบทั้ง 4 ซอยรวมทั้งมีทางเดินเชื่อมตลอดทั้ง 4 ซอยทั้งบริเวณด้านหน้าและด้านหลังของชุมชน

-ไฟฟ้าและประปา

ยังมีชาวชุมชนบางส่วนที่มีปัญหาในเรื่องการขอติดตั้งมิเตอร์ไฟฟ้าและมิเตอร์น้ำประปา เนื่องจากขาดเงินในเรื่องของเงินค่าดำเนินการตามระเบียบ ซึ่งคณะกรรมการชุมชนร่วมกับโครงการของดร.โรเจอร์ ซีกัล และ อรทัย อัจฉา ร่วมกับ CITI BANK ให้กู้ยืมเงินในการดำเนินการ โดยยื่นขอติดตั้งในคราวเดียวกัน และมีผู้ประสานงานเป็นผู้ดำเนินการให้ ทำให้ได้รับความสะดวกรวดเร็วในการติดต่อ(ข้อมูลจากเอกสารงานวิจัย ของ ดร.โรเจอร์ ซีกัล และ อรทัย อัจฉา และการสัมภาษณ์คณะกรรมการชุมชน)

-โทรศัพท์

ในอดีตชาวชุมชนวัดช่องลมไม่มีโทรศัพท์บ้านใช้ มีเพียงโทรศัพท์สาธารณะหน้าชุมชน

แต่ในปัจจุบันในชุมชนวัดช่องลมมีโทรศัพท์บ้านใช้ โดยเกิดขึ้นในช่วงนี้ เนื่องจากเป็นที่ที่มีสายเมนทั้งขององค์การโทรศัพท์ และบริษัท เทเลคอมเอเชีย โดยชาวบ้านแต่ละครอบครัวต้องการติดตั้งก็สามารถยื่นเรื่องขอได้โดยสะดวก ประกอบกับมีประธานชุมชนที่ทำงานเป็นพนักงานขององค์การโทรศัพท์จึงสะดวกในการติดต่อประสานงาน (จากการสัมภาษณ์คณะกรรมการชุมชน)

-น้ำเสียในชุมชน

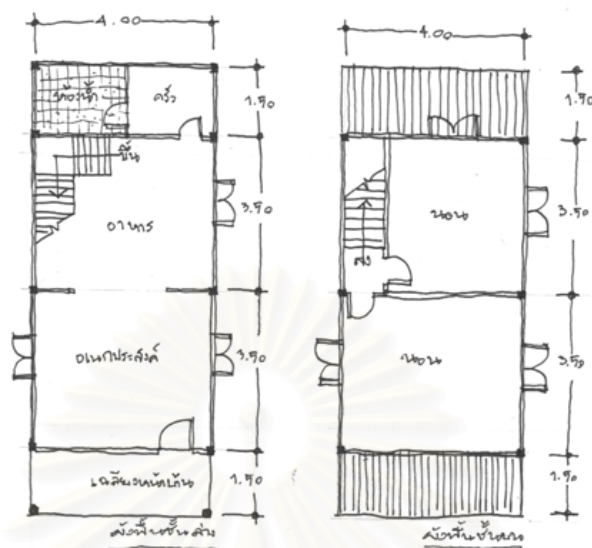
การจัดการเรื่องน้ำเสียในชุมชนเกิดขึ้นในช่วงนี้ โดยก่อนหน้านี้นี้ตั้งแต่เริ่มมีชุมชน เรื่องน้ำเสียยังไม่ได้มีการดูแลปล่อยให้ น้ำขังอยู่ใต้ชุมชน ซึ่งสิ่งผลเสียต่อชาวชุมชนเป็นอย่างมากจนกระทั่งปี 2533 ทางเขตยานนาวา ให้งบประมาณในการทำทางระบายน้ำเสียออกจากชุมชน โดยแจ้งมายังชุมชนว่า มีงบประมาณจากฝ่ายพัฒนาชุมชนให้แก่ชุมชนวัดช่องลม ซึ่งทางชาวชุมชนต้องทำเรื่องเสนอเข้าไปให้แก่ทางสำนักงานเขต โดยใช้เป็นท่อระบบเปิด ซึ่งสามารถก่อสร้างได้ง่าย ชาวชุมชนสามารถทำได้เอง แต่ก็ยังมีบางส่วนที่ยังไม่สามารถระบายออกได้หมด (จากการสัมภาษณ์คณะกรรมการชุมชน และข้อมูลจากงานวิจัย กรณีชุมชนวัดช่องลม โดยสำนักงานเขตยานนาวา)

-ขยะมูลฝอยในชุมชน

หลังจากที่ชาวชุมชนพิจารณาร่วมกันแล้วว่าการกำจัดขยะมูลฝอยที่สะสมมากกว่า 10 ปี นั้น เป็นสิ่งจำเป็น จึงได้ติดต่อกับทางสำนักงานเขตยานนาวา ให้เป็นผู้ประสานงานติดต่อกับเรือนจำต่างๆ เพื่อว่าจำนำโทษมาดำเนินการกำจัดและกวาดล้างขยะโดย ประมาณปลายปี 2531 ชาวชุมชนได้กู้ยืมเงินมาจากธนาคาร CITI BANK ประมาณ 20,000 บาท เพื่อจำนำโทษเรือนจำสมุทรปราการประมาณ 60-70 คน มาทำการเก็บขยะตกค้างที่อยู่ใต้ถนนบ้านเรือน ในชุมชน หลังจากนั้นชาวชุมชนก็ทำการดูแลรักษาความสะอาดภายในชุมชน ต้องการเก็บขยะที่รองรับในทุกซอย โดยประสานงานไปกับทางสำนักงานเขตยานนาวา ให้นำถังขยะมาตั้งภายในชุมชน และให้ชาวบ้านในชุมชนเป็นผู้เก็บรวบรวมและชักลากออกไปหน้าชุมชนในตอนกลางคืน เพื่อให้ทางสำนักงานเขตมารับต่อไปกำจัดต่อไป ทั้งนี้ค่าใช้จ่ายให้แก่ทางสำนักงานเขตจะเก็บจากชาวชุมชนครอบครัวละ 20 บาทต่อเดือน (ข้อมูลจากเอกสารงานวิจัย ของ ดร.โรเจอร์ ซีคัล และ อรทัย อัจฉา และการสัมภาษณ์คณะกรรมการชุมชน)

5.3.1.3 การจัดการด้านที่อยู่อาศัย

การจัดการด้านที่อยู่อาศัยครั้งสำคัญเกิดขึ้นจากเหตุการณ์ไฟไหม้ครั้งใหญ่ ในปลายปี 2530 ทำให้การเคหะแห่งชาติ เข้ามาช่วยเหลือชาวบ้านด้วยการออกแบบบ้านพักอาศัย โดยให้ชาวชุมชนสร้างบ้านตามแบบของการเคหะแห่งชาติในบริเวณซอยที่ 3 และ 4 (ดูภาพที่ 5-6 ประกอบ) ทำให้สภาพบ้านเรือนที่อยู่อาศัยในบริเวณนี้มีสภาพที่ดีขึ้น ประกอบกับในปี 2531-2533 เป็นช่วงที่ชาวบ้านประมาณ 47 ครอบครัวได้ทำการกู้ยืมเงินจากธนาคาร CITI BANK ตามโครงการช่วยเหลือเพื่อมาปรับปรุงบ้านเรือน โดยรวมตัวกันเพื่อร่วมกันจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ต่างๆที่จำเป็นในการสร้างและปรับปรุงซ่อมแซมบ้านทำให้สามารถซื้อได้ในราคาที่ถูกลงกว่าท้องตลาดและร่วมแรงร่วมใจกันก่อสร้างและซ่อมแซม ทำให้สภาพที่อยู่อาศัยในชุมชนวัดช่องลมมีสภาพที่ดีขึ้นมาก (ข้อมูลจากเอกสารงานวิจัย ของ ดร.โรเจอร์ ซีคัล และ อรทัย อัจฉา และการสัมภาษณ์คณะกรรมการชุมชน)



ภาพที่ 5-6 แสดงผังพื้นบ้านเรือนที่ออกแบบโดยการเคหะแห่งชาติ

5.3.1.4 การจัดการด้านสังคม

การจัดการด้านสังคม ที่สำคัญที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ คือเรื่อง การศึกษาเด็กก่อนวัยเรียน เนื่องจากพ่อแม่ ต้องทำงานหาเลี้ยงชีพ จึงไม่มีเวลาดูแลเด็กเล็ก ถ้าปล่อยไว้อาจเป็นปัญหาต่อสังคมได้ หลายหน่วยงานจึงให้ความสำคัญกับเรื่องนี้และให้การสนับสนุน ดังรายละเอียดดังต่อไปนี้

ปี 2532 ทางชุมชนวัดช่องลม บาทหลวงโจเซฟเฮซไมเออร์ ร่วมกับองค์การนานาชาติ เพื่อการพัฒนาที่อยู่อาศัย และพรรคประชากรไทยได้รวบรวมเงินทุนได้ประมาณ 500,000 บาท เพื่อก่อสร้างศูนย์เด็กเล็กก่อนวัยเรียนขึ้นบนเนื้อที่ 18 ตารางวา แล้วเสร็จ เมื่อปี พ.ศ.2533 โดยในระยะแรกมีสมาคม YMCA เข้ามามีส่วนช่วยเหลือในเรื่องการสอนเด็กประมาณ 3 ปี หลังจากนั้นจึงเป็นหน้าที่ของอาสาสมัครภายในชุมชนดำเนินการต่อไป

ในปัจจุบันศูนย์เด็กเล็กก่อนวัยเรียน ซึ่งมีชื่อว่า "ศูนย์เด็กปฐมวัย บุญยรักษ์" มีผู้อำนวยการศูนย์ซึ่งคัดเลือกมาจากคณะกรรมการชุมชน และจัดตั้งกรรมการดูแลศูนย์ฯ โดยเฉพาะมีอาสาสมัครสอน 4 คน ซึ่งได้รับงบประมาณจากทางสำนักงานเขตยานนาวาดำเนินการสอนเด็กเล็ก ตั้งแต่อายุ 2 ½ ขวบ เก็บค่าอาหารต่อเดือนคนละ 250 บาท ปัจจุบันมีจำนวนนักเรียนชาย-หญิงรวมกันประมาณ 68 คน นอกจากนี้อาคารหลังนี้ก็ยังใช้เป็นศูนย์ชุมชนเพื่อการจัดงานสำคัญ ตามประเพณี อีกด้วย (รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ประวัติชุมชนวัดช่องลม เอกสารงานวิจัย ของ ดร.โรเจอร์ ซีคัล และ อรทัย อาจอ่ำ เอกสารงานวิจัยกรณีชุมชนวัดช่องลม โดยสำนักงานเขตยานนาวา และการสัมภาษณ์คณะกรรมการชุมชน)

5.3.1.5 การจัดการด้านเศรษฐกิจ

การจัดการด้านเศรษฐกิจที่สำคัญที่เกิดขึ้นในช่วงนี้คือ เรื่องของกองทุนพิเศษต่างๆ ที่มีส่วนอย่างมากในการสนับสนุนและส่งเสริม ให้ชุมชนมีการพัฒนาทางด้านกายภาพที่ดียิ่งขึ้น

กองทุนพิเศษ

โดยกองทุนที่ถือได้ว่าเป็นกองทุนพิเศษคือ กองทุนจากธนาคารซีทีบีแอนด์ ซึ่ง เป็นโครงการที่ตั้งขึ้นเพื่อให้ ชาวชุมชนมีความตระหนักถึงความต้องการจำเป็นพื้นฐานในชีวิต มี ดร.โรเจอร์ ซีกัล (อดีตผู้แทนองค์การอนามัย โลก) และ อรทัย อาจอ้า เป็นผู้ดูแลโครงการ ลักษณะการดำเนินงานคือการให้ชาวชุมชนกู้ยืมเงินไปพัฒนาโครงการ ภายในชุมชนวัดช่องลม โดยผ่อนส่งคืนธนาคาร และไม่คิดดอกเบี้ยการดำเนินโครงการถือได้ว่าประสบความสำเร็จอย่างสูง โดยมี โครงการต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

โครงการพัฒนาของธนาคาร CITI BANK มีส่วนรวม 9 โครงการดังนี้.

1. โครงการสร้างทางเดินทางเท้าครั้งที่ 1 10 กย. 2531 เป็นจำนวน 30,000 บาท
2. โครงการสร้างทางเดินทางเท้าครั้งที่ 2 10 มี.ค.2532 เป็นจำนวน 20,000 บาท
3. โครงการลอกขยะในบริเวณชุมชน 18 พ.2531 เป็นจำนวน 20,000 บาท
4. โครงการช่วยเหลือน้ำประปา 27 ครอบครั้ว 2 มีค. 2532 เป็นจำนวน 97,200 บาท
5. โครงการปรับปรุงบ้าน 26 ครอบครั้ว 10 มิย.2532 เป็นจำนวน 569,500 บาท
6. โครงการปรับปรุงบ้าน 21 ครอบครั้ว 10 มิย.2533 เป็นจำนวน 264,000 บาท
7. โครงการพัฒนารายได้กลุ่มเย็บเครื่องหนัง 18 สค.2532 เป็นจำนวน 50,000 บาท
8. โครงการก่อสร้างอาคารโรงงานเย็บเครื่องหนัง 1 กค.2533 เป็นจำนวน 255,000 บาท
9. โครงการช่วยเหลือชาวบ้านที่เดือดร้อนด้านการเงิน 5 ราย เป็นจำนวน 255,000 บาท

รวม 9 โครงการ เป็นเงินทั้งสิ้น 1,345,700 บาท

(หนึ่งล้านสามแสนสี่หมื่นห้าพันเจ็ดร้อยบาทถ้วน)

ระยะเวลาโครงการตั้งแต่ปี 2531-2533 ปัจจุบันชาวชุมชนวัดช่องลมได้ทำการผ่อนส่งคืนธนาคารเป็นที่เรียบร้อยแล้ว (จากเอกสารงานวิจัย ของ ดร.โรเจอร์ ซีกัล และ อรทัย อาจอ้า)

กองทุนร่วมใจสามัคคี

กองทุนนี้จัดตั้งขึ้นโดยชาวชุมชนวัดช่องลมเองโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะให้การช่วยเหลือสมาชิกในกลุ่มเมื่อเวลาเสียชีวิต เป็นลักษณะสะสมเงินไว้ในกองทุนตามกำลังศรัทธา เมื่อสมาชิกคนใดเสียชีวิต ทางคณะกรรมการกองทุนก็จะนำเงินส่วนหนึ่งไปมอบให้กับครอบครัวผู้ที่เสียชีวิตเพื่อใช้จ่ายในงานพิธีศพ หรือใช้จ่ายในชีวิตประจำวันต่อไป

สำหรับกองทุนนี้ในปัจจุบันไม่ได้จัดตั้งเป็นทางการ มีแต่เพียงการเรียเงินเพื่อช่วยเหลือครอบครัวที่มีผู้เสียชีวิตเท่านั้น (จากการสัมภาษณ์คณะกรรมการชุมชนและชาวชุมชนวัดช่องลม)

การส่งเสริมอาชีพ

แต่เดิมในชุมชนวัดช่องลมมีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพขึ้น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มเย็บเครื่องหนัง และ กลุ่มเย็บเสื้อผ้า ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากเอกชนผู้มีโรงงาน แต่ในปัจจุบันยกเลิกไป เนื่องจากไม่มีการรวมกลุ่มกันอย่างจริงจัง ประกอบกับไม่มีพื้นที่รองรับกิจกรรมดังกล่าวที่เหมาะสม(จากการสัมภาษณ์คณะกรรมการชุมชนและชาวชุมชนวัดช่องลม)

5.3.2 บทวิเคราะห์กระบวนการจัดการช่วงที่ 3 ปี 2531 – 2535

เหตุการณ์ไฟไหม้ชุมชนวัดช่องลมในปลายปี 2530 ถือได้ว่าเป็นเหตุการณ์ไฟไหม้ครั้งใหญ่ที่สุดในชุมชนวัดช่องลม ซึ่งส่งผลให้บ้านเรือนส่วนหนึ่งในชุมชนถูกไฟไหม้เสียหาย ชาวชุมชนไม่มีที่อยู่อาศัยและได้รับความเดือนร้อนเป็นอย่างมาก ซึ่งส่วนใหญ่อยู่บริเวณซอย 3 และซอย 4

เหตุการณ์ครั้งนี้ส่งผลต่อความคิดของชาวชุมชนส่วนใหญ่ ทำให้มีใจรักชุมชนมากยิ่งขึ้น และเริ่มเห็นคุณค่าของการพัฒนาชุมชนให้มีสภาพที่ดีขึ้นในเรื่องต่างๆ เช่น ทางเดินเท้าที่เดิมคับแคบ เป็นอุปสรรคต่อการป้องกันอัคคีภัย สภาพบ้านเรือนที่มีหลังคาติดกันเกินไป ไม่มีการจัดระเบียบ รวมถึงสภาพความแออัดของชุมชน ซึ่งชาวชุมชนที่บ้านเรือนถูกไฟไหม้ต้องไปอาศัยหลับนอนกันอยู่บริเวณใต้ทางด่วน ทำให้ชาวชุมชนเริ่มมีความเห็นอกเห็นใจกันมากยิ่งขึ้น และเริ่มมีแนวคิดว่าจะควรจะรวมกลุ่มกันในการพัฒนาด้านต่างๆในชุมชนให้มากยิ่งขึ้น และมีการกำหนดเป้าหมายหรือวางแนวทางของการจัดการ เพื่อที่จะให้ชุมชนมีความมั่นคงในที่อยู่อาศัย และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

จึงมอบหมายให้คณะกรรมการชุมชน โดยมี นายสัมฤทธิ์ ทองพัค ซึ่งเป็นประธานชุมชน เป็นตัวแทนชุมชนไปในการเจรจาต่อรองกับเจ้าของที่ดินที่แท้จริงคือ ดร.ศักดา บุญยรักษ์ (เจ้าของบริษัทภาคเนย์ประกันภัย จำกัด) ในการขอใช้พื้นที่เดิมในการอยู่อาศัย เป็นผลทำให้ชาวชุมชนได้รับการอนุเคราะห์จากเจ้าของที่ดินที่แท้จริง และทำสัญญาเช่าใหม่โดยเก็บค่าเช่าที่ถูกลง เพียงปีละ 100 บาทต่อหลังคาเรือน สิ่งนี้เองถือได้ว่าเป็นการจัดการเพื่อให้มีความมั่นคงในที่อยู่อาศัยของชุมชนวัดช่องลมเป็นครั้งแรก

การมีสัญญาเช่าที่ดินที่ถูกต้องตามกฎหมายจากเจ้าของที่ดินที่แท้จริงแล้ว ทำให้หน่วยงานภายนอกหลายหน่วยงานที่ต้องการให้ความช่วยเหลือแก่ชุมชนวัดช่องลมสามารถดำเนินการได้อย่างเต็มที่ โดยในช่วงนี้เองที่การเคหะแห่งชาติเข้ามาเป็นผู้จัดการวางผังชุมชนใหม่ทั้งหมด โดยแบ่งที่ดินออกเป็นแปลงละ 10 ตารางวาเท่าๆกัน ยกเว้นบ้านที่ถูกไฟไหม้ที่ต้องสร้างขึ้นมาใหม่ตามแบบมาตรฐานของการเคหะ มีการแบ่งพื้นที่ส่วนหนึ่งเป็นที่ว่างเพื่อใช้ก่อสร้างหอกระจายข่าวในชุมชน และพื้นที่เตรียมสร้างศูนย์ชุมชน การช่วยเหลือจากการเคหะแห่งชาติในครั้งนี้ถือได้ว่าเป็นการให้ความช่วยเหลือทางด้านวิชาการในสิ่งที่ชาวชุมชนไม่มี คือเรื่องของการจัดผังชุมชนให้เหมาะสม ซึ่งเป็นสิ่งที่หน่วยงานของรัฐควรปฏิบัติให้แก่ชุมชนแออัด

ดังที่กล่าวมาข้างต้นว่า การจัดการที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ถือว่ามีมากที่สุด บัจจุบันหนึ่งที่ทำให้เกิดขึ้นได้คือ การเข้ามาของโครงการวิจัยเพื่อความจำเป็นขั้นพื้นฐานโดย ดร.โรเจอร์ ชีกัล และ อรทัย อัจฉา ร่วมกับธนาคาร CITI BANK ที่สนับสนุนเงินทุนในการพัฒนาโครงการต่างๆตามความจำเป็นขั้นพื้นฐานของชุมชน โดยกำหนดระยะเวลาผ่อนชำระคืนแบบไม่มีดอกเบี้ย ถือได้ว่าเป็นการจัดการด้านเศรษฐกิจในชุมชนวัดช่องลมอีกอย่างหนึ่งที่มีหน่วยงานภายนอกร่วมกับคณะกรรมการชุมชน และชาวชุมชนเป็นผู้ดำเนินการ กำหนดโครงการเพื่อตอบสนองต่อการแก้ปัญหา

ในเรื่องต่าง ตามความเร่งด่วนเมื่อมีปัจจัยสนับสนุนคือ งบประมาณ (Money) อันเป็นหนึ่งในองค์ประกอบด้านการจัดการทั่วไปแล้ว การจัดการด้านต่างๆก็สามารถดำเนินการได้ต่อเนื่อง เช่น เรื่องการทำทางเดินเท้าคอนกรีตในชุมชน การขอติดตั้งมิเตอร์ไฟฟ้า และประปา จนครบทุกหลังคาเรือน การกำจัดขยะมูลฝอย การปรับปรุงสภาพที่อยู่อาศัยที่ทรุดโทรม ฯลฯ ซึ่งโครงการต่างๆเหล่านี้ต้องมีคณะกรรมการชุมชนเป็นผู้ประสานงานร่วมกับทางโครงการวิจัย พร้อมทั้งความร่วมมือจากชาวชุมชน

สำหรับการช่วยเหลือแบบให้เปล่าในช่วงนี้ยังคงมีอยู่ ที่สำคัญคือเรื่องการศึกษา โดยทางบาทหลวงโจเซฟ เอช ไมเออร์ ร่วมกับองค์การนานาชาติเพื่อการพัฒนาที่อยู่อาศัยร่วมกับพรรคประชากรไทยที่ใช้งบประมาณในการสร้างศูนย์เด็กเล็กก่อนวัยเรียน รวมทั้งสมาคม YMCA ให้การช่วยเหลือทางการเงินในช่วงแรก

หน่วยงานของรัฐที่ดูแลพื้นที่บริเวณนี้ คือ สำนักงานเขตยานนาวา ในช่วงนี้ก็มีบทบาทสำคัญในการให้ความช่วยเหลือแก่ชุมชนวัดช่องลมในด้านการกำจัดขยะมูลฝอย และการระบายน้ำเสียออกจากชุมชน ซึ่งเป็นปัญหาที่ค้างค้ำมานานนับตั้งแต่ปี 2521 โดยสาเหตุหรือปัจจัยที่ทำให้เกิดการจัดการด้านนี้ขึ้นได้เพราะมีปัจจัยหลายประการ เช่น การตระหนักถึงความต้องการของชาวชุมชนเอง ร่วมกับการประสานงานกับหน่วยงานของรัฐจึงทำให้เกิดขึ้นได้

แนวทางของการจัดการในช่วงนี้ถือได้ว่ามีความสมบูรณ์มากที่สุด ด้วยเหตุที่ว่า

1. มีเป้าหมายของการจัดการที่ชัดเจนคือ ความต้องการแก้ปัญหาของชุมชนในเรื่องความมั่นคงในที่อยู่อาศัย และต้องการให้ชุมชนที่เข้มแข็งสามารถพึ่งพาตนเองได้ ตลอดจนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

2. เมื่อมีเป้าหมายแล้วก็มีดำเนินการ ในลักษณะที่เป็นกระบวนการ เป็นขั้นตอน โดยผ่านทางคณะกรรมการชุมชนและชาวชุมชน ร่วมกันกำหนดทิศทางที่ชัดเจนในการจัดการ

3. ส่วนทางด้านเทคนิคและวิธีการ ก็ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆหลายหน่วยงาน ทั้งการเคหะแห่งชาติ องค์การนานาชาติเพื่อการพัฒนาที่อยู่อาศัย สำนักงานเขตยานนาวา รวมทั้งโครงการวิจัยโดย ดร. โรเจอร์ ซีกัล และ อรทัย อาจอ่ำ

4. มีการผสมผสานทรัพยากรทางการจัดการอย่างครบถ้วน และมีประสิทธิภาพ โดยประกอบด้วย คน(Man) คือชาวชุมชนและคณะกรรมการชุมชน เงิน(Money) คือเงินทุนจากโครงการวิจัยฯ องค์การเอกชนอื่น และพรรคการเมือง วัสดุ(Material) คือ ที่สำคัญคือการจัดสัญญาเช่าและกรรมสิทธิ์ที่ถูกต้องในการอยู่อาศัย สุดท้าย คือ วิธีการ(Method) ซึ่งได้รับจากหน่วยงานภายนอกต่างๆที่เกี่ยวข้อง

ผลของการจัดการในช่วงนี้โดยรวมแล้ว สภาพชุมชนมีสภาพทางกายภาพ สภาพแวดล้อมชุมชน สภาพทางสังคม และเศรษฐกิจที่ดีขึ้นมาก เห็นได้จากการที่ชุมชนวัดช่องลม ได้รับการคัด

เลือกจากกรุงเทพมหานครให้เป็นชุมชนแออัดดีเด่นในปี พ.ศ. 2533 และสามารถรักษาความเป็นชุมชนดีเด่นได้ต่อเนื่อง โดยบทบาทหลัก หรือแนวทางการจัดการที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ ส่วนใหญ่มาจากคณะกรรมการชุมชนที่มีส่วนร่วมประสานงานกับหน่วยงานทั้งจากภายในและภายนอก ไม่ว่าจะเป็นของรัฐหรือเอกชน ที่มีบทบาทในการสนับสนุนและส่งเสริมในส่วนที่ชาวชุมชนขาด ทำให้การดำเนินการใดๆในการจัดการด้านต่างๆในชุมชนประสบผลสำเร็จ และทำให้สภาพการอยู่อาศัยของชุมชนมีสภาพที่ดีมีคุณภาพมากขึ้น

5.3.3 ปัญหาและข้อจำกัดทางการจัดการช่วงที่ 3 ปี 2531 –2535

ปัญหาโดยทั่วไปทางกายภาพ และสภาพแวดล้อมชุมชนได้ถูกแก้ไขไปแล้ว มีบางส่วน เช่น เรื่องการระบายน้ำเสียที่บางครั้ง การระบายไม่ทัน ทำให้มีการคั่งอยู่บ้าง แต่ปัญหาและข้อจำกัดสำคัญที่พบในชุมชนวัดช่องลมในช่วงนี้คือ ปัญหาเรื่องความไม่เท่าเทียมกันในการพัฒนา โดยจะเห็นว่าพื้นที่ที่ได้รับการพัฒนาและดูแลโดยส่วนใหญ่จะอยู่บริเวณซอย 3 และซอย 4 ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ถูกไฟไหม้ และเป็นพื้นที่ที่อยู่ใกล้บ้านผู้นำชุมชน ส่วนพื้นที่บริเวณซอย 1 และ ซอย 2 ยังไม่ได้รับการพัฒนาอย่างเต็มที่ ซึ่งก่อให้เกิดความขัดแย้งกันภายในชุมชน ชาวชุมชนบางส่วนที่อาศัยอยู่ในบริเวณซอย 1 ไม่ค่อยให้ความร่วมมือกับคณะกรรมการชุมชน เนื่องจากมีความคิดว่า คณะกรรมการชุมชนมีการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน ไม่ดูแลพื้นที่ให้ทั่วถึง โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาการระบายน้ำเสียบริเวณซอย 1 ที่ไม่ได้รับการดูแลอย่างดี เพราะเป็นพื้นที่ต่ำและอยู่ห่างจากปากทางออกของท่อน้ำเสีย

ปัญหานี้ส่งผลต่อสภาพทางสังคมของชุมชนวัดช่องลมด้วย เพราะมีการแบ่งออกเป็นกลุ่มเล็กๆที่ไม่ให้ความร่วมมือกับกิจกรรม หรืองานต่างๆที่จัดขึ้นโดยผู้นำชุมชน ทำให้การจัดการบางเรื่องที่ต้องอาศัยกำลังโดยรวมของคนในชุมชนไม่ได้รับความร่วมมือ เช่น เรื่องการส่งเสริมอาชีพที่มีชาวชุมชนบางส่วนเห็นว่าเป็นการจัดตั้งขึ้นมาเฉพาะกลุ่ม ผลประโยชน์ที่ได้ก็ไม่ได้ตกแก่ชุมชนทั้งหมด จึงต้องล้มเลิกไปในที่สุด ซึ่งปัญหาเหล่านี้ถ้าได้รับการแก้ไขก็จะสามารถทำให้การจัดการปัญหาในชุมชนวัดช่องลมสามารถทำได้ดียิ่งขึ้น

ตารางที่ 5-3 แสดงกระบวนการจัดการและปัจจัยที่มีส่วนในการจัดการชุมชน ช่วงที่ 3 ปี 2530 - 2535

ปีที่เกิด	การจัดการด้าน	สิ่งที่เกิด	ผลที่ได้	ผู้มีส่วนในการจัดการ (ทรัพยากรทางการจัดการ)				
				ชาวชุมชน	กรรมการชุมชน	หน่วยงานรัฐ	องค์กรเอกชน	เจ้าของที่ดิน
ปลายปี 2530	-	ไฟไหม้ชุมชน	ความเดือดร้อนในที่อยู่อาศัย					
2531	ที่ดิน	- การเจรจาขออาศัยในที่ดินเดิมจากเจ้าของที่ดินที่แท้จริง - การเคหะแห่งชาติเข้ามาวางผังใหม่	- ได้รับสิทธิการอยู่อาศัยที่ถูกต้องตามกฎหมาย - รูปแบบผังชุมชนได้รับการพัฒนาดีขึ้นมาก	**คน	***วิธีการ **วิธีการ	***การเคหะแห่งชาติ (วิธีการ)		***เจ้าของที่ดิน (วัสดุ, วิธีการ)
2531	ที่อยู่อาศัย	การสร้างบ้านใหม่ตามแบบการเคหะฯ	- ที่อยู่อาศัยมีคุณภาพมากขึ้น	**คน	**วิธีการ	***การเคหะแห่งชาติ (วิธีการ)	**หน่วยงานเอกชนภายนอก (เงินทุน, วัสดุ)	
2531	เศรษฐกิจ	โครงการวิจัยของ ดร.โรเจอร์ ซีกัล และ อ.อรทัย อาจอ่ำ ร่วมกับ Citi Bank	มีเงินทุนสนับสนุนโครงการต่างๆในชุมชน	**คน	***วิธีการ		***โครงการวิจัย(เงินทุน, วัสดุ, วิธีการ)	
2531	สาธารณูปโภค/ สาธารณูปการ	- ทางเดินคอนกรีตบริเวณซอย 1 - ลอกขยะในชุมชนทั้งหมด	- การติดต่อกันสะดวกขึ้น - สภาพแวดล้อมดีขึ้น	**คน	***วิธีการ ***วิธีการ	***สำนักงานเขตยานนาวา(วิธีการ) **เรือนจำสมุทรปราการ (คน, วัสดุ)	**โครงการวิจัยฯ (เงินทุน, วัสดุ, วิธีการ) **โครงการวิจัยฯ (เงินทุน)	
2532	สาธารณูปโภค/ สาธารณูปการ	- โครงการช่วยเหลือค่านีเตอร์น้ำประปาและมิเตอร์ไฟฟ้า - สร้างทางเดินเท้าบริเวณซอย 2	- ทุกบ้านมีน้ำประปาใช้ - การติดต่อกันสะดวกขึ้น	*คน **คน	***วิธีการ ***วิธีการ	**การประปา (วัสดุ, วิธีการ)	**โครงการวิจัยฯ (เงินทุน) **พรรคการเมือง (เงินทุน, วัสดุ)	

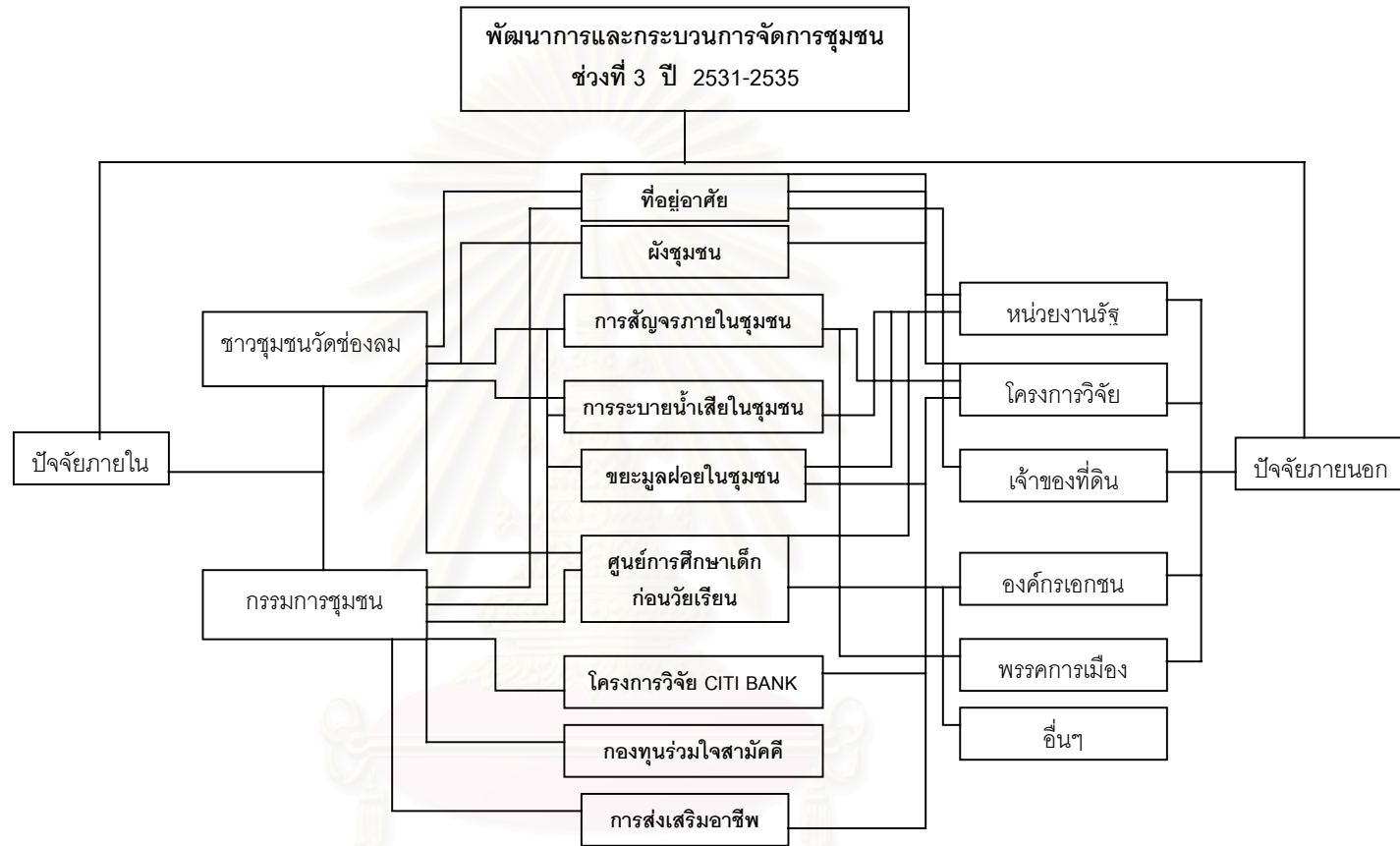
ตารางที่ 5-3 แสดงกระบวนการจัดการและปัจจัยที่มีส่วนในการจัดการชุมชน ช่วงที่ 3 ปี 2530 - 2535

ปีที่เกิด	การจัดการด้าน	สิ่งที่เกิด	ผลที่ได้	ผู้มีส่วนในการจัดการ (ทรัพยากรทางการจัดการ)				
				ชาวชุมชน	กรรมการชุมชน	หน่วยงานรัฐ	องค์กรเอกชน	เจ้าของที่ดิน
		- สร้างทางเดินเท้าบริเวณซอย 3-4 และ ซอยเชื่อมระหว่างซอย	- การติดต่อกันสะดวกขึ้น	**คน	***วิธีการ		**โครงการวิจัยฯ (เงิน ทุน, วัสดุ, วิธีการ)	
2533	สาธารณูปโภค/ สาธารณูปการ	การก่อสร้างทางระบายน้ำเสียในชุมชน	สภาพแวดล้อมดีขึ้น	*คน	***วิธีการ	**สำนักงานเขต ยานนาวา (เงินทุน, วัสดุ, วิธีการ)		
2533	ที่อยู่อาศัย	โครงการปรับปรุงบ้าน 47 ครอบครัว	ที่อยู่อาศัยมีสภาพดีมากขึ้น	*คน	***วิธีการ		**โครงการวิจัยฯ (เงิน ทุน, วัสดุ, วิธีการ)	
2533	เศรษฐกิจ	การส่งเสริมอาชีพโดยมีโครงการเย็บเครื่อง หนังและเย็บเสื้อผ้า	ชาวชุมชนมีอาชีพเสริมแต่ภายหลังล้มเลิก ไป	*คน	***วิธีการ		**โครงการวิจัยฯ (เงิน ทุน, วิธีการ) ** โรงงานของเอกชน (วัสดุ)	
2533	สังคม	ศูนย์เด็กเล็กก่อนวัยเรียน "ศูนย์ปฐมวัย บุญยรักษ์"	เด็กเล็กในชุมชนได้มีที่เรียนหนังสือ	*คน	***คน, วิธีการ	**สำนักงานเขต ยานนาวา (เงิน ทุน, วิธีการ)	**องค์กรนานาชาติ (เงินทุน, วัสดุ) **พรรคการเมือง (เงินทุน, วัสดุ) **YMCA (วิธีการ)	
2534-2535	สังคม	การมีส่วนร่วมในกิจกรรมในชุมชนโดยการ จัดงานตามประเพณี	ชาวชุมชนได้รู้จักกันมากขึ้น	**คน, เงินทุน	***คน, เงินทุน, วัสดุ, วิธีการ	**สำนักงานเขต ยานนาวา (วิธีการ)		*คน, เงินทุน

*** มีส่วนร่วมมากที่สุด

** มีส่วนร่วมมาก

* มีส่วนร่วมน้อย



แผนภูมิ ที่ 5-3 แสดงปัจจัยที่มีส่วนในการจัดการ ช่วงที่ 3 ปี 2531- 2535

5.4 พัฒนาการและกระบวนการจัดการ ช่วงที่ 4 ปี 2536-ปัจจุบัน

เป็นการจัดการที่เกิดขึ้นจากกรรมการชุมชนและชาวบ้านในชุมชนวัดช่อง ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในด้านต่าง ๆ ที่ยังมีความต้องการอยู่ รวมทั้งในการสานต่อสิ่งที่เกิดขึ้นในอดีต เพื่อให้ดำเนินการต่อไปอย่างต่อเนื่อง

โดยในช่วงหลังจากที่ได้รับประกาศเกียรติคุณยกย่องเป็นชุมชนดีเด่นเป็นต้นมา ชาวชุมชนและกรรมการชุมชนก็ได้ร่วมแรงร่วมใจกันในการจัดการในด้านต่าง ๆ ของชุมชน โดยความช่วยเหลือจากหลายหน่วยงานไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคเอกชน เจ้าของที่ดินและหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ทำให้ชุมชนวัดช่องลม ซึ่งเป็นชุมชนแออัดที่มีการจัดการในด้านต่าง ๆ ที่ดี รวมทั้งได้รับรางวัลต่าง ๆ มากมาย ดังนี้

2534 ชุมชนดีเด่นด้านการพัฒนาจากสภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย

2535 ชุมชนดีเด่นด้านการพัฒนาที่อยู่อาศัย จากสภาสตรีแห่งชาติ

2536 ได้รับเกียรติคุณ ชุมชนแข็งขันและสามัคคี จากการเคหะแห่งชาติ

รางวัลดีเด่น ด้านรักษาความสะอาดจากสำนักงานเขตยานนาวา

2537 รางวัลดีเด่น ในฐานะต่อเนื่องครบวงจร จากผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร

2539 ได้รับโล่เกียรติคุณ ในฐานะผู้ต้านภัยยาเสพติด จากพลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ นายกรัฐมนตรี

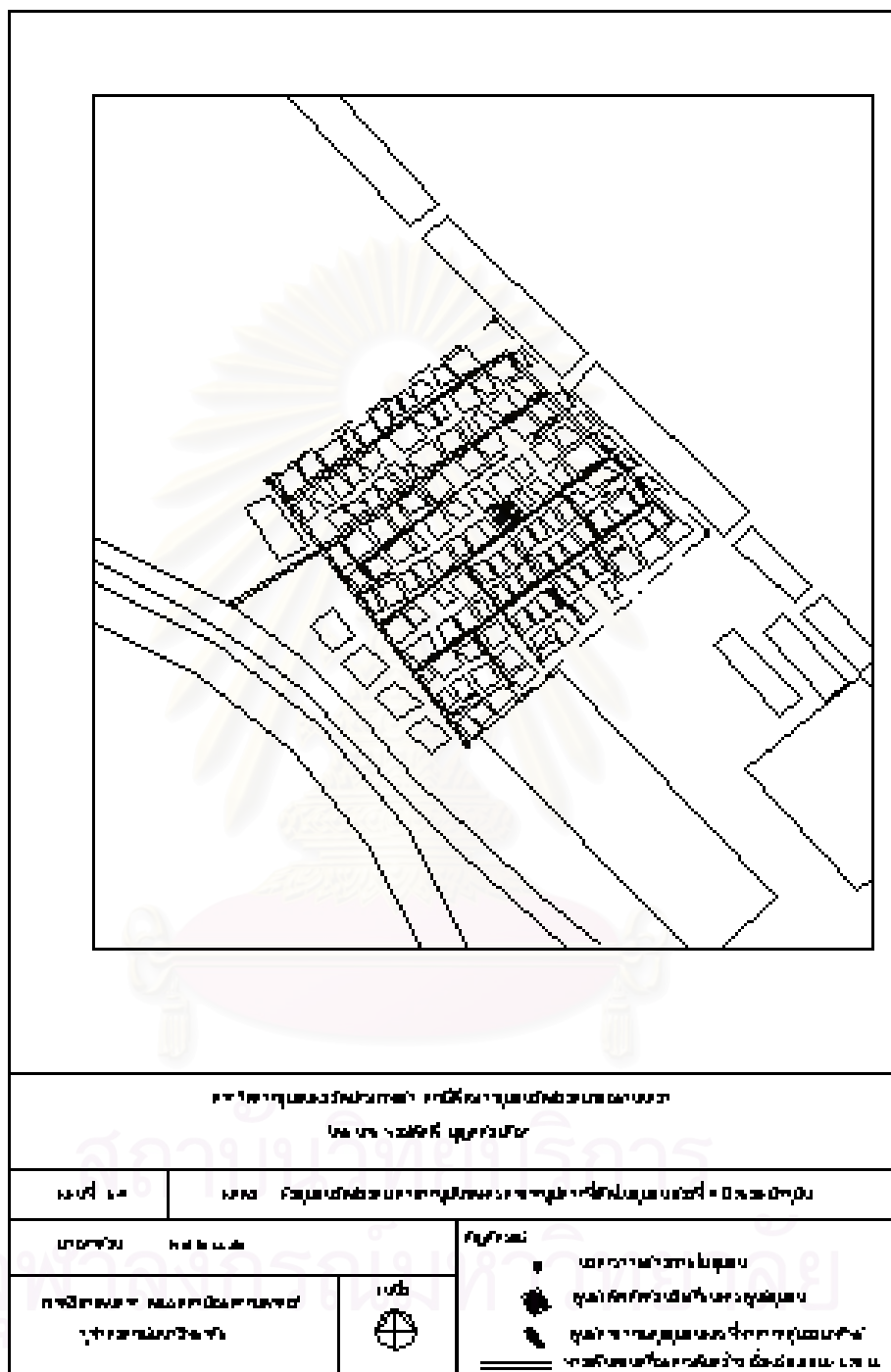
2540 ได้รับโล่เกียรติคุณ ในฐานะชุมชนสะอาด ในการประกวดชุมชนสะอาด สำนักงานเขตยานนาวา ชนะเลิศรางวัลที่ 1

2541 ได้รับโล่เกียรติคุณเชิดชูในฐานะผู้บำเพ็ญประโยชน์ต่อสาธารณะชนดีเด่น ด้านการรณรงค์ต่อต้านยาเสพติด จาก ดร.พิจิตต รัตตกุล ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร



ภาพที่ 5-6 แสดงภาพถ่ายทางอากาศบริเวณชุมชนวัดช่องลม ปี 2539

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



5.4.1 การจัดการดูแลทรัพย์สินของ บริษัท บุนนัยรัถ จำกัด

5.4.1.1 การจัดการด้านที่ดิน

ในส่วนของการจัดการด้านที่ดินในช่วงสุดท้ายนี้จะเป็นหน้าที่โดยตรงของบริษัท บุนนัยรัถ จำกัด ซึ่งมีหน้าที่ในการดูแลและจัดเก็บค่าเช่าจากชาวชุมชนวัดช่องลม และได้มีการเพิ่มค่าเช่ารายปีจากเดิม 100 บาท/หลัง/ปี เป็น 10 บาท/ตารางวา/ปี และในปัจจุบันเก็บในอัตรา 25 บาท/ตารางวา/ปี โดยคณะกรรมการชุมชนจะเป็นผู้รวบรวมนำส่งให้ (จากการสัมภาษณ์ชาวชุมชนวัดช่องลม และ ตัวแทนเจ้าของที่ดิน)

5.4.1.2 การจัดการด้านสาธารณสุข/สาธารณสุขการ

การจัดการด้านสาธารณสุข/สาธารณสุขการ เช่น ทางสัญจรภายในชุมชน ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ ฯลฯ ก็ดำเนินการบำรุงรักษาโดย ชาวชุมชนร่วมกับคณะกรรมการชุมชน

รวมถึงการดูแลสุขภาพแวดล้อมชุมชนในปัจจุบัน ถือได้ว่าเป็นหน้าที่โดยตรงของชาวชุมชนวัดช่องลม ซึ่งในปัจจุบันชาวชุมชนวัดช่องลมต่างให้ความสำคัญกับเรื่องนี้ โดยมีส่วนตักเตือนเพื่อนบ้านในกรณีที่ไม่ช่วยกันรักษาความสะอาด หรือทิ้งขยะมูลฝอยลงใต้บ้านเรือน รวมทั้งคณะกรรมการชุมชนก็ช่วยในการออกกฎระเบียบในเรื่องการรักษาความสะอาดภายในชุมชน การดูแลรักษาความสะอาดภายในชุมชน โดยมีถังขยะรองรับในทุกซอย โดยประสานงานไปกับทางสำนักงานเขตยานนาวาให้นำถังขยะมาตั้งภายในชุมชน และให้ชาวบ้านในชุมชนเป็นผู้เก็บรวบรวมและชักลากออกไปหน้าชุมชนในตอนกลางคืน เพื่อให้ทางสำนักงานเขตมารับต่อไปกำจัดต่อไป ทั้งนี้ค่าใช้จ่ายให้แก่ทางสำนักงานเขตจะเก็บจากชาวชุมชนครอบครัวละ 20 บาทต่อเดือนอีกทั้งยังร่วมมือกับทางสำนักงานเขตยานนาวา ในการขนขยะในชุมชนออกมาให้ทางเขตรับไปกำจัดต่อไป

(จากการสัมภาษณ์คณะกรรมการชุมชน และชาวชุมชนวัดช่องลม)

5.4.1.3 การจัดการด้านที่อยู่อาศัย

การดูแลปรับปรุงด้านที่อยู่อาศัยในช่วงนี้เป็นหน้าที่โดยตรงของแต่ละครอบครัวที่จะจัดการปรับปรุงบ้านเรือนที่อยู่อาศัยด้วยตนเอง โดยระยะหลังเริ่มมีการก่อสร้างเป็นบ้านที่ทำจากวัสดุที่ถาวรขึ้นมาในบริเวณซอยที่ 1 และ 2 เนื่องจากชาวชุมชนบางตนเริ่มมีฐานะดีขึ้น

5.4.1.4 การจัดการด้านสังคม

การจัดการด้านสังคมที่เพิ่มเติมในช่วงนี้คือเรื่องสาธารณสุขสถานชุมชนเกิดขึ้นราว ๆ ปี 2538 โดยทางศูนย์สาธารณสุข 55 กรุงเทพมหานคร ได้แจ้งมาทางชุมชนให้ส่งตัวแทนไป 5 คน เพื่อรับการอบรมเป็นอาสาสมัครสาธารณสุขชุมชน โดยอบรมที่โรงพยาบาลเจริญกรุง เป็นเวลา 3 เดือน หลังจากนั้นก็จะกลับมา เพื่อทำหน้าที่เป็นอาสาสมัครสาธารณสุขชุมชน ซึ่งชาวชุมชนวัดช่องลมก็ได้ร่วมกันจัดตั้งที่ทำการ สหกรณ์ยา ที่บริเวณซอยที่ 4 โดยได้รับการสนับสนุนด้านเวชภัณฑ์และยารักษาโรคจากทางศูนย์สาธารณสุข 55 กรุงเทพมหานคร เพื่อให้บริการด้านยารักษาโรคเบื้องต้นแก่ชาวชุมชนวัดช่องลมที่ขาดสนในเรื่องค่ายารักษาโรคเบื้องต้น (จากการสัมภาษณ์คณะกรรมการชุมชน)

5.4.1.5 การจัดการด้านเศรษฐกิจ

การจัดการด้านเศรษฐกิจของชุมชนวัดช่องลม ที่สำคัญคือการจัดตั้งและการดำเนินการกลุ่มออมทรัพย์ ของชุมชนวัดช่องลม

ในปัจจุบันการดำเนินการกลุ่มออมทรัพย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์สำคัญคือ.

1. การสะสมกองทุนเพื่อให้เป็นกองทุนให้กู้ยืมสำหรับสมาชิกที่เดือดร้อนทางการเงิน
2. เพื่อส่งเสริมให้ชาวชุมชนรู้จักการออมทรัพย์ไว้ใช้ในอนาคต
3. เพื่อเป็นกองทุนที่ใช้ในการหาที่ดินเพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัยถาวร

ปัจจุบันมีสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์รวม 241 คน มีเงินสะสมและเงินหมุนเวียนในธนาคารรวมทั้งสิ้นประมาณ 1.5 ล้านบาท(จากการสัมภาษณ์คณะกรรมการชุมชน และเอกสารประวัติชุมชนวัดช่องลม)

5.4.2 บทวิเคราะห์การจัดการช่วงที่ 4 ปี 2536 – ปัจจุบัน

ในช่วงสุดท้ายของการจัดการคือตั้งแต่ปี 2536 เป็นต้นมา บทบาทหลักในการจัดการด้านต่างๆจะตกเป็นของคณะกรรมการชุมชนเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากคณะกรรมการชุมชนวัดช่องลมมีความเข้มแข็ง มีส่วนในการจัดการเรื่องต่างๆมาตั้งแต่แรก หน้าที่การดูแลความเป็นไปของการจัดการด้านต่างๆ คณะกรรมการชุมชนจึงต้องทำหน้าที่นี้ต่อเนื่อง ถือว่าเป็นการประเมินผล ของการจัดการด้านต่างๆที่ได้ทำไปแล้ว

การจัดการในชุมชนวัดช่องลมในอดีตที่ผ่านมา ไม่ว่าจะเป็นด้านกายภาพ ด้านสภาพแวดล้อมชุมชน ด้านเศรษฐกิจ และสังคม ได้ดำเนินการมาแล้วในส่วนใหญ่ มีการจัดการเพิ่มเติมบ้างในช่วงนี้ เช่น เรื่องสาธารณสุขชุมชนที่ได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐ เพราะฉะนั้นการจัดการตั้งแต่ช่วงนี้เป็นต้นไปจะเป็นไปในลักษณะของการดำเนินการเพื่อรักษาสภาพ หรือดูแลให้มีสภาพที่มีคุณภาพดีขึ้น โดยคณะกรรมการชุมชนมีหน้าที่โดยตรงและผู้ประสานงานกับหน่วยงานภายนอกให้เข้ามาช่วยเหลือในสิ่งที่ชาวชุมชนต้องการและยังขาดอยู่

5.4.3 ปัญหาและข้อจำกัดในการจัดการช่วงที่ 4 ปี 2536 – ปัจจุบัน

ปัญหาและข้อจำกัดในการจัดการช่วงที่ 4 ที่พบ (จากข้อมูลจากการสังเกตการณ์ และข้อมูลจากงานวิจัยของสำนักงานเขตยานนาวา) พบว่าส่วนใหญ่เป็นปัญหาทางด้านสังคม คือเรื่องของความแตกแยกของชาวชุมชนโดยแยกเป็น 2 ประเด็น คือ

1) ความแตกแยกที่เกิดจากการแบ่งพรรคแบ่งพวกกันในชุมชน ซึ่งจากการที่ศูนย์กลางการพัฒนาของชุมชนอยู่ในบริเวณซอย 3 และซอย 4 ชาวชุมชนบางส่วนที่อยู่ไกลจากศูนย์กลางการพัฒนา คือในบริเวณซอย 1 เริ่มไม่พอใจ และเริ่มแยกตัวออกห่าง กิจกรรมที่เกิดขึ้นจากการจัดโดยคณะกรรมการชุมชนก็จะไม่ให้ความร่วมมือ และจะไม่ให้ความช่วยเหลือ ประกอบกับการที่คณะกรรมการชุมชนชุดนี้ซึ่งมีนายสัมฤทธิ์ ทองพัดเป็นประธานชุมชนก็อยู่ในตำแหน่งนี้ยาวนานมากคือตั้งแต่ปี 2529 ทำให้มีบางส่วนคิดว่าน่าจะมีการเปลี่ยนแปลงในคณะกรรมการชุมชน เพื่อให้การพัฒนาดีขึ้น แต่จากการลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์ชาวชุมชนช่วงสุดท้าย พบว่าปัญหานี้ในชุมชนกลับเบาบางลง เนื่องจาก มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจากกรรมการชุมชนและผู้ที่มีปัญหาในชุมชนก็ได้ย้ายออกนอกชุมชนไปแล้ว

2) ความแตกแยกที่เกิดจากความแตกต่างทางแนวคิด เกิดขึ้นจากชาวชุมชนวัดช่องลมบางส่วนที่เริ่มมีการศึกษาที่ดีขึ้น เช่นเรียนจบมัธยมศึกษาปีที่ 6 หรือจบมหาวิทยาลัย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนรุ่นใหม่ ซึ่งคนเหล่านี้มักมีความคิดอ่านเป็นของตนเอง โดยไม่ค่อยยึดตามผู้นำชุมชน บางครั้งที่คณะกรรมการชุมชนจัดกิจกรรมขึ้นมา และต้องการให้ชาวชุมชนทุกคนมีส่วนร่วม กลุ่มคนเหล่านี้ถ้าเห็นว่าไม่เหมาะสมตามแนวคิดของตนเอง ก็จะไม่ให้ความร่วมมือ ผู้ที่ให้ความร่วมมือส่วนใหญ่ก็จะเป็นคนรุ่นเก่าที่ทำกิจกรรมร่วมกันมาตลอด ถ้าปัญหานี้ไม่ได้รับการแก้ไขให้ดีขึ้นในอนาคต

การจัดการเรื่องต่างๆในชุมชนในอนาคต ก็จะได้ลำบาก เพราะถ้าหากหมดคนรุ่นเก่าไปแล้ว การมีส่วนร่วมในชุมชนวัดของลมก็จะหมดไป ทำให้การจัดการเรื่องต่างๆในอนาคตไม่สามารถทำได้



สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

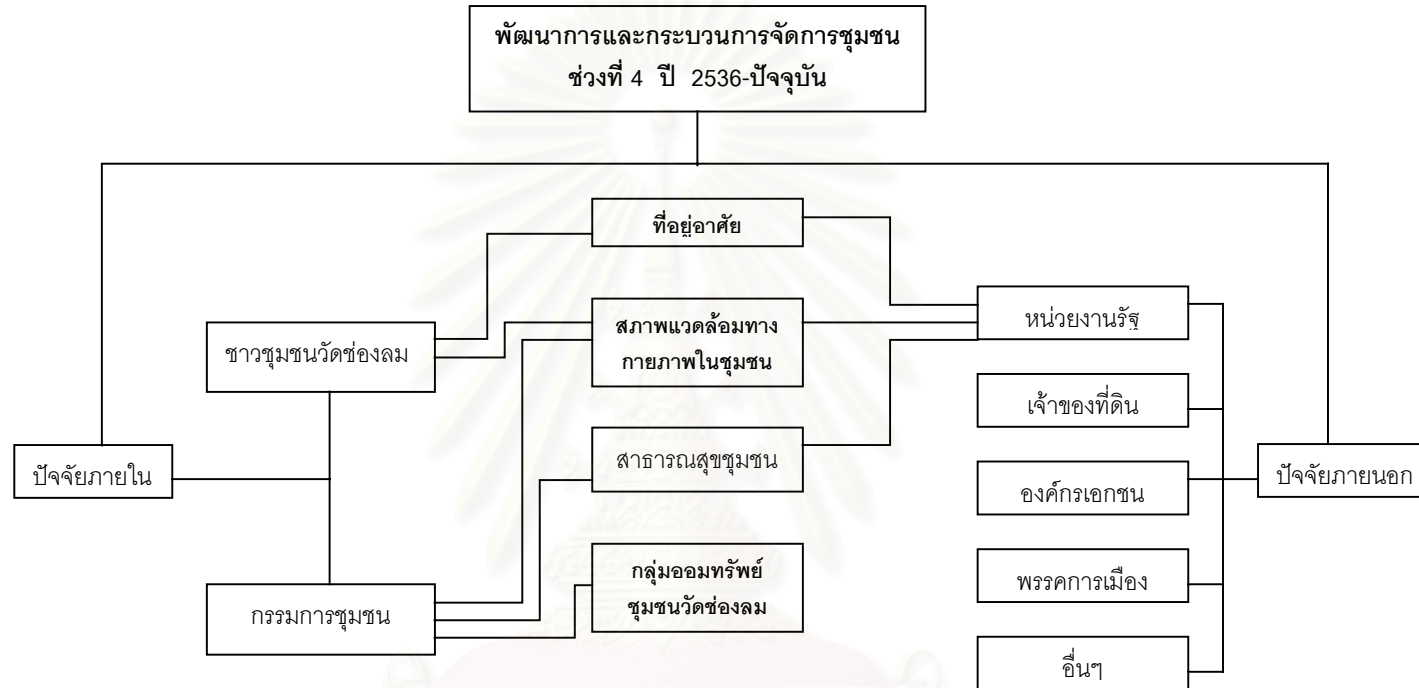
ตารางที่ 5-4 แสดงกระบวนการจัดการและปัจจัยที่มีส่วนในการจัดการชุมชน ช่วงที่ 4 ปี 2536 - ปัจจุบัน

ปีที่เกิด	การจัดการด้าน	สิ่งที่เกิด	ผลที่ได้	ผู้มีส่วนในการจัดการ (ทรัพยากรทางการจัดการ)				
				ชาวชุมชน	กรรมการชุมชน	หน่วยงานรัฐ	องค์กรเอกชน	เจ้าของที่ดิน
2536	ที่ดิน	การดูแลจัดเก็บค่าเช่าโดยตัวแทนเจ้าของที่ดิน	มีการทำสัญญาเป็นปีต่อปี	*คน, เงินทุน	***วิธีการ			**บริษัทบุญรักษา จำกัด (วิธีการ)
2536 - ปัจจุบัน	ที่อยู่อาศัย	การปรับปรุงและสร้างที่อยู่อาศัย	ที่อยู่อาศัยมีสภาพดีขึ้น	***คน, เงินทุน, วัสดุ, วิธีการ	*วิธีการ	*สำนักงานเขตยานนาวา (วิธีการ)		
2536 - ปัจจุบัน	สาธารณูปโภค/สาธารณูปการ	การดูแลสาธารณูปโภคและสาธารณูปการร่วมกัน ถึงขยะและถังดับเพลิงในชุมชน	- ชาวชุมชนได้รับการดูแลสภาพให้ดีเสมอ - มีความปลอดภัยในชุมชน	**คน	***คน, เงินทุน, วัสดุ, วิธีการ ***วิธีการ	*สำนักงานเขตยานนาวา (วิธีการ) *สำนักงานเขตยานนาวา (เงินทุน, วัสดุ, วิธีการ)		
2538	สังคม	เกิดการจัดตั้งสถานสุขชุมชนขึ้น	ชาวชุมชนมีสถานที่พยาบาลเบื้องต้น		***คน, วิธีการ	**ศูนย์สถานสุขชุมชน 55 (เงินทุน, วัสดุ)	*โรงพยาบาลเจริญกรุง (วิธีการ)	
2539	ความมั่นคงในที่อยู่อาศัย	สำรวจที่ดินแถวบริเวณรังสิตเพื่อต้องการซื้อ	ราคาที่ดินสูงเกินไป และ พชม. ไม่ให้การช่วยเหลือ		***วิธีการ			

*** มีส่วนร่วมมากที่สุด

** มีส่วนร่วมมาก

* มีส่วนร่วมน้อย



แผนภูมิ ที่ 5-4 แสดงปัจจัยที่มีส่วนในการจัดการ ช่วงที่ 4 ปี 2536-ปัจจุบัน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.5 บทวิเคราะห์แสดงความเชื่อมโยงของกระบวนการจัดการแต่ละช่วง

ดังที่กล่าวมาแล้วว่าพัฒนาการและกระบวนการจัดการในชุมชนวัดช่องลมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ช่วงดังนี้คือ

ช่วงที่ 1 ปี 2521-2525 ซึ่งเป็นช่วงเริ่มก่อตั้งชุมชน

ช่วงที่ 2 ปี 2526-2530 เป็นช่วงที่เริ่มมีการจัดตั้งกรรมการชุมชนจนถึงก่อนเหตุการณ์ไฟไหม้ชุมชน

ช่วงที่ 3 ปี 2531-2535 เป็นช่วงหลังเหตุการณ์ไฟไหม้ชุมชน และฟื้นฟูชุมชน

ช่วงที่ 4 ปี 2536 – ปัจจุบัน เป็นช่วงของการดำเนินการโดยคณะกรรมการชุมชน

ในช่วงแรกนั้นถือได้ว่าการจัดการส่วนใหญ่มาจากชาวชุมชนเป็นผู้ดำเนินการเอง เนื่องจากในช่วงแรกนี้ลักษณะการอยู่อาศัยในชุมชนยังเป็นไปในลักษณะที่ต่างคนต่างอยู่ ประกอบกับการสัญจรภายในชุมชนเป็นไปด้วยความลำบาก เนื่องจากสภาพพื้นที่ที่ต่ำและมีน้ำขัง ทางเดินไม่มีที่มียสภาพพุ่ม จึงไม่สามารถที่จะรวมตัวกันได้ หากเกิดปัญหาใดๆชาวชุมชนแต่ละครัวเรือนก็ต้องแก้ปัญหาเฉพาะหน้ากันตามลำพัง อีกทั้งในช่วงแรกนี้ชุมชนวัดช่องลมยังไม่ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการชุมชนขึ้นมาจึงไม่มีผู้ประสานงานเพื่อให้ชาวชุมชนมีส่วนร่วมกันในชุมชน โดยในช่วงท้ายของช่วงนี้เองที่มีองค์กรจากภายนอก คือตัวแทนจากพรรคการเมือง และทบวงมหาวิทยาลัยเข้ามา แนะนำให้ชาวชุมชนเริ่มรู้จักการมีส่วนร่วมในชุมชน ซึ่งจุดนี้เองเป็นจุดที่เริ่มต้นของชาวชุมชนในการที่จะรวมตัวกันจัดตั้งเป็นองค์กรชุมชน

การเริ่มต้นในช่วงที่ 2 ในปี 2526 ชาวชุมชนวัดช่องลมก็ได้เลือกกรรมการชุมชนชุดแรกขึ้นมา เพื่อที่จะเป็นผู้ประสานงานให้ชาวชุมชนมีส่วนร่วมกันแก้ไขปัญหามากขึ้น ซึ่งการรวมตัวกันครั้งแรกก็คือการที่ชาวชุมชนร่วมกันปรับปรุงสภาพทางเดินสัญจรภายในชุมชนให้มีสภาพที่ดีขึ้นจากแผ่นไม้กระดานเก่าๆก็เปลี่ยนแผ่นใหม่และจัดให้เป็นแนวที่เชื่อมต่อกันมากขึ้น (ดูแผนที่ 5-2 ประกอบ) และในช่วงท้ายของการจัดการในช่วงนี้ ก็มีการเลือกตั้งกรรมการชุมชนชุดใหม่ตามระเบียบของกรุงเทพมหานคร โดยจัดการเลือกตั้งเพื่อหากรรมการชุดนี้ขึ้นมา หลังจากนั้นกรรมการชุดนี้ก็เป็นผู้ประสานงานและดำเนินการเพื่อให้เกิดทางเดินคอนกรีตยกระดับสายแบริเวณด้านหน้าชุมชนเพื่อเชื่อมต่อทุกซอยนับว่าเป็นการแสดงให้เห็นถึงความต้องการที่จะให้เกิดการติดต่อกันภายในชุมชนสะดวกมากยิ่งขึ้นและแก้ไขปัญหาทางกายภาพของทางสัญจรที่ไม่ได้มาตรฐาน และจากการรวมตัวกันในการก่อสร้างทางเดินคอนกรีตครั้งนี้ก็ทำให้ชาวชุมชนวัดช่องลมตระหนักถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมในชุมชนมากขึ้น โดยมีคณะกรรมการชุมชนเป็นเรี่ยวแรงสำคัญในการจัดให้มีกิจกรรมหรือโครงการที่让ชาวชุมชนมีโอกาสในการรู้จักและช่วยเหลือซึ่งกันและกันต่อไป

และในช่วงที่ 2 ของการจัดการนี้เองที่เริ่มมีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้นโดยการช่วยเหลือในเบื้องต้นขององค์การนานาชาติเพื่อร่วมกันพัฒนา ซึ่งถือได้ว่าเป็นการจัดการด้านเศรษฐกิจที่

สำคัญในชุมชนวัดช่องลมเป็นครั้งแรก เนื่องจากสภาพขาดเส้นทางรายได้ของชาวชุมชนทำให้เมื่อมีความเดือดร้อนจึงจำเป็นต้องกู้ยืมจากบุคคลอื่นในอัตราดอกเบี้ยสูง การเริ่มมีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้นก็จะสามารถแก้ไขปัญหาในเรื่องนี้ได้ โดยการให้ชาวชุมชนเริ่มเห็นความสำคัญของการออมและยังสามารถกู้ยืมเงินจากกลุ่มออมทรัพย์ในอัตราดอกเบี้ยที่ต่ำได้ด้วย โดยภายหลังที่ได้เริ่มดำเนินการกลุ่มออมทรัพย์จนคณะกรรมการชุมชนสามารถดูแลได้เองแล้ว องค์การนานาชาติเพื่อร่วมกันพัฒนาก็คงถอนตัวออกไปและปล่อยให้เป็นการดำเนินงานโดยคณะกรรมการต่อไป

สิ่งเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดในช่วงที่ 1 และช่วงที่ 2 คือ สภาพทางกายภาพที่เปลี่ยนแปลงไปคือชุมชนมีการขยายตัว และเริ่มมีสภาพทางกายภาพที่ดีขึ้น เช่นทางเดินที่เริ่มมีการเปลี่ยนจากดิน และไม้ฟู่ เปลี่ยนไปเป็นไม้ที่มีสภาพที่ดีขึ้นและ มีการก่อสร้างทางเดินคอนกรีตสายแรกบริเวณทางเข้าด้านหน้าชุมชน ในปี 2530

นอกจากนี้ก็ยังเกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมขึ้นในช่วงที่ 2 ด้วยซึ่งเป็นผลจากสภาพทางกายภาพที่เปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น ทำให้ชาวชุมชนมีการสัญจรไปมาหาสู่กันง่ายขึ้น ประกอบกับการที่เริ่มมีคณะกรรมการชุมชน ทำให้ชาวชุมชนวัดช่องลมเริ่มมีการทำกิจกรรมร่วมกันมากขึ้น และการรวมตัวกันเพื่อให้ได้มาซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพที่ดีขึ้น

ถือได้ว่าทรัพยากรการจัดการที่เกิดขึ้นในช่วงที่ 1 และ 2 ที่สำคัญคือ คน(MAN) คือการที่ชาวชุมชนวัดช่องลมมีความพร้อมที่จะจัดการแก้ไขปัญหาต่างๆของชุมชน โดยได้รับทรัพยากรทางการจัดการอีกส่วนที่สำคัญคือ วัสดุ(MATERIAL) จากหน่วยงานภายนอกที่ให้ความช่วยเหลือ เช่น วัสดุในการก่อสร้างทางเดินไม้ การเดินท่อประปาสายหลักในชุมชน เป็นต้น

ช่วงที่ 3 ของการจัดการเป็นช่วงหลังเหตุการณ์ไฟไหม้ชุมชนครั้งใหญ่ โดยมีชาวชุมชนรวมทั้งสิ้น 38 หลังคาเรือนที่ได้รับความเดือดร้อน ไม่มีที่พักอาศัยต้องอาศัยหลบนอนในบริเวณพื้นที่ใต้ทางด่วน จากเหตุการณ์ไฟไหม้ครั้งนี้จึงทำให้เกิดความเห็นอกเห็นใจกันมากขึ้นในชุมชน โดยชาวชุมชนที่ไม่ถูกไฟไหม้ก็จะให้ความช่วยเหลือด้านต่างๆแก่ผู้ที่เดือดร้อน และจากเหตุการณ์ครั้งนี้ทำให้เกิดการจัดการด้านความมั่นคงในที่อยู่อาศัยเป็นครั้งแรก เนื่องจากทำให้ทราบได้ว่ามีเจ้าของที่ดินที่แท้จริงคือ ดร.ศักดา บุญยรักษ์ คณะกรรมการชุมชนจึงทำหน้าที่ไปเข้าพบเพื่อขออาศัยอยู่ในที่ดินบริเวณนี้ต่อไป โดยมีการทำสัญญาเช่าใหม่ในลักษณะที่ค่าเช่าถูกลงและเป็นสัญญาเช่าที่ถูกต้องตามกฎหมาย ทำให้หน่วยงานของรัฐต่างๆสามารถให้ความช่วยเหลือได้อย่างเต็มที่ ซึ่งประกอบด้วยการเคหะแห่งชาติที่มีส่วนในการออกแบบบ้านและวางผังที่ดินให้ใหม่ทั้งหมด โดยเพิ่มให้มีพื้นที่ส่วนกลางเพื่อรองรับการจัดตั้งศูนย์ชุมชน และหอกระจายข่าวในชุมชน ประกอบกับในช่วงปี 2531 ได้มีโครงการวิจัยของ ดร.โรเจอร์ ซีเกล และอรัญ อัจฉา ร่วมกับธนาคาร Citi Bank เข้ามาในชุมชนทำให้ชาวชุมชนมีเงินทุนในการจัดการแก้ไขปัญหาทางด้านกายภาพของชุมชนที่ยังไม่ได้รับการแก้ไข เช่นเรื่องของการซ่อมแซมปรับปรุงที่อยู่อาศัย การทำทางเดินคอนกรีตยกระดับ

ในชุมชน การกำจัดขยะมูลฝอยตกค้างในชุมชน การติดตั้งมิเตอร์ประปาให้ครบถ้วนเป็นต้น ซึ่งการดำเนินการในแต่ละโครงการที่กล่าวมาจะต้องเป็นการประสานงานระหว่างโครงการวิจัย กรรมการชุมชน และชาวชุมชนวัดช่องลมจึงจะสามารถทำให้เกิดผลตามเป้าหมายได้

ในช่วงที่ 3 ของการจัดการนี้เอง ที่ชุมชนวัดช่องลม มีการจัดการแก้ไขปัญหาทางด้านกายภาพมากที่สุด เนื่องจากการที่ชาวชุมชนได้มีการจัดการด้านที่อยู่อาศัยเพื่อให้ความมั่นคงแล้วจากการที่ได้มีการเจรจาเพื่อทำสัญญาเช่าที่ดิน จากเจ้าของที่ดินที่แท้จริง ทำให้การจัดการด้านอื่นทำได้ง่ายและมากขึ้นเพราะได้รับความยินยอมจากเจ้าของที่ดิน เช่น การเข้ามาช่วยเหลือของการเคหะแห่งชาติในการวางผังเพื่อแบ่งแปลงที่ดินใหม่ ให้มีที่ว่างเพิ่มมากขึ้น รวมทั้งการออกแบบบ้านให้ใหม่ให้มีขนาดเท่าๆกันในส่วนบ้านที่ถูกไฟไหม้ การจัดการของการเคหะแห่งชาติในเรื่องนี้ถือได้ว่าทรัพยากรทางการจัดการ ที่สำคัญอีกส่วนหนึ่งคือ วิธีการ (METHOD) ที่ชาวชุมชนไม่สามารถดำเนินการได้เอง จำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอกที่มีความพร้อมโดยตรง

นอกจากนี้การที่เกิดโครงการวิจัยและพัฒนาขึ้นในชุมชนวัดช่องลมโดย ได้รับเงินทุนสนับสนุนจาก CITI BANK นั้นถือว่าการจัดการด้านเศรษฐกิจที่สำคัญ โดยเป็นการแก้ไขปัญหาค่าความเดือดร้อนทางการเงินของชาวชุมชน ให้สามารถแก้ไขหรือจัดการแก้ไขปัญหาค่าความเดือดร้อนเรื่องต่างๆที่เกิดขึ้นภายในชุมชน นับว่าเป็นทรัพยากรทางการจัดการที่สำคัญอีกเรื่องหนึ่งที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ คือ เงิน (MONEY)

จะเห็นได้ว่าการจัดการด้านกายภาพที่สามารถทำให้เกิดผลได้นั้นมีปัจจัยมาจากหลายส่วน ทั้งปัจจัยทางด้านคน การเงิน วัสดุ และวิธีการ ซึ่งถือว่าเป็นทรัพยากรทางการจัดการที่ต้องมีการผสมผสานอย่างถูกต้องและเหมาะสม รวมทั้งองค์ประกอบของการจัดการอย่างครบถ้วน การจัดการจึงจะถือได้ว่าเกิดขึ้น และในช่วงของการจัดการช่วงที่ 3 นี้เองที่มีสิ่งต่างๆเหล่านี้จนครบถ้วนทุกส่วนกล่าวคือ คนหมายถึงชาวชุมชนเองรวมทั้งกรรมการชุมชน เงินที่มาจากโครงการวิจัย วัสดุที่มาจากทั้งหน่วยงานภายนอกและชาวชุมชนจัดหาเอง สุดท้ายคือวิธีการที่ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานรัฐ และองค์กรภายนอกชุมชน โดยผ่านกระบวนการที่มีขั้นตอน มีเทคนิคและเป็นเครื่องมือ ตลอดจนมีทิศทางที่ชัดเจน

ส่วนในช่วงสุดท้ายของการจัดการชุมชนนั้นคือช่วงของการดูแลโดยชาวชุมชนเอง แต่จะแตกต่างจากช่วงที่ 1 คือ การดูแลเรื่องต่างๆจะถูกกำหนดโดยคณะกรรมการชุมชนที่ได้รับการเลือกตั้งมาจากชาวชุมชนโดยได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องในการดูแลชุมชนแออัดคือสำนักงานเขตยานนาวาที่มีส่วนสำคัญในการให้ความช่วยเหลือแก่ชุมชนวัดช่องลม เพื่อให้คงสภาพของการจัดการที่ดี และมีการปรับปรุงสภาพให้ดีขึ้น อันจะนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดีของชาวชุมชนเอง

และจากกระบวนการการจัดการที่ผ่านมาพบว่า ชุมชนวัดช่องลม

1. ได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้(Learning) ซึ่งผ่านทั้งการกระทำด้วยตนเอง ทั้งในส่วนของแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าในช่วงการจัดการช่วงที่ 1 และการแก้ไขปัญหาโดยผ่านกระบวนการที่มีขั้นตอน ในช่วงการจัดการช่วงที่ 2 และ 3

2. เป็นชุมชนที่รู้จักจัดการตนเอง(Community Management) คือการที่ชุมชนมองเห็นถึงปัญหาภายในชุมชน เช่นปัญหาเรื่องสภาพแวดล้อมของชุมชนที่ไม่ถูกสุขลักษณะ ปัญหาเรื่องสิทธิการอยู่อาศัย เป็นต้น แล้วจึงวางแผนร่วมกัน การเตรียมการเพื่อดำเนินการตามแผน แล้วจึงลงมือกระทำตามแผน

3. เป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณ (Spirituality) สังเกตได้จากการที่ชาวชุมชนส่วนใหญ่แสดงออกถึงความร่วมมือในการปรับปรุงสภาพแวดล้อมชุมชน การร่วมกิจกรรมต่างที่จัดขึ้นโดยกรรมการชุมชน และมีเป้าหมายร่วมกันในการที่จะรักษาสภาพแวดล้อมของชุมชนให้ดีอยู่เสมอ

4. เป็นชุมชนที่มีสันติภาพ (Peaceful) โดยจะพบว่าชุมชนวัดช่องลม มีความสามัคคีกัน และอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มีการประสานงานร่วมกันในการทำงานต่างของชุมชน

แสดงให้เห็นถึงการที่ชุมชนวัดช่องลมเป็นชุมชนที่เข้มแข็งและมีการจัดการอย่างเป็นระบบ

ตารางที่ 5-5 แสดงปัจจัยที่มีผลในการจัดการด้านต่างๆ ในแต่ละช่วงเวลา

ช่วงเวลา การจัดการ	ปี2521-2525	ปี2526-2530	ปี2531-2535	ปี2536-ปัจจุบัน
ด้านที่ดิน	เช่าที่จากผู้เฒ่าข้าง	เช่าที่จากผู้เฒ่าข้าง	เช่าที่จากเจ้าของที่แท้จริง	ดูแลโดยเจ้าของที่ดิน
ด้านที่อยู่อาศัย	ปลูกสร้างเอง	ปลูกสร้างเอง เริ่มมีการปรับปรุงเอง	ปลูกสร้างตามแบบการเคหะฯ ปรับปรุงบ้านในชุมชน	
ด้านสาธารณูปโภค/ สาธารณูปการ	ทางเดินดินไม้ไผ่ๆ เริ่มมีไฟฟ้าใช้ การใช้น้ำบ่อดตลสายยาง	ทางเดินไม้ซอย/คอนกรีต มีการใช้ไฟฟ้ามากขึ้น มีการต่อประปาเข้าชุมชน	ทางเดินคอนกรีตครบ ทุกบ้านมีไฟฟ้าใช้ ทุกบ้านมีน้ำประปาใช้ การลอกขยะในชุมชน การก่อสร้างทางระบายน้ำเสีย	การดูแลรักษา การดูแลรักษา การดูแลรักษา การดูแลรักษา การดูแลรักษา
สังคม	การแนะนำให้รวมกลุ่ม เริ่มมีการสอนหนังสือเด็ก	มีการรวมการชุมชน	ชาวชุมชนมีส่วนร่วมมากขึ้น การจัดตั้งศูนย์เด็กเล็ก	กรรมการชุมชนที่เข้มแข็ง ดูแลโดยกรรมการ
เศรษฐกิจ		เริ่มมีกลุ่มออมทรัพย์ กองทุนการศึกษา	กองทุนพิเศษจากโครงการวิจัย โครงการส่งเสริมอาชีพ	
ปัจจัยภายใน	-ชาวชุมชน	-ชาวชุมชนโดยการนำของ กรรมการชุมชน	-ชาวชุมชนรวมตัวกันมากขึ้น -กรรมการชุมชนที่เข้มแข็ง -สิทธิในการอยู่อาศัยที่ถูกต้อง	-ชุมชนที่เข้มแข็ง -กรรมการที่มีประสบการณ์
ปัจจัยภายนอก	-องค์กรเอกชนเริ่มเข้ามา -พรรคการเมืองหน่วยงาน รัฐเริ่มเข้ามา	-องค์กรเอกชนพรรคการเมือง และหน่วยงานอื่นๆ เข้า มาช่วยเหลือแบบไปเปล่า	-การได้รับเงินสนับสนุนและ เทคนิคชีวิตจากโครงการวิจัย -หน่วยงานรัฐให้ความช่วยเหลือ ทางด้านเทคนิคชีวิตการ	-การได้รับการสนับสนุน จากหน่วยงานรัฐที่มีหน้าที่ เกี่ยวข้องกับชุมชนแออัด

5.6 พัฒนาการและกระบวนการจัดการชุมชนด้านความมั่นคงในที่อยู่อาศัย

ที่ดินของชุมชนวัดช่องลมเป็นที่ดินของเอกชน ด้วยเหตุนี้เองชาวชุมชนก็มีแนวคิดในการที่จะหาที่ดินเพื่อรองรับ ในกรณีที่ถูกเจ้าของที่ดินไ้รื้อ และจากการสัมภาษณ์กลุ่มคณะกรรมการชุมชน ซึ่งมีแนวคิดที่จะนำเงินในกลุ่มออมทรัพย์เพื่อไปติดต่อขอซื้อที่ดินบริเวณชานเมือง ซึ่งคณะกรรมการได้เคยไปสำรวจที่ดินบริเวณรังสิต คลอง 5 เป็นที่ดินประมาณ 1 ไร่ ประมาณปี 2538 ซึ่งเจ้าของที่ดินต้องการขายประมาณ 10 ล้านบาท คณะกรรมการชุมชนฯ จึงติดต่อขอความช่วยเหลือจากสำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง (พชม.) แต่ได้รับคำตอบที่ว่าชุมชนวัดช่องลมยังไม่มีคุณสมบัติอันในเรื่องนี้ถึงที่สุด ทาง พชม. จึงไม่ได้มีการช่วยเหลือแต่อย่างใด โครงการนี้จึงระงับไป

ปัจจุบันนี้คณะกรรมการชุมชนเห็นว่า กรณีไ้รื้อชุมชนวัดช่องลมจะเกิดได้ยาก เนื่องจากเหตุผลหลายประการคือ

1. ที่ดินบริเวณนี้เป็นที่ตาบอด ในปัจจุบันมีทางเข้าชุมชน เนื่องจากกรณีที่ชุมชนวัดช่องลม จึงสามารถขออนุญาตเป็นทางเข้าออกผ่านที่ของกรมธนารักษ์ได้ ถ้าชุมชนถูกไ้รื้อที่ดินทางเข้าออกก็จะปิดไปด้วย ทำให้ไม่มีผู้มาซื้อที่ดินบริเวณนี้
2. การก่อสร้างอาคารที่อยู่อาศัยในชุมชนค่อนข้างเป็นอาคารที่ถาวร ถ้าหากมีการไ้รื้อจะต้องมีค่ารื้อถอนในราคาสูง
3. เจ้าของที่ดินมีที่ดินเป็นจำนวนมาก และหลายแห่งจึงไม่มีความจำเป็นในการที่จะขายหรือใช้ที่ดินในบริเวณนี้

แต่จากการสัมภาษณ์ชาวชุมชนวัดช่องลมพบว่า มีหลายครอบครัวที่กลัวว่าที่ดินในบริเวณนี้จะถูกเวนคืนโดยหน่วยงานราชการ เพื่อก่อสร้างถนนเลียบแม่น้ำเจ้าพระยาตามโครงการพระราชดำริ ซึ่งถ้าหากไม่โดยเวนคืนก็อาจทำให้ที่ดินบริเวณนี้ สามารถมีทางเข้าออกสู่ถนนใหม่ได้ ซึ่งอาจทำให้เจ้าของที่ดินสามารถทำประโยชน์ในที่ดินแปลงนี้ได้ เพราะที่ดินบริเวณนี้มีราคาแพง ซึ่งทางชาวชุมชนวัดช่องลมหลายครอบครัวก็ไม่มีที่อยู่อาศัย หากเกิดกรณีไ้รื้อขึ้น

บทที่ 6

สรุปผลการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องการจัดการชุมชนแออัดประเภทเช่า กรณีศึกษาชุมชนวัดช่องลม เขตยานนาวา เกิดขึ้นเนื่องจากการออกกฎกระทรวงฉบับที่ 414 (พ.ศ. 2542) ซึ่งออกตามความในพระราชบัญญัติผังเมือง พ.ศ. 2518 โดยกำหนดให้พื้นที่ในบริเวณเขตยานนาวา ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเขตเศรษฐกิจใหม่ พระราม 3 เป็นพื้นที่สีแดง(เขตพาณิชยกรรม)โดยต้องการส่งเสริมให้พื้นที่นี้มีการใช้ประโยชน์ที่ดินส่วนใหญ่เพื่อการประกอบพาณิชยกรรมการบริหารธุรกิจ การบริการและด้านการท่องเที่ยวเพื่อส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจ และประกอบธุรกิจบริเวณศูนย์กลางเมือง

โดยพื้นที่ในเขตยานนาวามีลักษณะผสมผสาน คือมีทั้งพาณิชยกรรม อุตสาหกรรม คลังสินค้า และที่อยู่อาศัย ฯลฯ รวมทั้งมีชุมชนแออัด ซึ่งกระจายตัวอยู่ในพื้นที่ ซึ่งส่วนนี้เองเป็นส่วนหนึ่งที่จะต้องพิจารณาและจัดการหากมีการดำเนินเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการพัฒนาพื้นที่ ทั้งนี้จากการศึกษาพบว่า ในเขตยานนาวามีชุมชนแออัดรวมทั้งสิ้น 35 ชุมชน โดยเป็นชุมชนเช่าที่ 18 ชุมชน ซึ่งหนึ่งในชุมชนแออัดประเภทเช่าในพื้นที่ คือชุมชนวัดช่องลม ซึ่งถือว่าเป็นชุมชนที่ตั้งมานานมีพัฒนาการของการจัดการมาหลายช่วง และภาพรวมของการจัดการชุมชนวัดช่องลมอยู่ในลักษณะที่มีคุณภาพ คือมีลักษณะทางกายภาพ สะอาด และเศรษฐกิจของชุมชนที่ได้มาตรฐาน ด้วยเหตุนี้เอง ผู้วิจัยจึงได้เลือกชุมชนวัดช่องลมเป็นกรณีศึกษา ในการศึกษาและวิจัยเพื่อศึกษาพัฒนาการและกระบวนการของการจัดการในชุมชนวัดช่องลม ทั้งนี้เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลของการจัดการชุมชนวัดช่องลมในอดีตจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งปัญหาและข้อจำกัดในการจัดการเพื่อนำมาเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับประกอบการตัดสินใจเพื่อจัดการกับชุมชนประเภทเดียวกันในพื้นที่ ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับแผนการพัฒนาพื้นที่ ตามแผนพัฒนาพื้นที่เขตเศรษฐกิจใหม่พระราม 3 ในอนาคต

โดยการศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์สำคัญในการศึกษาคือ

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการ และกระบวนการจัดการชุมชนในชุมชนวัดช่องลมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

2. เพื่อศึกษาปัญหาและข้อจำกัดทางการจัดการชุมชนแออัดในชุมชนวัดช่องลม

ทั้งนี้ในการศึกษานี้จะมีขอบเขตของการวิจัยเฉพาะชุมชนแออัดวัดช่องลมในเขตยานนาวา ซึ่งมีจำนวน 160 หลังคาเรือน 184 ครอบครัว ประชากร 926 คน โดยมีวิธีการศึกษาจากแหล่งข้อมูลทั้งจากเอกสารวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เอกสารจากสำนักงานยานนาวา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับชุมชนวัดช่องลม รวมทั้งจากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน กรรมการชุมชน และชาวชุมชนวัดช่องลม

ประกอบกับการสำรวจภาคสนามในชุมชนวัดช่องลมและบริเวณใกล้เคียง เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลของการพัฒนาการและกระบวนการจัดการที่เกิดขึ้นในชุมชนวัดช่องลมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เมื่อได้ข้อมูลมาแล้ว จึงนำเอาข้อมูลที่ได้มาทำการวิเคราะห์แยกประเด็นของการจัดการที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงของการจัดการเพื่อหาปัจจัยทั้งจากภายในและภายนอกชุมชนที่มีส่วนร่วมกับการจัดการชุมชน และวิเคราะห์ผลของการจัดการในแต่ละช่วงว่าปัจจัยใดเป็นปัจจัยหลัก หรือปัจจัยรองในการจัดการแต่ละช่วง นำเสนอเป็นข้อมูลพื้นฐานต่อไป

6.1 สรุปผลการศึกษา

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ สามารถสรุปผลการวิจัยโดยแยกเป็นประเด็นได้ดังนี้

6 . 1 . 1 พัฒนาการและกระบวนการจัดการชุมชนวัดช่องลมในอดีตจนถึงปัจจุบัน จากการศึกษาวิจัยสามารถแบ่งช่วงของการพัฒนาการและกระบวนการจัดการในชุมชนวัดช่องลมได้เป็น 4 ช่วงดังนี้

6 . 1 . 1 . 1 พัฒนาการและกระบวนการจัดการชุมชนช่วงที่ 1 ปี 2 5 2 1 - 2 5 2 5 เป็นช่วงแรกของการจัดตั้งชุมชนวัดช่องลม โดยชาวชุมชนวัดช่องลมในช่วงนี้ยังไม่มีมารวมตัวกันภายในชุมชน ลักษณะต่างคนต่างอยู่ รวมทั้งยังไม่มี การจัดตั้งกรรมการชุมชน การจัดการในช่วงนี้เกิดขึ้นจากชาวชุมชนแต่ละคนเองตามกำลังและความสามารถของตนเอง การช่วยเหลือจากภายนอกชุมชนมีน้อยมาก การจัดการที่สำคัญในช่วงแรกนี้ มีวัตถุประสงค์หลักเพียงเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนเท่านั้น การจัดการที่สำคัญในช่วงนี้มีเพียงการซ่อมสร้างที่อยู่อาศัย การทำการสัญจรในชุมชนด้วยแผ่นไม้กระดาน การขอเลขที่บ้าน และไฟฟ้า ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเรื่องทางกายภาพ ส่วนเรื่องทางสังคมมีเพียงเรื่องการศึกษาเด็กเล็กเท่านั้นที่ได้รับการช่วยเหลือจากภายนอก รวมทั้งยังไม่มีมารวมตัวกันในรูปองค์กรชุมชน เพื่อการจัดการแก้ไขปัญหาต่างๆในชุมชน

ผลของการจัดการในช่วงนี้ยังมีสภาพที่ไม่มีคุณภาพ เนื่องจากขาดทรัพยากรทางการจัดการที่สำคัญ คือทั้งในเรื่องของ เงินทุน และวิธีการ ในการจัดการ รวมทั้งขาดองค์ประกอบของการจัดการ คือ มีขั้นตอน เป็นเทคนิค เป็นเครื่องมือ และมีทิศทางที่ชัดเจน

6 . 1 . 1 . 2 พัฒนาการและกระบวนการจัดการชุมชนช่วงที่ 2 ปี 2 5 2 6 - 2 5 3 0 เป็นช่วงที่ชาวบ้านเริ่มมีการรวมตัวกันเพื่อจัดตั้งคณะกรรมการชุมชนชุดแรกในปี 2526 อันถือได้ว่าเป็นการพัฒนาทรัพยากรทางการจัดการ คือ คน(Man) ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เริ่มมีการรวมตัวการทำงานกิจกรรมเพื่อปรับปรุงสภาพทางกายภาพของชุมชน และรวมถึงการจัดตั้งคณะกรรมการชุมชนตามระเบียบของกรุงเทพมหานคร ในปี 2 5 2 9

การจัดการที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ โดยส่วนใหญ่ก็ยังคงเน้นเรื่องทางกายภาพ โดยจัดการในส่วนที่เพิ่มเติมจากช่วงที่ 1 คือเรื่องของการสัญจรภายในชุมชนที่เป็นวัสดุที่ถาวรมากขึ้น รวมทั้งมีการจัดการ

ให้มีการเดินท่อประปาภายในชุมชน โดยได้รับการสนับสนุน ด้าน วัสดุ (Material) จากหน่วยงาน
ภายนอก

นอกจากนี้ยังมีการจัดการด้านสังคมที่สำคัญ คือการจัดตั้งคณะกรรมการชุมชนชุดแรกโดย
ชาวชุมชน และชุดที่ 2 โดยการเลือกตั้งตามระเบียบของกรุงเทพมหานคร ซึ่งกรรมการชุดนี้เองที่มีส่วน
เริ่มให้ชาวชุมชนรวมตัวกันเพื่อจัดกิจกรรมต่างๆ และมีส่วนร่วมในการจัดการเรื่องต่างๆในชุมชน

สำหรับทางด้านเศรษฐกิจก็ได้มีการจัดการให้มีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้นภายในชุมชน และ
จัดตั้งกองทุนการศึกษาขึ้นโดยการสนับสนุนด้านทุนและการสนับสนุนด้านวิธีการดำเนิน
งาน(M e t h o d)ในช่วงแรก จากองค์การนานาชาติเพื่อการพัฒนาที่อยู่อาศัย
ผลของการจัดการในช่วงนี้ เริ่มเห็นการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น โดยเริ่มมีการรวมตัวกันเพื่อ
แก้ไขปัญหาต่างๆในชุมชนมากขึ้น และเริ่มมีองค์กรภายนอกชุมชนเข้ามามีส่วนช่วยเหลือในการจัดการ
ด้านที่ชาวชุมชนในส่วนใหญ่ที่ไม่สามารถเริ่มดำเนินการเองได้ แต่ก็ยังมีปัญหาบางส่วนเช่นการกำจัดขยะ
ตกค้างและการระบายน้ำเสียในชุมชนที่ยังไม่ได้ดำเนินการเนื่องจากขาดทรัพยากรทางการจัดการที่
สำคัญคือ เงินทุน (Money)

6 . 1 . 1 . 3 พัฒนาการและกระบวนการจัดการชุมชนช่วงที่ 3 ปี 2 5 3 1 - 2 5 3 5
เป็นช่วงหลังจากที่เกิดเหตุการณ์ไฟไหม้ชุมชนครั้งใหญ่ปลายปี 2 5 3 0 ซึ่งทำให้ชาวชุมชนวัด
ช่องลมได้รับความเดือดร้อนมากที่สุด และเป็นช่วงที่ได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรภายนอกมากที่สุด
รวมทั้งเป็นช่วงของโครงการวิจัยตามโครงการของ ดร.โรเจอร์ ซีกัล และอาจารย์อรทัย อาจอ่ำ โดยได้รับ
เงินสนับสนุนโครงการจากธนาคารซีทีแบงก์ ทำให้เกิดการจัดการด้านต่างๆมากที่สุดในช่วงนี้

เหตุการณ์นี้ส่งผลให้ชาวชุมชนวัดช่องลมเริ่มเล็งเห็นถึงความต้องการที่จะให้ชาวชุมชนมีคุณ
ภาพชีวิตที่ดีขึ้น และมีความมั่นคงในที่อยู่อาศัยมากยิ่งขึ้น จึงมีการวางแผนที่จะเจรจากับเจ้าของที่ดินที่
แท้จริงคือ ดร.ศักดิ์ดา บุญยรักษ์ เพื่อขออาศัยและมีกรรมสิทธิ์ที่ถูกต้องในที่ดินบริเวณนี้ ซึ่งหลังจากที่มี
กรรมสิทธิ์ที่ถูกต้องตามกฎหมายแล้ว การดำเนินการต่างๆทั้งจากภายในชุมชนและภายนอกชุมชนจะ
สามารถทำได้อย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

การจัดการที่เกิดขึ้นในช่วงนี้เริ่มต้นจากการจัดการด้านผังชุมชนใหม่ จากการเคาะแห่งชาติ การ
สร้างที่อยู่อาศัยที่มีมาตรฐานขึ้น โดยการสนับสนุนด้านวัสดุอุปกรณ์จากหลายหน่วยงาน การสร้างทาง
สัญจรคอนกรีตยกระดับที่ได้มาตรฐาน การจัดการด้านสภาพแวดล้อมชุมชน เช่นการกำจัดขยะตกค้าง
ในชุมชน การทำทางระบายน้ำเสียออกจากชุมชน และการรักษาความสะอาดในชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่
เป็นความร่วมมือทั้งจากชาวชุมชนวัดช่องลม คณะกรรมการชุมชน และหน่วยงานภายนอกที่มีส่วน
เกี่ยวข้อง

การจัดการด้านสังคมในช่วงนี้ เป็นเรื่องของการศึกษาเด็กเล็กก่อนวัยเรียนที่ได้จัดสร้างศูนย์เด็กเล็กก่อนวัยเรียนขึ้นในช่วงนี้ รวมทั้งมีการจัดสอนเด็กจากอาสาสมัครทำให้สามารถแก้ไขปัญหาทางสังคมเรื่องการศึกษาได้

การจัดการด้านเศรษฐกิจที่สำคัญในช่วงนี้คือ มีการจัดตั้งกองทุนร่วมใจสามัคคี และมีการส่งเสริมอาชีพในช่วงนี้ด้วย อีกทั้งยังได้รับการการสนับสนุนด้านเงินทุนและเทคนิควิชาการ ในการทำโครงการเพื่อแก้ไขปัญหาในชุมชนจากโครงการของ ดร.โรเจอร์ ซีกัล และ อรทัย อาจอ่า ร่วมกับธนาคาร CITI BANK ซึ่งเป็นโครงการที่มีส่วนสำคัญในการจัดการเรื่องต่างๆเป็นอย่างมาก เนื่องจากสามารถทำให้ชุมชนได้มีการเรียนรู้ที่จะจัดการเรื่องต่างๆภายในชุมชนโดยเริ่มต้นจากภายในชุมชน

จะเห็นได้ว่าผลของการจัดการในช่วงนี้ถือได้ว่าชุมชนวัดช่องลมได้มีการพัฒนาและปรับปรุงสภาพทางกายภาพ และสิ่งแวดล้อมที่ดีขึ้น ทำให้สภาพการอยู่อาศัยในชุมชนวัดช่องลมมีคุณภาพมากขึ้น รวมทั้งวิถีทางสังคมและเศรษฐกิจของชุมชนก็ได้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น สามารถตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนได้เป็นอย่างดี

6 . 1 . 1 . 4 พัฒนาการและกระบวนการจัดการชุมชนช่วงที่ 4 ปี 2 5 3 3 -ปัจจุบัน

เป็นช่วงของการจัดการที่ส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากคณะกรรมการชุมชนร่วมกันกับชาวชุมชนวัดช่องลม ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อร่วมกันดูแลสภาพของชุมชน ให้มีสภาพการอยู่อาศัยที่คงสภาพเดิมและดีขึ้น

การจัดการที่เกิดขึ้นในช่วงสุดท้ายส่วนใหญ่เป็นการดูแลสภาพของการจัดการเรื่องต่างๆที่ผ่านมาให้คงสภาพหรือดีขึ้น มีการจัดการเพิ่มเติมในส่วนที่ยังขาดอยู่คือเรื่องสาธารณสุขชุมชน นอกจากนี้ก็มีการจัดการเรื่องความมั่นคงในที่อยู่อาศัยเพิ่มเติมโดยคณะกรรมการชุมชน และกลุ่มออมทรัพย์ชุมชนวัดช่องลมโดยผลของการจัดการในเรื่องนี้ยังไม่เกิดผลเท่าที่ควร เนื่องจากไม่ได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรภายนอก

6 . 1 . 2 ปัญหาและข้อจำกัดทางการจัดการชุมชนแออัดในชุมชนวัดช่องลม

ปัญหาและข้อจำกัดที่พบจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้สามารถจำแนกแบ่งตามช่วงของพัฒนาการของการจัดการได้ดังนี้

6 . 1 . 2 . 1 ปัญหาและข้อจำกัดทางการจัดการชุมชนในช่วงที่ 1 ปี 2 5 2 1 - 2 5 2 5

ปัญหาที่พบในช่วงแรกของการจัดการคือปัญหาทางด้านสภาพทางกายภาพที่มีสภาพไม่ถูกสุขลักษณะและขาดการดูแล ปัญหาทางด้านสังคมที่สภาพสังคมในชุมชนเป็นไปในลักษณะต่างคนต่างอยู่ไม่มีการพึ่งพาอาศัยกันภายในชุมชน รวมทั้งขาดผู้นำชุมชนและปัญหาทางเศรษฐกิจที่ขัดสนของแต่ละครัวเรือน

6.1.2.2 ปัญหาและข้อจำกัดทางการจัดการชุมชนในช่วงที่ 2 ปี 2526-2530

ปัญหาและข้อจำกัดในช่วงที่ 2 ของการจัดการก็ยังคงพบปัญหาทางด้านกายภาพของชุมชนที่ยังมีสภาพทางกายภาพของชุมชนที่ยังไม่ได้รับการแก้ไข รวมทั้งปัญหาเรื่องพื้นที่ที่คับแคบและขยายตัวอย่างไม่มีระบบ ปัญหาทางด้านสังคมของชุมชนคือการเริ่มมีคนใหม่ๆเข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชน และไม่สามารถรวมตัวกันได้ ประกอบกับการขาดประสบการณ์ของคณะกรรมการชุมชนชุดแรก ในการดูแลชุมชน รวมทั้งปัญหาทางเศรษฐกิจของชุมชนแต่ละครัวเรือนที่ยังไม่ได้รับการดูแลเท่าที่ควร

6.1.2.3 ปัญหาและข้อจำกัดทางการจัดการชุมชนในช่วงที่ 3 ปี 2531-2535

ในช่วงนี้ปัญหาส่วนใหญ่ทางด้านกายภาพได้รับการแก้ไขไปแล้ว แต่กลับพบปัญหาเรื่องความไม่เท่าเทียมกันในการพัฒนาชุมชนโดยพื้นที่ที่ได้รับการพัฒนาและดูแลจัดการจะอยู่ในบริเวณซอยที่ 3 และ 4 ซึ่งเป็นบริเวณที่กลุ่มผู้นำชุมชนอาศัยอยู่ โดยบริเวณซอยที่ 1 และ 2 กลับถูกละเลยในการพัฒนา ส่งผลต่อปัญหาและข้อจำกัดทางสังคม โดยมีชาวชุมชนบางส่วนที่ไม่ได้รับการดูแลในส่วนนี้จึงไม่ให้ความร่วมมือกับกรรมการชุมชนในการจัดการเรื่องต่างๆของชุมชน ทำให้บางครั้งขาดความร่วมมือของชุมชนในการจัดกิจกรรมในชุมชน

6.1.2.4 ปัญหาและข้อจำกัดทางการจัดการชุมชนในช่วงที่ 4 ปี 2536-ปัจจุบัน

สำหรับปัญหาและข้อจำกัดทางการจัดการในช่วงสุดท้ายนี้ และยังคงเป็นปัญหาที่ยังไม่ได้รับการจัดการคือปัญหาทางด้านความแตกต่างทางด้านความคิด จึงทำให้เกิดจากการแบ่งพรรคแบ่งพวกกันภายในชุมชน เนื่องจากไม่พอใจในการจัดการและการพัฒนาชุมชนที่ไม่เท่าเทียมกัน โดยแบ่งออกเป็นกลุ่มที่ 1 คือ กลุ่มผู้นำชุมชน กรรมการชุมชน และชาวชุมชนวัดช่องลมส่วนใหญ่ กลุ่มที่ 2 คือ กลุ่มที่เริ่มมีการศึกษาสูงขึ้นแต่กลับไม่ได้ให้การช่วยเหลือในการจัดการชุมชน เนื่องจากสนใจแต่ปัญหาของตนเอง รวมทั้งมีความคิดเห็นไม่ตรงกับผู้นำชุมชนซึ่งเป็นคนรุ่นเก่า จึงไม่ค่อยให้ความร่วมมือกับกรรมการชุมชน และกลุ่มที่ 3 คือกลุ่มที่ไม่ได้รับประโยชน์จากการจัดการชุมชนในช่วงที่ 3

ปัญหาสำคัญที่ยังคงมีอยู่ในชุมชนวัดช่องลมคือปัญหาของความมั่นคงในที่อยู่อาศัยในอนาคต เนื่องจากชาวชุมชนส่วนใหญ่ยังคงกลัวการถูกไล่ที่โดยเจ้าของที่ดิน เพราะได้เช่ากรรมสิทธิ์ที่ดินในที่ดินไถ่เคียงเพื่อการทำโครงการถนนเลียบบ้านน้ำ อันจะทำให้ที่ดินบริเวณนี้มีทางเข้าออกและมีราคาสูงขึ้น ทำให้ไม่มีการพัฒนาที่อยู่อาศัยให้ถาวรกว่านี้ มีเพียงการซ่อมแซมและรักษาสภาพเท่านั้น

6.2 อภิปรายผลการศึกษา

จากผลการศึกษาและวิจัยในเรื่องพัฒนาการและกระบวนการจัดการชุมชนวัดช่องลม ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ทำให้พบว่าการจัดการที่เกิดขึ้นภายในชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมิได้เกิดขึ้นจากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่ต้องมีการประสานกันระหว่างระดับภายในชุมชน และระดับภายนอกชุมชน โดยเริ่มจากการประสมประสานทรัพยากรทางการจัดการที่มีอยู่ในแต่ละช่วงคือ คน เงิน วัสดุ และการจัดการ

กล่าวคือในช่วงที่ 1 (ปี 2521-2525) ทรัพยากรทางการจัดการที่มีบทบาทมากในการจัดการคือ คน (MAN) ในที่นี้คือชาวชุมชนจัดการตนเอง ซึ่งในช่วงแรกนี้ยังไม่มีกำหนดแนวทางหรือเป้าหมายที่ชัดเจนในการแก้ไขปัญหา เป็นเพียงการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าเท่านั้น

ในช่วงที่ 2 คือ (ปี 2531-2535) เริ่มมีทรัพยากรทางการจัดการที่เข้ามามีบทบาทมากขึ้นคือ เรื่องของวัสดุ (MATERIAL) จากภายนอก โดยการสนับสนุนจากองค์กรภายนอกและจากชาวชุมชน ทำให้ชาวชุมชนเริ่มมีสภาพดีขึ้น จากการปรับปรุงสภาพทางกายภาพของชุมชน รวมทั้งยังมีการพัฒนาทรัพยากรทางการจัดการ คือ คน (M a n) จากการจัดตั้งคณะกรรมการชุมชน

ส่วนในช่วงที่ 3 (ปี 2531-2535) ได้มีทรัพยากรทางการจัดการอีกส่วนหนึ่งเข้ามาคือ เรื่องของเงิน (MONEY) ที่ได้รับการสนับสนุนจากโครงการวิจัย ของ ดร.โรเจอร์ ซีคัล และ อรทัย อาจอ่ำ รวมทั้ง เรื่องของวิธีการ (METHOD) จากการสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐ หลายหน่วยงาน ทำให้สภาพการจัดการในชุมชนวัดช่องลมมีสภาพที่ดีขึ้น ปัญหาหลายเรื่องได้รับการแก้ไข ชุมชนได้มีการประชุมประสานทรัพยากรทางการจัดการครบถ้วน ในช่วงนี้เอง

โดยในช่วงสุดท้ายของการจัดการคือในช่วงที่ 4 (ปี 2535 – ปัจจุบัน) เป็นการผสมผสานทรัพยากรทางการจัดการที่มีอยู่ในชุมชนทั้งหมด เพื่อให้สภาพของชุมชนมีการพัฒนาแบบจัดการอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งการดูแลรักษาสภาพของชุมชนจากชาวชุมชนเองร่วมกับคณะกรรมการชุมชน โดยได้รับการสนับสนุนทางด้านเทคนิควิชาการจากหน่วยงานภายนอก

และจากนิยามของการจัดการชุมชนแออัด บทบาทหลักในการจัดการที่เกิดขึ้นคือ ชาวชุมชนเองร่วมกับคณะกรรมการชุมชนที่เป็นผู้ร่วมกันคิด ถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนเองและกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหา และร่วมกันดำเนินการและอาศัยแรงงานและความร่วมมือจากในชุมชนเพื่อทำกิจกรรมต่างๆในลักษณะของการจัดการ หรือเพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชน

สำหรับระดับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนและเจ้าของที่ดิน ในการศึกษานี้ก็คือการเคหะแห่งชาติ สำนักงานเขตยานนาวา สำนักพัฒนาชุมชนเมือง องค์กรรณานาชาติเพื่อร่วมกันพัฒนา ฯลฯ ตลอดจนเจ้าของที่ดิน มีส่วนในการสนับสนุน และส่งเสริมให้แก่ชุมชนวัดช่องลมในส่วนที่ชุมชนไม่สามารถดำเนินการได้เอง เช่นเรื่องผังชุมชนที่อยู่อาศัย การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ การส่งเสริมอาชีพ การศึกษาเด็กเล็ก การให้สิทธิในการใช้บริการต่างๆของรัฐ ฯลฯ ซึ่งเป็นบทบาทหลักและเป็นบทบาทที่สำคัญของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจากภายนอกทุกหน่วยงาน ในการที่จะให้ชุมชนแออัดมีการจัดการและพัฒนามากยิ่งขึ้น

6.3 ข้อเสนอแนะ

1. จากผลการศึกษาทำให้พบว่า แนวทางในการจัดการชุมชนแออัดประเภทเช่ากรรมสิทธิ์ชุมชนวัดช่องลม นั้นเกิดขึ้นโดยอาศัยความร่วมมือที่เกิดจากระดับภายในชุมชนเป็นบทบาทหลัก และจากภายนอกชุมชนเป็นผู้สนับสนุน หรือส่งเสริมในส่วนที่ชาวชุมชนไม่สามารถดำเนินการเองได้ โดยต้องมีการประสานงานและดำเนินการร่วมกันอย่างใกล้ชิด เพื่อให้ผลของการจัดการชุมชนแออัดเป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้

2. ในการจัดการชุมชนวัดช่องลมในครั้งนี้สิ่งที่สำคัญคือ การได้รับการสนับสนุนทางการเงินจากโครงการวิจัย เนื่องจากชาวชุมชนแออัดเป็นผู้ที่ขาดแคลนทางด้านการเงิน เพราะฉะนั้นหากต้องการที่จะจัดการชุมชนแออัดอื่นๆในพื้นที่ จะต้องมีการจัดให้ความช่วยเหลือชุมชนแออัดในเรื่องนี้ก่อน โดยอาจจะจัดให้มีกองทุนหรือกลุ่มออมทรัพย์ที่เข้มแข็งในชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาความขาดแคลนและความเดือดร้อนของชาวชุมชนก่อน จึงจะดำเนินการในด้านอื่นๆต่อไป

ข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป

จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ทำให้พบว่าชุมชนแออัดประเภทเช่าในปัจจุบัน มีความมั่นคงในที่อยู่อาศัยอยู่ในระดับที่เป็นที่ยอมรับของสังคม คือทั้งจากหน่วยงานราชการและจากส่วนอื่นๆจึงทำให้มีความน่าสนใจที่จะศึกษา เรื่องความพอใจในการอยู่อาศัยอยู่ในชุมชนแออัด ของชาวชุมชนแออัดในพื้นที่ ว่ามีความต้องการที่จะอยู่อาศัยในพื้นที่นี้ต่อไปหรือไม่อย่างไร รวมทั้งศึกษาถึงแนวทางในการจัดการชุมชนแออัดในพื้นที่ จากแผนพัฒนาพื้นที่เขตเศรษฐกิจใหม่พระราม 3 ว่ามีความสอดคล้องกันหรือไม่ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการจัดการชุมชนแออัดให้เกิดความสมดุลทั้งจากภายในและภายนอกชุมชน

รายการอ้างอิง

- กรุงเทพมหานคร.ข้อมูลชุมชนเขตยานนาวา.กรุงเทพฯ: สำนักงานเขตยานนาวา,2539.(อัตสำเนา)
- กรุงเทพมหานคร.ชุมชนแออัด:การพัฒนาสู่ชุมชนดีเด่น กรณีศึกษาชุมชนวัดช่องลม.กรุงเทพฯ : สำนักงานเขตยานนาวา,2535.(อัตสำเนา)
- คณะแห่งชาติ,การปรับปรุงชุมชนแออัด.กรุงเทพฯ :โรงพิมพ์ประมวลศิลป์,2534.
- เฉลิมศักดิ์ วานิชสมบัติ,การวางแผนและจัดการด้านสิ่งแวดล้อม, กรุงเทพฯ :สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ,2526.
- ชุมชนวัดช่องลม.ประวัติชุมชนวัดช่องลม. กรุงเทพฯ: ชุมชนวัดช่องลม,2533.(อัตสำเนา)
- ชาวชุมชนวัดช่องลม.สัมภาษณ์ พฤศจิกายน 2544.
- ดาว อินทร์ประสิทธิ์.กรรมการชุมชนวัดช่องลม.สัมภาษณ์ 9 ธันวาคม 2543.
- ทวีป ปุ่มซ้อง. กรรมการชุมชนวัดช่องลม.สัมภาษณ์ 9 ธันวาคม 2543.
- สังเวียน.กรรมการชุมชนวัดช่องลม.สัมภาษณ์ 9 ธันวาคม 2543.
- สุวรรณ มณีดวง.สัมภาษณ์ 3พฤศจิกายน 2544.
- บุญธรรม หุยประเสริฐ.หัวหน้าฝ่ายประสานงานและพัฒนา กพช.,สนช.สัมภาษณ์, 8 ธันวาคม2543.
- บุญลือ เล็กขาว. สัมภาษณ์ 17 พฤศจิกายน 2544.
- บุญเยี่ยม เหลาสะอาด.ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนแออัดกับการพัฒนาเมือง ในพื้นที่เขตชั้นกลาง กรุงเทพมหานคร.วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2542.
- ปฐมมา หุ่นรักวิทย์.เจ้าหน้าที่,มูลนิธิศูนย์ศึกษาที่อยู่อาศัยแห่งเอเชีย(ACHR).สัมภาษณ์,8 ธันวาคม 2543.
- ประทีป อึ้งทรงธรรม.เลขาธิการ มูลนิธิคิดวงประทีป. สัมภาษณ์,27 ธันวาคม 2543.
- ประยูร อภิวัฒน์ชัชวาลย์.ผู้อำนวยการฝ่ายปรับปรุงชุมชนแออัด การเคหะแห่ง. สัมภาษณ์, 9 ธันวาคม 2543.
- ปรานี พรรณวิเชียร.วิชาหลักการจัดการ.พิมพ์ครั้งที่ 2.กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ประกายพริก,2530.
- ผังเมือง,สำนัก.สรุปภาพรวมของเขตยานนาวา เขตบางคอแหลม เขตสาทรและเขตราชวัตรบูรณะ. กรุงเทพฯ: กองวางผังพัฒนาเมือง,2542.(อัตสำเนา)
- ฝ่ายปรับปรุงชุมชนแออัด.การเคหะแห่งชาติ.รายงานผลการสำรวจชุมชนแออัดในกรุงเทพมหานคร กรุงเทพมหานคร:การเคหะแห่งชาติ,2540.
- พนม บุญชาญ.สัมภาษณ์ 10 พฤศจิกายน 2544.
- พัฒนาชุมชนเมือง,สำนัก.ข้อมูลชุมชนปี 2542.กรุงเทพฯ :สำนักพัฒนาชุมชน,2542.(อัตสำเนา)
- ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม.ผู้อำนวยการสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน.สัมภาษณ์,15 ธันวาคม 2543.
- มานพ พงศทัต.อาจารย์คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. สัมภาษณ์,

20 ธันวาคม 2543.

สมสุข บุญณะบัญชา.กรรมการผู้จัดการสำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง. สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2543.

สายันท์ ไม้แก้ว. สัมภาษณ์ 24 พฤศจิกายน 2544.

สุเทพ เชาวลิต, หลักการจัดการสำหรับหัวหน้างาน. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2532.

สัมฤทธิ์ ทองพัด. ประธานชุมชนวัดช่องลม. สัมภาษณ์ 9 ธันวาคม 2543

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. การพัฒนาชุมชนแบบจัดการ. กรุงเทพมหานคร: เอมี่เทรตติ้ง, 2541.

อรทัย อาจอ่ำ. อาจารย์ประจำสถาบันวิจัยประชากรและสังคมมหาวิทยาลัยมหิดล. สัมภาษณ์, 4 ธันวาคม 2543.

อรทัย อาจอ่ำ. โรเจอร์ ซีคัล, การวิจัยและพัฒนาความจำเป็นขั้นพื้นฐาน ในชุมชนผู้มีรายได้น้อยในเขตเมือง: กรณีชุมชนวัดช่องลม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2536

อคิน รพีพัฒน์, ม.ร.ว. ผู้อำนวยการ มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาชุมชนเมือง สำนักงานทรัพย์สิน สัมภาษณ์, 26 ธันวาคม 2543.

อภิยุทธ์ จันทร์พา. กลุ่มเพื่อนร่วมงาน. สัมภาษณ์, 21 ธันวาคม 2543.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก

บทสรุปการสัมภาษณ์ชาวชุมชนวัดช่องลม (วันที่ 1 ธันวาคม – 22 ธันวาคม 2544)

ลักษณะทางพื้นที่ของชุมชนวัดช่องลม

ชุมชนวัดช่องลมปัจจุบันประกอบด้วยกันทั้งสิ้น 160 หลังคาเรือน มีพื้นที่ 5 ไร่ 2 งาน ลักษณะการใช้พื้นที่เป็นการแบ่งเป็นซอยด้วยกันทั้งสิ้น 4 ซอย โดยมีทางเดินด้านหน้าและด้านหลัง และซอยย่อยระหว่างซอยใหญ่เป็นจุดเชื่อมต่อ การใช้พื้นที่เกือบทั้งหมดเป็นบ้านพักอาศัยของชาวชุมชน มีพื้นที่ส่วนกลางคือ ศูนย์เด็กเล็กก่อนวัยเรียน และพื้นที่ตั้งหอกระจายข่าว (ดูแผนที่ประกอบ)

วิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง

การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างเพื่อทำการสัมภาษณ์ชาวชุมชนวัดช่องลมในครั้งนี้ เพื่อต้องการเก็บข้อมูลในด้านลึกของชุมชนวัดช่องลมเพื่อใช้ประกอบกับข้อมูลเอกสารงานวิจัย และข้อมูลจากประธานและกรรมการชุมชน รวมถึงการได้มาซึ่งข้อมูลในส่วนของการจัดการด้านที่อยู่อาศัยของแต่ละครัวเรือนโดยชาวชุมชนเองนอกเหนือจากข้อมูลด้าน

การจัดการชุมชนที่มีอยู่

การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างเพื่อทำการสัมภาษณ์ในครั้งนี้มีทั้งหมด 24 ตัวอย่าง ทั้งนี้ในการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างในการสัมภาษณ์นั้น เนื่องจากมีข้อจำกัดด้านเวลาในการลงพื้นที่จึงจำเป็นต้องสุ่มตัวอย่างในการสัมภาษณ์โดย

ใช้หลักเกณฑ์ในการแบ่งดังนี้คือ

- 1) การแบ่งพื้นที่ออกเป็น 4 ส่วน คือซอยที่ 1 – ซอยที่ 4 ตามการใช้พื้นที่ของชุมชน
- 2) ในแต่ละซอยซึ่งจะทำการคัดเลือกตัวอย่าง 6 ตัวอย่าง โดยใช้ขนาดพื้นที่คือ 10 ตารางวา 2 ตัวอย่าง 10-20 ตารางวา 2 ตัวอย่าง และมากกว่า 20 ตารางวา 2 ตัวอย่าง เนื่องจากในชุมชนได้มีการแบ่งพื้นที่ของการใช้เช่าเป็น 3 ขนาดดังกล่าว
- 3) ในแต่ละซอยที่ทำการสัมภาษณ์จะทำการคัดเลือกบ้านในแต่ละช่วงเวลาของการจัดการชุมชนวัดช่องลม คือ ช่วงที่ 1 ปี 2521-2525 ช่วงที่ 2 ปี 2526-2530 และช่วงที่ 3 หลังปี 2531 – ปัจจุบัน (ช่วงหลังเหตุการณ์ไฟไหม้ชุมชน)

หัวข้อในการสัมภาษณ์

ข้อมูลในการสอบถามประกอบด้วยหัวข้อหลักๆ 7 หัวข้อดังนี้

- 1) การตั้งถิ่นฐาน
- 2) ที่ดินหรือสิทธิ์อันเกี่ยวกับที่ดิน
- 3) สภาพที่อยู่อาศัย
- 4) สาธารณูปโภค/สาธารณูปการ
- 5) ความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชน
- 6) เศรษฐกิจครัวเรือน
- 7) ปัญหาที่พบในชุมชน

ลักษณะเป็นข้อมูลปลายเปิดโดยผู้วิจัยทำการสอบถามและบันทึกด้วยตนเอง (ตามตัวอย่างแบบสอบถามในภาคผนวก)

ประมวลผลการสัมภาษณ์

ผลการสัมภาษณ์ชาวชุมชนวัดช่องลมจากกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 24 ตัวอย่าง สามารถสรุปแยกตามหัวข้อได้ดังนี้

1) การตั้งถิ่นฐาน

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างในชุมชนวัดช่องลมพบว่าชาวชุมชนส่วนใหญ่เป็นคนกรุงเทพฯ โดยมีถึง 9 ครอบครัว รองลงมาคือปทุมธานี 5 ครอบครัว และจังหวัดใกล้เคียงคือสมุทรปราการ นครนายก และอยุธยา จังหวัดละ 2 ครอบครัว ส่วนที่เหลือคือสมุทรสาคร สุรินทร์ ปราจีนบุรี และฉะเชิงเทรา จังหวัดละ 1 ครอบครัว จะเห็นได้ว่าชาวชุมชนวัดช่องลมส่วนมากเป็นคนกรุงเทพฯ ซึ่งสาเหตุส่วนใหญ่ที่ย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนนี้พบว่า เป็นการย้ายเข้ามาเพื่อหางานทำในบริเวณนี้ มีเพียงบางส่วนของที่ถูกไล่ที่มาจากบริเวณชุมชนใกล้เคียง

2) ที่ดินหรือสิทธิอันเกี่ยวกับที่ดิน

ในส่วนนี้ชาวชุมชนทุกคนจะได้สิทธิในการเช่าที่ดินเพื่อปลูกบ้านอยู่อาศัยจากเจ้าของที่ดินโดยมีสัญญาเช่าเป็นลักษณะสัญญาเช่าปีต่อปี และมีการเก็บค่าเช่าทุกปีในช่วงแรกปีละ 100 บาทต่อพื้นที่ ต่อมาปรับเป็นตารางวาละ 2 0 บาทต่อปี และในปัจจุบันเก็บในอัตราตารางวาละ 2 5 บาทต่อปี การเพิ่มลดขนาดของที่ดินเกิดขึ้นเฉพาะในส่วนของบ้านที่ถูกไฟไหม้เมื่อปี 2530 ทำให้มีขนาดเล็กลงเป็น 1 0 ตารางวาเท่ากันทุกหลังคาเรือน

3) สภาพที่อยู่อาศัย

ที่อยู่อาศัยในชุมชนวัดช่องลมจากกลุ่มตัวอย่างที่ทำการสัมภาษณ์มีสภาพดังนี้

ชอย 1 และชอย 2 มีสภาพบ้านเรือนส่วนใหญ่เป็นลักษณะบ้านไม้ 2 ชั้น โครงสร้างเป็นไม้เป็นส่วนใหญ่ มีเพียงบางหลังที่เป็นโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็กผสมไม้ ลักษณะการปลูกสร้างเป็นการจ้างผู้รับเหมามาสร้างให้ โดยให้ทุนส่วนตัว มีการต่อเติมบ้างตามสภาพ แต่ส่วนใหญ่ยังมีสภาพคล้ายกับตอนเริ่มต้น เนื่องจากถูกจำกัดด้วยพื้นที่

ชอย 3 และชอย 4 มีบ้านเรือนบางส่วนที่ถูกไฟไหม้ทำให้ต้องมีการปรับปรุงบ้านเรือนโดยการเคาะแห้ง ซาติออกแบบให้มีลักษณะเหมือนกันหมด คือหลังละ 10 ตารางวาเท่ากัน ส่วนบ้านที่ไม่ถูกไฟไหม้ก็จะคงสภาพเดิมเหมือนตอนที่มาอยู่ในช่วงแรก ลักษณะโครงสร้างของบ้านเรือนในชุมชนวัดช่องลมในบริเวณนี้ก็เป็นลักษณะเดียวกับบ้านเรือนในชุมชนชอย 1 และชอย 2 คือเป็นโครงสร้างไม้ 2 ชั้น หลังคาเป็นกระเบื้องและสังกะสีงบประมาณในการสร้างก็มาจากชาวชุมชนเอง มีเพียงบางส่วนของที่ถูกไฟไหม้ที่ได้รับการช่วยเหลือจากหลายหน่วยงาน

4) สาธารณูปโภค/สาธารณูปการ

5) ความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชน

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างในชุมชนวัดช่องลมโดยส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านในลักษณะรู้จักกันหมด และมีส่วนร่วมในการจัดงานประเพณีต่างๆ เช่นงานปีใหม่ งานสงกรานต์ ครอบครัวยุคใหม่ที่มีเวลาก็จะช่วยงานไม่ว่าในรูปของเงินหรือแรงงาน มีบางส่วนเท่านั้นที่ไม่ค่อยได้มีส่วนร่วมเนื่องจากต้องทำงาน

6) เศรษฐกิจครัวเรือน

อาชีพที่พบมากที่สุดจากกลุ่มตัวอย่างคือ รับจ้าง รองลงมาคือค้าขาย นอกจากนั้นก็เป็นพนักงานบริษัท และรับราชการบ้าง รายได้ครอบครัวเดือนละประมาณ 5,000 – 10,000 บาท ส่วนใหญ่มีรายได้ไม่เพียงพอกับความต้องการในการใช้สอย

7) ปัญหาที่พบในชุมชน

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างพบว่า ปัญหาที่เป็นปัญหาใหญ่ในชุมชนที่พบคือ ปัญหายาเสพติด รองลงมาคือเรื่องการระบายน้ำเสียในชุมชน นอกจากนั้นก็มีปัญหาเรื่องการแบ่งพรรคแบ่งพวก และทะเลาะเบาะแว้งกันบ้าง



สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตัวอย่างแบบสอบถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์

การตั้งถิ่นฐาน

1. หัวหน้าครอบครัวชื่อ.....เป็นคนจังหวัด.....อายุ.....
2. เข้ามาในชุมชนเมื่อปี.....ก่อนเข้ามาอาศัยอยู่ที่.....
3. สาเหตุที่ย้ายเข้ามาในชุมชนเพราะ.....
จำนวนสมาชิกที่เข้ามาพร้อมกัน.....คน จำนวนครอบครัว.....
4. สภาพเดิมของชุมชนเมื่อเข้ามาอยู่
.....
.....
.....

ที่ดินหรือสิทธิ์อันเกี่ยวกับที่ดิน

1. เมื่อเริ่มต้นเข้ามามีที่ดิน.....ตร.ว.
2. ที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันมีการเพิ่มหรือลดของที่ดิน หรือไม่อย่างไร
มี(รายละเอียด).....
ไม่มี(เนื่องจาก).....
3. ที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันมีการทำสัญญาเช่าที่ดิน หรือไม่อย่างไร
มี(รายละเอียด).....
ไม่มี(เนื่องจาก).....
4. ที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันมีการเก็บค่าเช่าที่ดิน หรือไม่อย่างไร
มี(รายละเอียด).....
ไม่มี(เนื่องจาก).....
5. ที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงค่าเช่าที่ดิน หรือไม่อย่างไร
มี(รายละเอียด).....
ไม่มี(เนื่องจาก).....

สภาพที่อยู่อาศัย

1. ลักษณะของบ้านที่เริ่มเข้ามาปลูกตอเริ่มแรก
โครงสร้าง.....จำนวนชั้น.....ขนาด.....
พื้น.....ผนัง.....หลังคา.....
งบประมาณ.....จาก.....ปลูกสร้างโดย.....
-2.สภาพปัจจุบัน
โครงสร้าง.....จำนวนชั้น.....ขนาด.....

พื้นที่.....ผืน.....หลังคา.....
 งบประมาณ.....จาก.....ปลูกสร้างโดย.....
 บ้านเลขที่.....ที่ตั้ง(ชอย).....ขนาดที่ดิน.....
 แปลนพื้นที่(ปัจจุบัน)



3. มีการต่อเติม,ปรับปรุง,ปลูกบ้านใหม่ จำนวน.....ครั้ง
 - ต่อเติม ปรับปรุง ปลูกบ้านใหม่ ครั้งที่.....พ.ศ.
 เพราะ.....
 งบประมาณ.....จาก.....
 การดำเนินการ.....
 ผลที่ได้.....
 - ต่อเติม ปรับปรุง ปลูกบ้านใหม่ ครั้งที่.....พ.ศ.
 เพราะ.....
 งบประมาณ.....จาก.....
 การดำเนินการ.....
 ผลที่ได้.....
 - ต่อเติม ปรับปรุง ปลูกบ้านใหม่ ครั้งที่.....พ.ศ.
 เพราะ.....
 งบประมาณ.....จาก.....
 การดำเนินการ.....
 ผลที่ได้.....

สาธรรณูปโภค/สาธรรณูปการ

1. เลขที่บ้าน

มี(รายละเอียดความเป็น

มา).....

.....

ไม่มี เนื่องจาก.....

2. ไฟฟ้า

มี(รายละเอียดความเป็น

มา).....

.....

ไม่มี เนื่องจาก.....

3. ประปา

มี(รายละเอียดความเป็น

มา).....

.....

ไม่มี เนื่องจาก.....

4. โทรศัพท์

มี(รายละเอียดความเป็น

มา).....

.....

ไม่มี เนื่องจาก.....

5. การระบายน้ำเสีย

มี(รายละเอียดความเป็น

มา).....

.....

ไม่มี เนื่องจาก.....

6. ทางเดินคอนกรีตในชุมชน

มี(รายละเอียดความเป็น

มา).....

.....

ไม่มี เนื่องจาก.....

7. ศูนย์การศึกษาเด็กก่อนวัยเรียน

มี(รายละเอียดความเป็น

มา).....

.....

ไม่มี เนื่องจาก.....

8. ศูนย์สาธารณสุขชุมชน

มี(รายละเอียดความเป็น

มา).....

.....

ไม่มี เนื่องจาก.....

ความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชน

1.ความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านในชุมชน

.....

2.กิจกรรมที่เคยร่วมทำในชุมชน

.....

3.การมีส่วนร่วมในการดำเนินการของกรรมการชุมชน

มีส่วนร่วมทุกครั้ง เนื่องจาก.....

มีส่วนร่วมบางครั้ง เนื่องจาก

.....ไม่มี เนื่องจาก

4.ที่ผ่านมาเคยได้รับการช่วยเหลือจากหน่วยงานใดบ้าง

-หน่วยงานรัฐ(รายละเอียด).....

-นักการเมือง (รายละเอียด).....

-โครงการวิจัย(รายละเอียด).....

-กรรมการชุมชน(รายละเอียด).....

-เจ้าของที่ดิน(รายละเอียด).....

เศรษฐกิจ

1.ปัจจุบันหัวหน้าครอบครัวประกอบอาชีพ.....

รายได้ครัวเรือนต่อเดือนประมาณ.....บาท

เพียงพอ มีเงินเหลือเก็บประมาณ.....ต่อเดือน

ไม่เพียงพอ(ทำอะไร).....

ไม่แน่นอน เนื่องจาก.....

ปัญหาที่พบในชุมชน

.....
.....
.....
.....
.....

ภาคผนวก ข

การหานิยามของการจัดการชุมชนแออัด

“การจัดการชุมชนแออัด” (การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญชุมชนแออัด 10 ท่าน,2543)

หมายถึงการที่สมาชิกของชุมชน หน่วยงาน และบุคคลต่างๆที่เกี่ยวข้อง ร่วมกันประสมประสานทรัพยากรต่างๆที่มีอยู่อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้บรรลุความสำเร็จที่พึงประสงค์ของชุมชน คือการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของสมาชิกในชุมชน

ในการดังกล่าว สมาชิกในชุมชนทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว กลุ่มตัวแทนชุมชน จะเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการมีส่วนร่วมกันคิด ร่วมกันวางแผน ร่วมกันตัดสินใจ กำหนดแนวทางและวิธีการปฏิบัติในการบริหารงานชุมชน และร่วมกันทำ โดยการสร้างองค์กรชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหา เสริมสร้างความมั่นคงในการอยู่อาศัย ที่สอดคล้องกับภาวะการด้านที่ดินและที่อยู่อาศัย ทั้งการอยู่อาศัยในที่ดินเดิมหรือการย้ายไปอยู่สถานที่แห่งใหม่ โดยเป็นกระบวนการที่เสริมสร้างความเข้มแข็งและการพึ่งพาตนเองของชุมชน

ส่วนหน่วยงานอื่นๆ ทั้งภาครัฐ องค์กรเอกชน และเจ้าของที่ดินจะมีบทบาทในการช่วยเหลือ ส่งเสริมและสนับสนุนชุมชนแออัดในการแก้ไขปัญหา เรื่องที่อยู่อาศัย เศรษฐกิจ อาชีพ ส่งเสริมการพัฒนารายได้ของครัวเรือน หรือการพัฒนาระบบเศรษฐกิจของชุมชนโดยรวม การพัฒนาสังคม ตลอดจนมีการประสานงาน มีการให้ข้อมูลข่าวสาร ข้อมูลทางวิชาการที่ชาวชุมชนขาดทักษะ ตลอดจนการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น เพื่อให้ผู้มีรายได้น้อยที่อาศัยในชุมชนแออัดมีที่พัก ที่อยู่อาศัยที่เหมาะสม มีสภาพที่ดีเทียบเท่ากับคนทั่วไป มีสิทธิในการใช้บริการต่างๆของรัฐ ตลอดจนป้องกันไม่ให้เกิดหรือลุกลามของชุมชนแออัด

(ดูตารางประกอบ)

การหาคำจำกัดความของการจัดการชุมชนแออัด

ผู้เชี่ยวชาญ	ผู้ที่ทำ	สิ่งที่ทำ	ผลที่ได้รับ
1. คุณประยูร อภิวัฒน์ชัชวาลย์	- ชาวชุมชนแออัดเอง - เจ้าของที่ดิน - หน่วยงานใดๆ ทั้งภาครัฐและองค์กรเอกชน	- ดำเนินการแก้ไขปัญหา ช่วยเหลือชุมชนแออัดในเรื่อง ที่อยู่อาศัย เศรษฐกิจ อาชีพ รายได้ การพัฒนาสังคม	- เพื่อให้มีสภาพทัดเทียมกับคนทั่วไป มีสิทธิในการใช้บริการของรัฐต่างๆ ตลอดจนการป้องกันไม่ให้เกิดหรือลุกลามของชุมชนแออัด
2. คุณประทีป อึ้งทรงธรรม ฮาตะ	- ผู้มีรายได้น้อยที่อาศัยอยู่ในชุมชนแออัด - หน่วยงานของรัฐ	- กระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น การให้ข้อมูลข่าวสารและข้อมูลวิชาการ	- ทำให้ผู้มีรายได้น้อยที่อาศัยอยู่ในชุมชนแออัด มีที่พัก ที่อยู่อาศัยที่เหมาะสม
3. คุณสมสุข บุญญะบัญชา	- สมาชิกในชุมชนไม่ว่าในระดับใด (กลุ่ม ชุมชน สมาชิกที่อาศัยอยู่ในชุมชน) - หน่วยงานที่ดูแลพื้นที่ - หน่วยงานที่ดูแลสาธารณูปโภค - หน่วยงานที่ช่วยเหลือทางด้านการพัฒนา	- มีการดำเนินการตามโครงสร้างทุกๆด้านที่เป็นองค์ประกอบ เช่น ด้านเศรษฐกิจ สังคม ที่อยู่อาศัย คุณภาพชีวิต	
4. รศ. ดร. ม.ร.ว. อคิน รพีพัฒน์	- ชาวชุมชนแออัดเอง - ผู้เกี่ยวข้องทั้งส่วนที่สนับสนุน รวมทั้งผู้ที่ขัดขวาง	- การสร้างองค์กรเพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหา	- การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น เช่น ปัญหาที่อยู่อาศัย ปัญหาเรื่องหนี้สิน เรื่องความมั่นคงในที่อยู่อาศัยและความมั่นคงในอาชีพ เรื่องสิ่งแวดล้อม เรื่องสาธารณูปโภค เรื่องการศึกษา
5. คุณปัฐมา หุ่นรักวิทย์	- ชาวชุมชนแออัดเอง - หน่วยงานหรือองค์กรที่ให้ความช่วยเหลือหรือสนับสนุนต่างๆ	- จัดการกับปัญหาตามแต่ภาวะการณที่เกิดขึ้น - ให้ความช่วยเหลือหรือสนับสนุนต่างๆ โดยเป็นตัวเสริม เป็นผู้ประสานงานให้ข้อมูลข่าวสารต่างๆ ช่วยในเรื่องที่ชาวชุมชนขาดทักษะ	

6. คุณบุญธรรม หุยประเสริฐ	<p>-ผู้อยู่อาศัยในชุมชนเอง</p> <p>-ภาครัฐ ได้แก่การเคหะแห่งชาติ, กรุงเทพมหานคร,ส่วนราชการท้องถิ่นอื่นๆ, หน่วยงานสาธารณูปโภคต่างๆ,สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน</p> <p>-ภาคเอกชนได้แก่ มูลนิธิ,สมาคม,ชมรมต่างๆ</p>	<p>-การบริหารงานชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของผู้อยู่อาศัยในชุมชน</p>	<p>-เสริมสร้างความมั่นคงของที่อยู่อาศัยในชุมชนของตน ในการปรับปรุงสภาพที่ตั้งอยู่ของชุมชน หรือการย้ายไปอยู่สถานที่แห่งใหม่</p>
7. คุณไพฑูริย์ วัฒนศิริธรรม	<p>-สมาชิกของชุมชนเอง ไม่ว่าจะเป็นบุคคล กลุ่มตัวแทนชุมชน</p> <p>-หน่วยงานราชการ เช่น การเคหะแห่งชาติ, กรุงเทพมหานคร,สำนักงานเขต,ส่วนราชการท้องถิ่น หรือสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน,องค์กรเอกชน,มูลนิธิต่างๆ</p>	<p>-การดำเนินการในทุกๆด้าน เช่น ด้านที่อยู่อาศัย สังคม เศรษฐกิจ สาธารณะสุข และสิ่งแวดล้อม โดยมีกิจกรรม มาตรการ การดำเนินการ และการดูแล</p>	<p>-เพื่อให้บรรลุความสำเร็จที่พึงประสงค์ของชุมชนเอง เพื่อสมาชิกของชุมชน และชุมชนดีขึ้น</p>
8. คุณอภัยยุทธ์ จันทรพา	<p>-ชุมชนเอง</p> <p>-ผู้สนับสนุน : หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง</p> <p>-ผู้สนับสนุน : องค์กรเอกชนต่างๆ</p>	<p>-เป็นผู้ควบคุม กำหนดแนวทาง รวมทั้งการตัดสินใจในการแก้ไขปัญหาต่างๆ</p> <p>-สนับสนุนด้านทรัพยากร</p> <p>-สนับสนุนด้านเทคนิค</p>	<p>-เพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็งเพียงพอที่จะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นของชุมชน</p>
9. อาจารย์มานพ พงศทัต	<p>-ชุมชน กลุ่มตัวแทนชุมชน</p>	<p>-การวางแผน การกำหนดแนวทางการปฏิบัติหรือวิธีการ เพื่อความต้องการของผู้อาศัยในชุมชนในเรื่องของปัจจัยสี่เป็นเบื้องต้นตามความจำเป็นขั้นพื้นฐานของชุมชน</p>	<p>-เพื่อให้คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น</p>

	<ul style="list-style-type: none"> -หน่วยงานภาครัฐ -องค์กรเอกชนต่างๆ รวมทั้งเจ้าของที่ดิน 	<ul style="list-style-type: none"> -ให้ความช่วยเหลือ สนับสนุน ส่งเสริม ทางด้านสาธารณูปโภค,ด้านสาธารณูปการ,ด้าน การเงิน และการจัดตั้งองค์กรชุมชน 	
10. รศ. อรทัย อัจฉา	<ul style="list-style-type: none"> -ประชาชน,ครัวเรือน,สมาชิกที่อาศัยอยู่ในชุมชนนั้นๆ -เจ้าของที่ดิน -นักวิชาการทั่วไป และ/หรือนักวิชาการด้านการพัฒนา -องค์กรพัฒนาเอกชน -ประชาชนหรือคนทั่วไปที่เป็นอาสาสมัคร -เจ้าหน้าที่ของรัฐ และ/หรือบุคลากร/หน่วยงานของรัฐบาลท้องถิ่นที่มีอำนาจ หน้าที่และบทบาทที่เกี่ยวข้องโดยตรง -เจ้าหน้าที่ของรัฐจากหน่วยงานต่างๆที่มีส่วนเกี่ยวข้อง -สมาชิกสภาเทศบาล สมาชิกสภาเขต,สมาชิกสภากรุงเทพมหานคร -นักการเมือง หรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของเขต -ภาคธุรกิจเอกชน,บริษัทห้างร้านต่างๆ 	<ul style="list-style-type: none"> -การร่วมกันคิด การร่วมกันทำ การร่วมกันวางแผน เพื่อก่อให้เกิดการจัดการเกี่ยวกับสภาพหรือสภาวะที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตที่เป็นอยู่ร่วมกันของชุมชนในทุกด้าน -การสนับสนุน,ส่งเสริมการพัฒนารายได้ของครัวเรือน หรือการพัฒนาาระบบเศรษฐกิจของชุมชนโดยรวม 	<ul style="list-style-type: none"> -ก่อให้เกิดการกำหนด และ/หรือ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพ หรือสภาวะ เงื่อนไขที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตของสมาชิกในชุมชนให้เป็นไปได้ในทิศทางที่พึงปรารถนาตอบสนองต่อกรรมมีคุณภาพชีวิตที่ดีของสมาชิกในชุมชนให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ -การพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเองของชุมชน

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นายพงษ์ศักดิ์ บุญกล่อมจิตร อายุ 30 ปี เกิดวันที่ 8 มกราคม 2515 สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต สาขาสถาปัตยกรรมหลัก ปี พ.ศ.2539 เข้าศึกษาระดับปริญญาโท คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สาขา เคนหาร ในปีการศึกษา 2541 ปัจจุบันรับราชการ ในตำแหน่ง สถาปนิก 4 กองสถาปัตยกรรม กรมโยธาธิการ กระทรวงมหาดไทย



สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย